Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Marie Abildtrup

Tider skal komme

Tider skal komme

Udgivet med støtte fra
VELUX FONDEN AF 1981

Marie Abildtrup

Tider skal komme

Tilegnet de unge slægtled i taknemmelighed
for den slægtsarv mine søskende og jeg
fik med fra vort barndomshjem

EGET FORLAG
1998

Marie Abildtrup

Tider skal komme

Bogen er trykt hos
Poul Kristensen Grafisk Virksomhed A/S, Herning
Herning 1998

ISBN 87-987048-1-8

Omslag: Grusvejen ned over Lillebækken til Enghave og Abildtrup Nedergaard.

Indhold

Forord *7*

Introduktion *9*

På tærsklen til ungdomstiden *11*

Alt-mulig pige i Ejstrupholm *15*

Hjemme igen *27*

Elev på Nr. Nissum Høj- og Efterskole *36*

Elev på Skjern private Realskole *47*

Seminarieelev i Ribe *61*

Sygeplejeelev i Holstebro *75*

Supplerende uddannelse *101*

En kort pause *114*

Sygeplejerske i Herning *123*

Familien *147*

Opbrud *165*

Slægtsarven *172*

Tider skal komme *175*

Forord

I min bog *Abildtrup Nedergaard 1487-1987*, der udkom i 1989, har jeg beskrevet mit barndomshjems historie. Ved at sammenholde foreliggende oplysninger om de forskellige generationer med beskrivelser af de aktuelle samfundsmæssige forhold, har jeg forsøgt at skabe et billede af en slægts livsvilkår.

I 1992 udgav jeg bogen *Mens som barn på landet jeg var hjemme*, som er en beskrivelse af livet på en vestjysk bondegård i tiden omkring 1922-1936.

Tider skal komme er et forsøg på at beskrive familiens fortsatte liv samt vilkårene for en bondepiges uddannelsesmuligheder og -forløb, årene er 1936-1962. Som afslutning vil jeg forsøge at sammenfatte nogle af de værdier, jeg fik med hjemmefra samt en slægtsarvs betydning.

Bogen vil muligvis først og fremmest have interesse for familien, men jeg håber, at den også må kunne læses og opleves af andre som et billede på en, ikke særlig fjern, men alligevel helt anderledes tidsperiode end den nuværende.

Introduktion

I det følgende vil jeg kort præsentere familien og hjemmet for nye læsere.

Familien, der i dag kunne betegnes både som kernefamilie og som storfamilie, omfattede mine forældre, Christen Abildtrup, der døde i 1926, og Nielsine, kaldet Sine, samt mine søskende:

Kristine, f. 1907
Petrine, f. 1909
Christen, f. 1910, d. 1928
Svend, f. 1912
Dorthea, f. 1914
Jens, f. 1918
Anne, f. 1919
Ernst, f. 1925.
Jeg er født i 1922.

Oprindeligt omfattede familien også min morfar, Svend Pedersen, der boede hos os fra 1914 til sin død i 1929. Sammen med Morfar blev også en forældreløs fætter, Peder, f. 1907, optaget i familien.

Abildtrup Nedergaard i Vorgod Sogn, Ringkøbing Amt, var rammen om denne familie. Gården har været i slægtens eje siden omkring 1487. I dag ejes den af min nevø, Svend Erik Abildtrup.

Når der i nærværende bog bliver omtalt personer eller begivenheder, som tidligere har været nævnt i *Mens som barn på landet jeg var hjemme*, vil jeg fortløbende give uddybende oplysninger, såfremt det skønnes nødvendigt for forståelsen.

På tærsklen til ungdomstiden

En kold og blæsende søndag i april 1936 blev jeg konfirmeret. En dag, jeg havde set hen til med både forventning og nervøsitet.

Gudstjenesten var forlænget med en halv time, da den foruden konfirmationen også omfattede overhøring af konfirmanderne. Det var sikkert denne overhøring, der var den egentlige årsag til nervøsiteten, ikke blot hos mig, men også hos kammeraterne.

Erfaringer fra tidligere konfirmandhold viste, at spændingen kunne forårsage besvimelsesanfald. For at modvirke dette blev vi efter præstens prædiken sendt ud for at få frisk luft, først drengene så pigerne. Ingen besvimede, og alle blev konfirmeret, uanset om vi kunne besvare spørgsmål eller ej.

Dagene efter konfirmationen bød på en række gæstebud, hvor vi fik lejlighed til at fremvise andendags-tøjet, der for pigernes vedkommende omfattede ankellange kjoler, en – i hvert fald for mig – uvant påklædning, der signalerede, at vi nu var på vej ind i de voksnes rækker. Som en understregning af dette skiftede en del piger også ret hurtigt frisure, specielt dem med langt hår, idet det enten blev klippet kort eller sat op på en kunstfærdig facon. På dette område valgte jeg at forblive i barnerollen en tid endnu.

Men fremtiden bankede på døren, og den dør kunne ikke åbnes og lukkes efter ønske – den stod på klem! Og hvad så?

Nogle år i forvejen havde jeg sagt nej tak til at blive optaget på Mellemskolen i Herning, så jeg måtte vel følge i mine ældre søstres fodspor og begynde som 2. pige derhjemme for senere at rykke frem som 1. pige og derefter gennemgå et uddannelsesforløb, der var almindeligt for mange bondepiger: Tage plads i en præstegård eller hos en »by-familie« for at lære finere madlavning og husholdning, suppleret med nogle måneder på højskole og/eller husholdningsskole samt forskellige sy- og tilskærekurser.

Som andre børn havde jeg haft forskellige drømme om

fremtiden, hvoraf to havde en særlig tiltrækning i min fantasi. Den ene gik ud på at blive ekspeditrice i en tøj- eller trikotageforretning. Den anden store drøm var at blive lærerinde.

Men uanset drømmene lå det ligesom i luften, at jeg efter konfirmation og afslutning af folkeskolen skulle forblive derhjemme. Og sådan blev det, vist helt uden diskussion. Anne rykkede frem til 1. pige-pladsen, og Dorthea påbegyndte sit »uddannelsesforløb« udenfor hjemmet. Samtidig med min status som ung pige sagde jeg farvel til søndagsskolen og fik min gang i KFUK.

Stillingen som 2. pige beklædte jeg et år. Et år, der set i erindringens lys, ikke frembød særlige oplevelser eller overraskelser, men i høj grad var præget af min usikkerhed. Jeg var hverken barn eller voksen. Rutinearbejdet klarede jeg vist ganske godt, derimod krævede nye opgaver hjælp og overbærenhed fra de andres side. Barndommens underlegenhedsfølelse slap ikke sit tag i mig.

Var 1936 et tilsyneladende roligt år, blev 1937 til gengæld et skelsættende år for familien.

Svend havde i nogle år været forlovet med Kirsten Marie Kristiansen, kaldet Marie, og de ville gerne giftes og have deres eget hjem.

Da gården var en gammel slægtsgård, var det naturligt, og måske selvfølgeligt, at den engang skulle overtages af en af mine brødre. En anden kendsgerning pegede på, at dette tidspunkt nu var kommet. Mors syn var stærkt nedsat på grund af en flere år gammel øjenlidelse, der dengang ikke kunne helbredes eller standses. Derfor var det forståeligt, at hun ønskede at overlade ansvaret for gårdens drift til yngre kræfter. Nu var muligheden der, og da Svend og Marie gerne ville føre slægtens arbejde videre, blev beslutningen om overdragelsen taget.

Omkring 1899 solgte Farfar et jordstykke, kaldet Toften, til familien i Lyngkildegaard, også kaldet Ny Abildtrupgaard, som i sin tid var udstykket fra Abildtrup Nedergaard. Jeppe Chr. Jensen og hans kone, Petrine, Farmors søster, byggede en lille ejendom som aftægtsbolig på grunden. Da denne ejendom, kaldet Villaen, blev til salg i 1920, købte Far den, dels for

Abildtrup Nedergaard.

at få brugsret over jorden, dels for om muligt engang selv at kunne bruge den som aftægtsbolig.

1937 blev så året, da Svend overtog Abildtrup Nedergaard og Mor flyttede ind i Villaen, der nu fik navneforandring til Enghave. Et velvalgt navn, da ejendommen, der var opført som en vinkelbygning, ligger på en bakke med haven skrånende fra stuehusets sydside ned mod engdraget omkring Lillebækken. Foruden stuehuset, der siden 1920 havde været lejet ud til forskellige familier, indeholdt bygningen også kostald og lade.

Generationsskiftet fandt sted 1. september, men mange overvejelser og megen planlægning var gået forud.

Enghave skulle drives som selvstændigt landbrug, men alt arbejde, der krævede maskin- og/eller hestekræfter, skulle udføres fra gården. På grund af det dårlige syn skulle Mor have hjælp til husførelsen i Enghave, og Marie og Svend skulle sikres hjælp til 1. november, der var almindelig skiftedag for tjenestefolk. Desuden ville selve skiftet medføre meget ekstra arbejde med flytning og istandgørelse af begge stuehuse.

De forudgående overvejelser resulterede bl.a. i en mindre

omrokering 1. maj. Petrine kom hjem som 1. pige for senere at flytte med Mor til Enghave. Anne blev 2. pige og skulle fortsætte som enepige hos Marie og Svend indtil november. Jens var 2. karl og fortsatte også til november. Ernst var jo stadig skoledreng og skulle selvfølgelig flytte med til Enghave. Og hvad så med mig?

I 1930 var Kristine blevet gift med Bendt Madsen, der havde købt en landbrugsejendom i Ejstrupholm. De ventede nu deres tredie barn. Jeg blev tilbudt en stilling som barnepige hos dem.

Lige siden Kristine og Bendts bryllup havde jeg hver sommer tilbragt nogle feriedage hos dem, så jeg var fortrolig med såvel hjemmet som naboer og venner. Efter en del overvejelser sagde jeg ja tak til tilbuddet. Der blev ikke lagt pres på mig, det var helt min egen beslutning.

Jeg har senere fået fortalt, at begrundelsen for tilbuddet var Mors ængstelse for, at ekstraarbejdet derhjemme ville blive for strengt for mig – fysisk var jeg en undermåler i forhold til mine søskende.

Skønt tanken om at skulle flytte hjemmefra fyldte mig med vemod og en del usikkerhed, fik forventningens glæde efterhånden overtaget.

Der blev syet og købt nyt tøj til mig. Jeg fik en kurvekuffert, hvori udstyret blev samlet, og det, jeg ikke skulle have med, blev gemt i Mors fine, gamle kommode, som jeg havde fået overdraget som min ejendom efter konfirmationen. Et andet opmuntrende indslag var bevidstheden om, at jeg nu skulle tjene min egen løn. Husker jeg ret, var den aftalt til 150 kr. for sommerhalvåret.

Alt-mulig pige i Ejstrupholm

En dag i begyndelsen af maj 1937 fulgte Mor mig til Ejstrupholm. Årsagen til følgeskabet var vel nok, at Mor gerne ville besøge familien, men hun var sikkert også beklemt ved at sende mig hjemmefra så tidligt. Ingen af mine ældre søskende var kommet ud at tjene i så ung en alder, og derfor ville hun se mig godt installeret.

Kristine og Bendts hjem var en mindre trelænget ejendom kaldet Damgaard. Det gulkalkede, stråtækte stuehus lå midt på gårdspladsens nordside. Staldbygningen lå mod vest og ladebygningen mod øst. Begge disse bygninger var hvidkalkede og havde fast tag.

På gårdspladsen, et lille stykke fra stalddøren, stod pumpen, der leverede det samlede forbrug af vand til såvel husholdningen som til dyreholdet. Foran pumpen var der et stentrug.

Damgaard. Ved gavlen står bedstemoderen, Marie Madsen, Kristine med Musse på armen og Bendt.

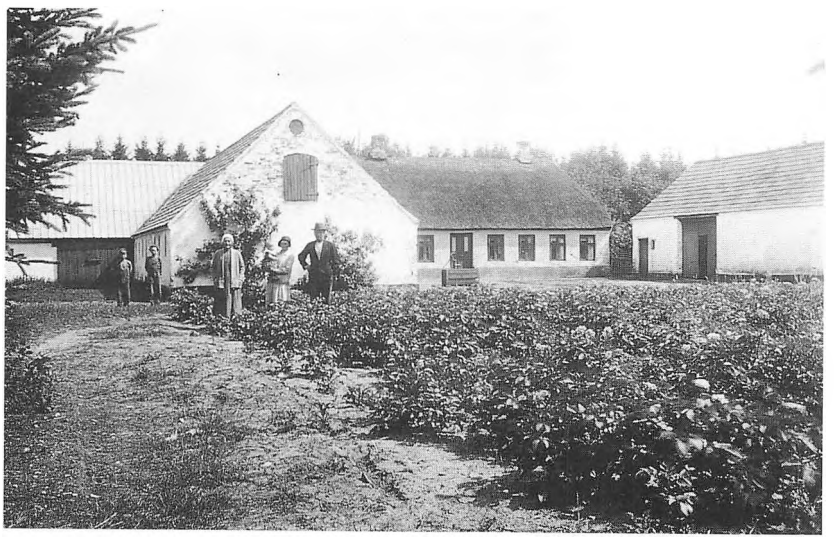

Øst for ladebygningen fandtes den for en landejendom uundværlige slibesten samt hestegangen, der drev tærskeværket. Princippet i hestegangen var, at der via en aksel overførtes kraft fra et vandret liggende hjul uden for laden til tærskeværket inde i laden. På hjulet var der en anordning, så heste kunne spændes for og dreje hjulet rundt under tærskearbejdet.

I stuehusets sydside, d.v.s. mod gårdspladsen, var der soveværelse og to små stuer, adskilt af en smal forgang, samt karlekammer. På modsatte side var der børneværelse, spisekammer samt køkken og bryggers.

I forgangen var der foruden hoveddøren også døre til begge stuer og til køkkenet, så udover et lille bord var der kun plads til knager og et spejl på væggene.

Fra bryggerset var der adgang til karlekammeret samt trappe til loftet og nedgang til et lille kælderrum. Gennem bryggersdøren var der udgang til en smal smøge mellem stuehuset og staldbygningen, der i den nordlige ende rummede et gammeldags WC, det såkaldte *das*, og hønsehus.

Bag huset lå haven, der var anlagt med en græsplæne og nogle blomsterbede omkranset af kantplanter. Haven var fattig på sollys, men rig på skygge, fremkaldt af store træer i og omkring den, bl.a. en ahorn, en meget stor kastanje og to gamle bøgetræer med huller i stammerne. Desuden grænsede haven ind til en granlund.

Øst for haven lå en stor frugthave, og mod vest, for enden af staldbygningen, var der køkkenhave, der dog ikke rummede alle køkkenurterne, idet kålsorterne var sået i lange rækker i forbindelse med en roemark nord for granlunden.

Husdyrholdet omfattede en halv snes køer foruden ungkreaturer og kalve samt tre heste, nogle grise og høns.

Alt dette dannede rammen om familien, der på daværende tidspunkt bestod af min søster og svoger, børnene Marie, kaldet Musse, knap 5 år og Christian på 3 år samt tjenestekarlen Herluf, ca. 16 år. Og så kom jeg til i dobbeltrollen som tjenestepige og familiemedlem.

Jeg havde forventet, at jeg først og fremmest skulle være barnepige og Kristines husalf. Men det viste sig snart, at mit job skulle blive helt anderledes og langt mere omfattende.

De to første måneder forløb uden skelsættende oplevelser

bortset fra dem, forandringen naturligt medførte. Jeg var fortrinsvis »udepige«, et job jeg kendte godt hjemmefra. Pasningen af køerne skulle således være en let sag; men sådan oplevede jeg det ikke. Under græsningen stod de tøjrede, hvilket indebar, at de jævnligt skulle flyttes, samt at de ved ud- og hjemturen skulle kobles tre eller fire i hver række. Sidstnævnte var et problem for mig, for jeg var i virkeligheden mere bange for ti sammenkoblede køer end for 35 løsgående.

Den 28. juli forøgedes familien med en lille pige. Fødslen foregik efter datidens skik i hjemmet og var godt forberedt. Der var ryddet op og gjort rent i hele huset. Alt, hvad der skulle bruges i forbindelse med fødslen og til den nyfødte, var parat.

Hidtil havde jeg sovet i børneværelset, men rykkede nu ind i den vestlige stue, der også brugtes som spisestue. Bendts søster Kirsten, der var hjemmesygeplejerske i Spjald, skulle komme for at varetage pasningen af moder og barn de første dage. Af praktiske grunde skulle hun sove i soveværelset, medens Bendt og de to store børn flyttede ind i børneværelset.

Ved middagstid samme dag blev jeg sendt af sted til et par af familiens nære venner, Amanda og Niels Chr. Poulsen, der boede i Bøgely, for at bede Amanda komme. Hun havde lovet at assistere jordemoderen.

Lidt senere blev jeg sendt ud for at luge i kål- og roemarken, og med mig havde jeg Musse og Christian. Vi skulle blive der, indtil Bendt kaldte os hjem. Det blev nogle lange timer. Børnene ville absolut hjem, og jeg havde svært ved at svare på deres gentagne spørgsmål om, hvorfor de ikke måtte gå hjem. Det undrer mig, at de ikke blot stak af; men måske kendte de deres fader så godt, at de vidste, hans ord var lov.

Da det ventede vink kom, stormede vi alle tre hjem. Stående ved lillesøsterens vugge blev de to pludselig tavse. Hvad mon de tænkte?

Som alle andre barselpatienter lå Kristine i sengen ti dage efter fødslen. Det første døgn blev både hun og den lille tilset af jordemoderen, desuden kom hjemmesygeplejersken og gjorde dem begge i stand hver morgen og aften med undtagelse af de dage, Kirsten var hos os.

Efter et par dages forløb begyndte gratulanterne at indfinde

sig. Det var hovedsageligt damer fra nabolaget og den øvrige omgangskreds. Med sig havde de blomster og gaver, f.eks. pynteting eller finere brugsting til hjemmet samt tøj til den nyfødte.

Det var almindeligvis eftermiddagsbesøg, derfor gjaldt det om af få opvasken efter middagsmaden til side i en fart, idet den først måtte ordnes, når middagssøvnstimen var overstået. Bendt krævede nemlig fuldstændig ro i huset i dette tidsrum. Desuden skulle Musse og Christian samt hovedpersonerne i soveværelset nettes, så alle var præsentable.

Gæsterne fik kaffe i den pæne stue ved siden af soveværelset. Efter Kirstens bortrejse måtte jeg varetage opgaven og var da iført ren bomuldskjole og hvidt forklæde.

Alt forløb tilsyneladende godt. Kristine begyndte at komme lidt ud af sengen, og hverdagen var ved at vende tilbage.

En tiltagende ømhed i Kristines ene ben blev behandlet med støttebind for at forebygge årebetændelse. Men en eftermiddag kaldte Kristine på mig og bad mig hente Bendt, der var ude i marken. Kristine følte sig dårlig og havde smerter i den ene side af brystet.

Den tilkaldte læge konstaterede, at der var noget galt med den ene lunge og ordinerede indlæggelse på Brande sygehus.

Der fulgte nu nogle hektiske timer. Herluf blev sendt til præstegården efter pastor Jessen, så lillepigen kunne blive døbt.

Dåben foregik i soveværelset, hvor servantestellets vandfad med lunkent vand var stillet frem på et lille bord med hvid dug. Bendt holdt den lille, medens vi andre sammen med den trætte moder andægtigt så til. Da Bendt på præstens forespørgsel nævnte hendes navn, *Elna Abildtrup Madsen,* var det, som om hun fra at være et »lille pus«, nu blev et rigtigt menneskebarn med eget navn og egen personlighed.

En taske med de personlige ting, som Kristine skulle have med, blev pakket og andre praktiske ting blev drøftet så godt, som situationen tillod det. Da ambulancen kørte bort med patienten, den nyfødte og en bekymret mand, stod to forskræmte børn samt en forknyt og usikker 15-årig pige tilbage. Hvad nu?

Virkeligheden krævede dog omgående min fulde opmærksomhed. Der skulle tages hånd om børnene, og sammen med

Herluf skulle aftenarbejdet i stalden afvikles alt imens ængstelse for Kristines tilstand og usikkerhed med hensyn til, hvornår Bendt kom hjem igen, lå trykkende over os. Godt, at vi ikke på dette tidspunkt vidste, at Kristines sygehusophold ville vare 3 måneder.

Et gammelt ordsprog siger, at når nøden er størst, er hjælpen nærmest. Det holdt også stik i dette tilfælde. Familien tøvede ikke med at hjælpe.

Bendts gamle mor, Marie, kom ud til os en tid, og når det var muligt, kom også søstrene Kirsten og Ane. Ingen af dem kunne dog blive i længere tid.

Kristine måtte eller kunne ikke amme, derfor blev det efter nogen tids forløb bestemt, at Elna skulle udskrives fra sygehuset. Da jeg var meget ung og også skulle hjælpe ude, ville det være vanskeligt at passe hende hjemme. Men også det problem løstes. Mors flytning fra Nedergaard til Enghave var ved at være afsluttet, derfor tilbød hun og Petrine, der var pige derhjemme, at tage Elna i pleje. En af familiens venner kørte barnevognen, pakket med den lilles tøj, til Brande. Ligeledes stillede faster Karen og farbror Bækgaard, som så ofte før, deres bil til rådighed for Mor, og med fætter Aage som chauffør hentede Petrine så Elna og blev hendes omsorgsfulde plejemor, indtil Kristine kom hjem fra sygehuset.

Livet i Damgaard kom efterhånden ind i en rolig gænge, og mit ansvarsområde udvidedes til at omfatte den daglige husholdning inklusive omsorgen for Musse og Christian. Det blev travle dage, der ikke levnede tid til at spekulere på, om jeg nu også kunne klare opgaverne. Jeg *skulle* klare dem.

Bendts moder, som vi alle kaldte Bedstemor, og især Kirsten, gav mig mange værdifulde råd under deres ophold hos os. Vi havde ikke telefon, så jeg kunne ikke ringe hjem og få vejledning, når jeg pludselig stod med dette behov. Det hændte dog, at jeg cyklede til Ejstrupholm og ringede fra telefoncentralen. Vest for os boede et ældre ægtepar, Dorthe og Mads Christensen. De var rare og hjælpsomme, og jeg gik aldrig forgæves til Dorthe, når jeg manglede et eller andet i en akut situation.

Almindeligvis klarede Bendt og Herluf selv morgenmalkningen, så jeg kunne gå lige i køkkenet, tænde op i komfuret

og lave morgenmad, der bestod af havregrød, mælk, kaffe og sigtebrød med margarine, marmelade og ost. Ved morgenbordet læste Bendt et lille stykke højt fra en andagtsbog. Senere på formiddagen fik vi kaffe med smurte pålægsmadder.

Middagsmaden, der altid bestod af to retter, spiste vi ved 12-tiden, hvorefter der var 1½ times middagshvil. Omkring kl. 15 fik vi eftermiddagskaffe med et stykke kringle eller franskbrød, og efter aftenmalkningen kl.18 spiste vi aftensmad, der ofte bestod af rester fra den foregående dags middag samt brød med pålæg, the, mælk eller saftevand efter ønske.

Planlægning af de huslige gøremål var helt afhængig af, om jeg skulle hjælpe ude, d.v.s. afhængig af, hvilke tiltag, der var aktuel den pågældende dag og af vejret. Langtidsplanlægning var således en umulighed.

Foruden de daglige pligter med madlavning, oprydning og pasning af børnene, skulle der købes ind, vaskes, stryges og gøres rent. Ved fremstillingen af saft og syltetøj samt henkogning af frugter fik jeg som regel hjælp af »Bedstemor« eller Kirsten.

Indkøbene foregik i Ejstrupholm, og varerne blev bragt hjem på cyklen. Det kunne sagtens lade sig gøre, da jeg næppe foretog storindkøb, skønt det, set ud fra et praktisk og økonomisk synspunkt, ville have været det mest hensigtsmæssige – også dengang.

Om årsagen til småindkøbene skyldtes uforstand fra min side, eller at de tildelte husholdningspenge ikke tillod større indkøb, husker jeg ikke; måske var Bendts næsten overudviklede økonomiske sans styringsmekanismen. Vi havde bog hos købmanden, som aftog vort overskud af æg, så der skulle jeg ikke betale kontant. Bendt afregnede selv med købmanden og havde således overblik over indkøbene.

Vi var storforbrugere af tændstikker, dels til optænding i komfuret, dels til Bendts piberygning, og senere til lampe- og lygtetænding. Når Bendt tændte sin pibe, hvilket skete mange gange i løbet af dagen, tog han altid den tændstikæske, der var lige indenfor syns- og/eller rækkevidde, og stak den bagefter i lommen med det resultat, at jeg konstant manglede tændstikker i køkkenet og måtte gå på jagt i klædeskabet og andre steder, hvor hans tøj gemte sig, i håb om at finde en eller flere æsker. Klog af skade købte jeg ekstra tændstikker i Tatol, men

på grund af min slunkne pengepung nøjedes jeg med at købe et par æsker ad gangen. Jeg husker tydeligt Tatol-damens forundrede blik, når jeg forlod forretningen med mine to små tændstikæsker! Hjemme forsøgte jeg at gemme dem for Bendt.

Deltagelsen i markarbejdet toppede i forbindelse med høst og kartoffeloptagning.

Bendt havde ikke selvbinder, derfor foregik kornhøsten med høstmaskine, der førte det mejede korn ud til siden i afpassede portioner, som derefter blev bundet i neg med håndkraft. Det krævede øvelse at få lavet bånd af stråene til samling af hvert enkelt neg og at få det bundet, så det kunne holde såvel til opsætning i rader som til hjemkørsel og aflæsning i lade eller stak. Arbejdet, der helst skulle foregå i et hurtigt tempo, var strengt og især hårdt ved ryggen, og trods beskyttelse kradsede stråene huden på arme og ben.

Når kornet var kørt hjem, skulle stubmarkerne rives med hesteriven for at samle de tilbageblevne løstliggende strå. Dette arbejde blev i stor udstrækning overladt til mig og ofte – oh skræk – med den hvide russer som trækkraft. Denne hest havde et ustabilt temperament, og jeg var simpelthen bange for den, hvilket den måske mærkede. En dag skulle jeg rive sammen på en bakkeskråning. Turene opad foregik uden bekymringer, men hver gang det gik nedad, var jeg overbevist om, at nu løb hesten løbsk. Jeg slap dog fra arbejdet med både livet og førligheden i behold.

Bendt satsede på kartoffelavl omfattende forskellige sorter fra tidligt modne til sent modne, så sæsonen for optagning var lang. I begyndelsen, medens vejret var lunt, var det et hyggeligt job at samle kartofler. Når »Bedstemor« var hos os, hjalp hun til. Med Christian som yngste mand og »Bedstemor« som ældste, repræsenterede arbejdsholdet alle livets afsnit fra 3-71 år, og vi havde det dejligt sammen. Senere på efteråret, når vejret var koldt og vådt, føltes arbejdet surt og slidsomt.

Af og til skulle der også tærskes korn, og det var som regel min opgave at styre hestene. I modsætning til rivningen af stubmarken oplevede jeg dette job som let og ufarligt, dog kunne det være træls at gå den samme rundgang i længere tid.

Var dagene end fyldte med praktiske gøremål fra tidlig morgen til sen aften, så bød de dog også på mange andre oplevelser.

Alene den kendsgerning, at der hver morgen stillede to mindreårige i køkkenet og forventede, at jeg havde tid til at opfylde deres behov, gjorde dagene afvekslende og – set i bakspejlet – spændende. Børnene var fulde af energi og havde en klar opfattelse af, hvad der var deres ret. Musse var som den ældste også den udfarende kraft, medens Christian som regel loyalt fulgte hendes påhit. Mine pædagogiske evner blev ofte sat på prøve.

Begge børn havde stor respekt for deres fader, hvilket jeg undertiden forsøgte at udnytte, men det varede ikke længe, før de fandt ud af, at jeg ikke nænnede at sladre. Jeg må også erkende, at når »Bedstemor« var hos os, prellede alle mine formaninger af, for så lød Musses rappe svar: »Det må vi da godt for Bedstemor!«

At Musse var sin bedstemors øjesten, fornægtede sig ikke. Bevidst eller ubevidst medførte det vistnok, at jeg tog mig ekstra af Christian, der som den mindste måske også havde det største behov for min omsorg. Det var muligvis denne situation, der afspejledes en formiddag i køkkenet. Børnene havde givet anledning til en formaning eller reprimande fra min side med det resultat, at Musse klart lod mig forstå, at jeg var dum, og med hende som anfører, forsvandt de ud af døren, der blev smækket i med et brag. Tilbage stod jeg med en følelse af afmagt og tænkte vel »uha, de skrækkelige børn«. Men lidt efter blev døren forsigtigt åbnet igen, og Christian listede ind, tog mig i hånden, så op på mig og sagde: »Moster Rie, a ka godt li dig«. Og væk var han. Det var klart, at ingen skulle se, at han var smuttet indenfor, men jeg fik mod og lyst til at tage fat på de foreliggende opgaver.

På mange områder var der uskrevne love for, hvad der var tilladt i hjemmet. Ved kaffedrikning var reglen således to teskefulde sukker til hver kop. En dag, da jeg var alene med børnene ved formiddagskaffen, så Musse alvorligt på mig og sagde: »Moster Marie, du kommer ikke i Himlen, for du har taget tre teskefulde sukker i din kaffe«. Det var jo trist. Jeg kunne så blot håbe, at den lille dame havde talt fejl, hendes færdigheder udi tællekunsten var endnu ikke helt i top, eller,

Musse og Christian.

hvis hun havde ret, at Vorherre i så fald ville slå en streg over min forseelse.

Kristines sygehusophold blev som før nævnt langvarigt. Vi fik oplyst, at hun havde årebetændelse i det ene ben samt lungebetændelse og væske omkring den ene lunge. Senere konstateredes årebetændelse i det andet ben. I lang tid var hendes tilstand både dårlig og foruroligende. Der er næppe tvivl om, at de akutte smerter i brystet, der forårsagede indlæggelsen, skyldtes en blodprop i den ene lunge som følge af årebetændelsen i benet. Hele miseren skyldtes selvfølgelig det faste sengeleje i forbindelse med fødslen.

Bendt cyklede ofte til Brande for at besøge Kristine. Da hendes tilstand bedredes, tog han undertiden Musse med. Af og til fik jeg også lov til at tage på besøg hos Kristine. Det var dejlige eftermiddage, især når jeg var eneste besøgende. Så fik vi snakket om mange forskellige ting, og jeg cyklede hjem med

gode råd i bagagen og med en fornemmelse af, at livet var blevet lidt lysere og lettere.

Lige siden min tidligste barndom havde jeg set op til og holdt meget af min storesøster – et forhold, der denne sommer udviklede sig i retning af et ligeværdigt, fortroligt søsterforhold. Før hjemturen nød jeg en kop kaffe og et stykke wienerbrød på Madsens Hotel, der lå i nærheden af sygehuset. Traktementet kostede ca. 50 ører, som Bendt havde givet mig til formålet.

Søndagene var »åndehuller«. Kun det nødvendigste arbejde blev udført. Herluf havde fri hveranden søndag. De øvrige søndage passede han kreaturerne, hvilket gav mig nogen frihed.

Det var begrænset, hvor tit jeg havde fri og kunne tage hjem, idet det forudsatte, at Bendts mor eller søster var hos os. Når det skete, fik jeg lov at tage af sted lørdag eftermiddag og vende tilbage mandag formiddag. Var vejret godt, cyklede jeg de ca. 48 km. I modsat fald rejste jeg med rutebil over Ikast til Herning, hvor jeg skiftede til Videbæk postbil eller Ringkøbing rutebil. Der var også togforbindelse mellem Ejstrupholm og Herning, men denne rejseform tog længere tid, idet der skulle skiftes tog i Brande.

Øst for Damgaard boede Dagny og Laurids Høltzermann. Under mine ferieophold havde jeg ofte leget med deres to ældste børn, Sigrun og Eilif, så det var naturligt, at Sigrun og jeg af og til mødtes. Jeg kom desuden i KFUK, hvor jeg traf andre unge. En af disse, manufakturhandler Hansens datter Noomi, blev i særlig grad min veninde.

Fru Dagmar Johansen var leder af KFUK. Hun og hendes mand, manufakturhandler Frederik Johansen, hørte med til Kristine og Bendts nære venner. KFUK-møderne holdtes i Missionshuset. Så vidt jeg husker, afvikledes møderne oftest som bibeltimer med forskellige indledere. Blandt disse står fru pastor Jessen og datteren Kathe, senere gift Svendsen, tydeligt i min erindring. De var personligheder, der hver på sin måde havde en udstråling, som gjorde indtryk på mig. Jeg så op til dem.

Af forståelige grunde havde vi ingen selskabelighed, me-

dens Kristine var syg, men alligevel husker jeg vennekredsen som bestående af nogle utroligt rare og varme mennesker, der altid havde tid og overskud til at snakke med mig, når jeg mødte dem. Foruden de tidligere nævnte var det bl.a. snedkermester Johannes Simonsen og hans kone Marie, Agnethe og Chr. Arne Christensen fra Teglværksgaarden, Amalie og Bertel Mikkelsen, der boede lige over for Jernbanestationen, samt Margrethe og Søren Peter Jørgensen på Tykskovgaard.

Også Herluf og jeg havde megen glæde af hinanden. Vi arbejdede godt sammen. Undertiden fulgtes vi ad til fælles ungdomsmøde, bl.a. til grundlovsmøde i Alsted Skov. Jeg havde ikke lyst til at tage af sted, vel nok fordi jeg på dette tidpunkt endnu følte mig fremmed over for de andre unge, men Bendt insisterede på, at jeg skulle høre taleren, der var en af datidens kendte personer inden for Indre Mission, navnet har jeg glemt. Om det var umodenhed eller distraktion, der var årsag til, at talens indhold gik mig forbi, ved jeg ikke. Jeg kunne i hvert fald ikke referere den ved hjemkomsten. Men det var alligevel en dejlig tur.

En søndag eftermiddag cyklede vi til Hastup Mølle, hvor der var et smukt parkanlæg og en restaurant. Vi nøjedes dog med en is før hjemturen.

Det skete også, at jeg tog børnene med på en søndagstur til Anlægget ved Ejstrupholm Sø, hvor vi, foruden den primitive legeplads, kunne fryde os over søens fugleliv. På disse ture var traktementet en ispind, der blev nydt fuldt ud som den ekstravagance, en ispind på dette tidspunkt var for os. Vejen frem og tilbage blev for Musses vedkommende tilbagelagt til fods, medens Christian blev transporteret på bagagebæreren på min cykel, som jeg trak.

Den 8. september 1937 blev Marie og Svend gift. I den anledning havde jeg fri nogle dage.

Efter vielsen i Sdr. Felding kirke kørte brudeparret til Brande sygehus for at hilse på Kristine og Bendt. Det var et skår i glæden, at de ikke kunne være med til festen, der holdtes i Maries hjem.

Sidst i oktober oprandt så endelig dagen, som vi alle havde set hen til med længsel. Kristine blev erklæret rask og udskrevet

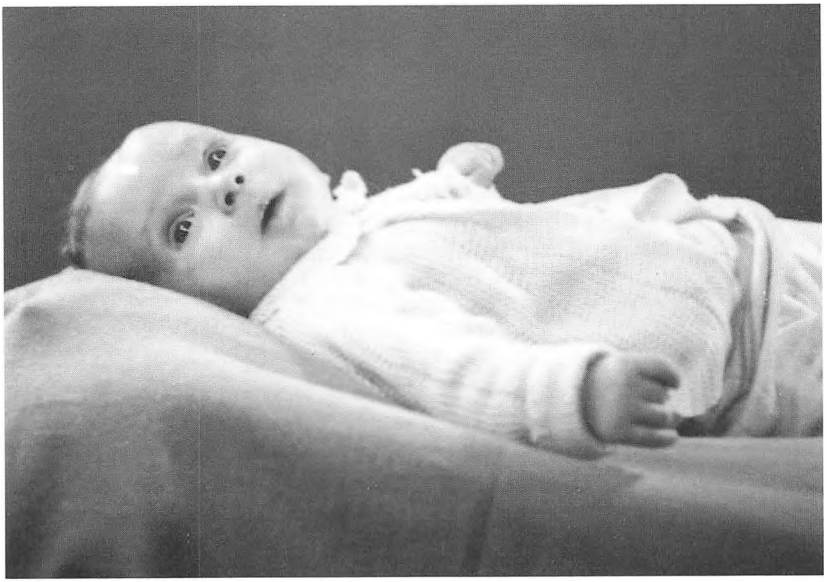

Elna.

fra sygehuset. Det var en festdag. Og en anden festdag ventede forude, den dag, da Elna skulle hentes hjem.

Vi tog af sted allesammen med undtagelse af Herluf, der skulle passe dyrene. Jeg husker ikke, om det var en fra vennekredsen, der kørte, eller om vi havde en hyrevogn. Men jeg husker tydeligt Kristines ansigtsudtryk, da hun rakte armene frem for at tage Elna. Det var på samme tid fuldt af ømhed og noget anspændt. Ville Elna kendes ved sin moder? Det havde Kristine nok ikke ventet, men alligevel var det svært at opleve, at barnet var mest for glad for Petrine og Mormor, et forhold, der dog hurtigt ændredes efter hjemkomsten.

På den tredie festdag, den 28. november, da Elna blev fremstillet i Ejstrupholm Kirke med Petrine som gudmoder, var der ingen tvivl: Mor-barn-forholdet var fuldt ud genoprettet!

Med udgangen af oktober måned afsluttedes mit job som altmulig pige i Ejstrupholm, og jeg rejste hjem, mange erfaringer rigere.

Hjemme igen

Skiftedagen 1. november 1937 medførte en større rokade inden for familien

Petrine flyttede til Herning, hvor hun skulle passe hus og telefon for jordemoder fru Grønne. Dorthea, der havde været hos tømmerhandler Bredmose i Kibæk, overtog min plads. Denne ordning var vist et udslag af Mors omsorg. Aftalen indebar nemlig, at Dorthea foruden at aflaste Kristine i det daglige arbejde også skulle lære at sy under hendes vejledning. Uden denne ordning havde Kristine næppe fået den hjælp, som hun formodentlig havde hårdt brug for efter den lange sygdomsperiode.

Jens flyttede fra Nedergaard til Sdr. Felding, hvor han skulle være enekarl hos Merrild Nielsen, der var nabo til og i familie med Svends svigerforældre. Anne havde fået plads som enepige hos Niels Chr. Poulsen i Timring. Og jeg blev så hjemme i Enghave sammen med Mor og Ernst. Min stillingsbeskrivelse kunne også her være »alt-mulig pige«, men arbejdet var, trods mange fællestræk, meget anderledes end det, jeg kom fra.

Til Enghave hørte et jordtilliggende på ca. 12 tdr. land, hvoraf en mindre del bestod af eng og plantage. Husdyrholdet omfattede 4 køer, et par kvier og kalve samt nogle grise og høns.

Stuehuset var ret rummeligt, idet der foruden to stuer og soveværelse mod syd samt en lille stue, køkken, spisekammer og bryggers mod nord, også var tre værelser på 1. sal. Opgangen dertil fandtes i entreen, der lå i østgavlen.

Som før nævnt skrånede grunden ned mod Lillebækken, der gennemskar det tilhørende engareal. Dette areal grænsede på den ene side op til haven, der havde en meget smuk beliggenhed på sydskråningen, og på den anden side til plantagen, der strakte sig til hovedlandevejen. Forbindelsesvejen mellem denne og Enghave var en ujævn, men smuk grusvej, der fortsatte til Nedergaard.

Sammen med Ernst skulle jeg nu tage mig af det forefaldende arbejde ude og inde, medens Svend skulle sørge for alt det, der krævede heste- og maskinkraft. Til mit job hørte også at være »sekretær« for Mor, hvilket passede mig fint.

Ernst, der stadig var skoledreng, var fantastisk god til at hjælpe både i marken og i stalden. Han havde altid haft anlæg for at drille, en egenskab, der tilsyneladende var i fortsat udvikling med det resultat, at søskendeforholdet undertiden blev sat på en hård prøve, men det bestod hver gang!

Trods sit synshandicap var Mor meget aktiv og kunne med lidt hjælp klare mange ting inden for husførelsen. Hun var også meget udadvendt og fulgte interesseret med i alt, hvad der rørte sig i samfundet.

Som tidligere havde vi mange gæster, også overnattende. Almindeligvis var sidstnævnte gruppes besøg planlagt i forvejen, men ingen regel uden undtagelse. Det hændte af og til, at pastor Laursens fra Farsø, tidligere Vorgod, eller et af deres børn ringede, om de måtte komme – undertiden i løbet af få timer – og blive til næste dag.

Når det var præsteparret, syntes Mor, vi skulle invitere de nærmeste venner til at komme og hilse på. Det gav selvfølgelig travlhed. Vi havde jo hverken køleskab eller dybfryser med forskelligt indhold af kød, grøntsager og brød, men måtte nøjes med det, der kunne opbevares i saltkarret i kælderen og i henkogningsglas. I disse situationer måtte jeg, efter en hurtig rådslagning med Mor, skyndsomst cykle til Barde for at købe de manglende varer hos købmanden og slagteren. Heldigvis havde vi næsten altid brød og kager i huset, der var nemlig 4 km til bageren i Vorgod. Bagefter hjalp vi så hinanden med tilberedning af maden og de øvrige forberedelser, bl.a. opredning af senge og en let rengøring af gæsteværelset på kvisten. Den dejlige udsigt ned over haven skulle helst ikke spoleres af snavsede vinduer.

Når mine søskende kom hjem på fridage, havde de undertiden gæster med, og vore gamle tjenestefolk fandt også vej til Enghave. Desuden havde vi megen kontakt med Marie og Svend samt Maries familie, når den kom på besøg i Nedergaard.

Enghave.

Mor havde i mange år været med i både en kvindekreds og en bibelkreds, kaldet samtalekredsen. Disse kredse holdt ofte møde i hjemmene. Kvindekredsen, der samledes om Ydre Mission, holdt eftermiddagsmøde en gang om måneden. Samtalekredsens møder holdtes om aftenen en gang om ugen, skiftevis i hjemmene og i missionshuset, Emaus, hvor der så var fællesmøde med sognets øvrige samtalekredse.

Én gang hver sommer havde Indre Missions Samfund nogle møder, kaldet Helliggørelsesmøder, som afholdtes flere steder i landet på den vis, at to eller flere sogne arrangerede fællesmøder, således også i Vorgod og Fjelstervang. Møderne, der holdtes i missionshuset, strakte sig over to dage, og afsluttedes med altergangsgudstjeneste i kirken. De to sogne var skiftevis vært hvert andet år. De udefra kommende deltagere blev, efter en forudlagt plan, inviteret til middag og aftensmad i hjemmene i værtssognet. Også denne form for gæstebud var en dejlig oplevelse i rækken af travle hverdage. I en del år holdtes på lignende måde et påskemøde, dog med den forskel, at det kun varede én dag, 2. påskedag. Men det viste sig efterhånden,

Marie og Svend.

at det var et dårligt tidspunkt, derfor blev det henlagt til en dag senere på ugen.

Foruden at være en flittig kirkegænger deltog jeg i alt, hvad der tilbød sig inden for den kristelige ungdomsbevægelse.

Hveranden tirsdag aften var der almindeligvis KFUK-møde, også kaldet pigemøde, i missionshuset. I vinterhalvåret havde vi en gang om måneden symøde, hvor vi lavede håndarbejde, medens der blev læst op eller fortalt om Ydre Mission. Sæsonen sluttede med en basar fælles med Indre Missions Samfund. Overskuddet gik til Ydre Mission.

De fleste pigemøder holdtes som bibeltimer, men engang imellem var der spørgsmålsaften ved pastor Nørlund Christensen. Spørgsmålene, der enten kunne være personlige eller

relaterede til bibelen eller til kristendommen som helhed, afleveredes anonymt i forvejen eller blev stillet direkte ved mødet.

Vi havde også fælles arrangementer med KFUM, f.eks. juletræsfester og Sankt Hansfester. Sidstnævnte holdtes i private hjem og var en begivenhed, vi unge glædede os meget til, måske fordi den, foruden tale og kaffedrikning, også bød på sanglege. Helt vidunderlige var disse aftener, når vejret var så godt, at vi uden at fryse eller at blive våde, kunne samles omkring bålet til båltale og aftensang, medens mørket sænkede sig over landskabet.

En anden attraktiv begivenhed var den årlige udflugt sammen med KFUM. Det var en heldagstur med buskørsel til et eller flere spændende steder. Det var selvfølgelig en søndag, den eneste dag, de unge havde mulighed for at få fri til at deltage. Også på disse ture var der indslag med sanglege. Dagen begyndte med morgenandagt i bussen og sluttede med aftenandagt. På såvel ud- som hjemtur blev der gjort flittigt brug af *De unges Sangbog*, der indeholdt mange forskellige sange og salmer. Hvad var vel dejligere end at køre gennem et solbeskinnet eller gråtonet landskab, syngende bl.a. *»Jeg elsker de grønne lunde«*, eller *»Danmark nu blunder den lyse nat«*, og på hjemturen *»Fred hviler over land og by«*, medens dagens sidste lysskær forsvandt i den vestlige horisont.

Det store efterårsmøde i Herning samlede også mange unge. Det var et arrangement fælles for alle KFUK og KFUM foreninger i Herning og omegns sogne. Programmet omfattede både møde i missionshuset, Bethania, og gudstjeneste i kirken med offergang. Jeg husker ikke, hvad det indsamlede beløb brugtes til, men jeg formoder, at det har været til KFUK og M i Danmark og/eller Ydre Mission. Dagen sluttede med aftensang på torvet, hvilket fik mange af de omkringboende familier til at åbne vinduerne på vid gab.

Fastelavnsmandag holdtes et fællesmøde i Kibæk, men det var kun for kredsene i Kibæk,Troldhede, Fjelstervang og Vorgod samt muligvis enkelte andre.

Omkring januar-februar var der missionsuge i Emaus. Der var møde hver aften fra mandag til lørdag med fremmede talere, almindeligvis præster eller missionærer. Et sangkor medvir-

kede som regel et par aftener, og andre gange blev der sluttet med bedemøde, hvor de, der havde lyst og mod, bad højt. Nogle bad med høj og tydelig stemme, andre mumlede, så det var svært at opfatte ordene. På dette tidspunkt var luften i mødesalen ofte så tung af deltagernes udåndinger og em fra tykke, uldne overfrakker, at mine andægtigt sænkede øjenlåg havde en tendens til at blive tungere og tungere, og derfor var det en lettelse, når mødelederen igen foreslog en sang. Kun et fåtal kom i bil, langt de fleste cyklede eller gik, derfor var overtøjet ofte fugtigt ved ankomsten, men tørrede efterhånden inde i varmen.

Hvis ikke snestorm eller isslag lagde hindringer i vejen, kom der mange til møderne. Ville man sikre sig en nogenlunde god siddeplads, d.v.s. en bænk med rygstød, skulle man komme tidligt. De nederste siddepladser bestod af skamler uden rygstød, og nogle af disse havde desuden den ulempe, at de var placeret i nærheden af den store kakkelovn og indgangsdøren, så man der blev udsat for både stærk varme og træk, hver gang døren gik op. Møderækken afsluttedes med altergangsgudstjeneste i kirken om søndagen.

Disse møder var vel en udløber af de store vækkelser, der fandt sted omkring århundredskiftet. Der forekom også vækkelse blandt både unge og ældre i min ungdom, men i mindre omfang. Der er næppe tvivl om, at disse vækkelser havde betydning for menigheden, men jeg tror på den anden side heller ikke, at nutidens mangel på dem er ensbetydende med afkristning af et sogn. I så fald er Vorgod et atypisk tilfælde, idet der her – i skrivende stund – fortsat er et rigt menighedsliv.

Pastor Nørlund Christensen gjorde et stort arbejde for at fremme både den almene og den kristelige oplysning blandt de unge.

I skolerne fandtes små børnebiblioteker, og i Vorgod Skole var der et større udvalg af bøger, en slags sognebibliotek. Som supplement til dette etablerede præsten et »bibliotek« med overvejende kristelig litteratur i missionshuset, hvor der så var udlån på bestemte mødeaftener. Der blev også holdt studiekreds i præstegården for »voksne« unge.

Var datidens mennesker frommere end nutidens? Ved sammenligning med nogle skikke kunne det synes at være tilfældet, men eftersom jeg ikke er kompetent til at besvare spørgsmålet, vil jeg lade det stå åbent.

Ved søndagens højmesse kl. 10 var der skriftemål et kvarter før selve gudstjenesten. Dette skriftemål omfattede en kort tale af præsten, der derefter ved håndspålæggelse gav absolution, d.v.s. syndsforladelse til hver enkelt. Ritualet indrammedes af salmesang.

At gå til alters var noget helt særligt, præget af dyb alvor. Det skete kun en gang imellem i modsætning til i dag, hvor altergang er en naturlig del af gudstjenesten, og hvor skriftemål hører til undtagelserne. Til datidens påklædning hørte hatte og huer og for mændenes vedkommende også kasketter, men man gik altid barhovedet såvel til skriftemål som til den efterfølgende altergang. Hovedbeklædningen blev efterladt på kirkebænken. Efter gudstjenesten ønskedes altergæsterne »til lykke med velsignelsen« af de øvrige kirkegængere.

Som sin forgænger tog pastor Nørlund Christensen ofte ud på husbesøg hos ensomme, syge og ældre samt hos mennesker, der havde det svært, f.eks. i forbindelse med dødsfald. Ligeledes fik alle konfirmanders hjem besøg i dagene efter konfirmationen, hvis han ikke havde været der på selve dagen. Omfanget af husbesøgene aftog dog med årene.

Samfundslivet var i høj grad præget af, at langt den største del af sognets beboere var landmænd. Således husker jeg en Store Bededags gudstjeneste, hvor bøn om regn var det centrale emne. Det var, som så ofte både før og siden, et forår med katastrofal tørke. Vandingsanlæg var endnu ikke opfundet. Situationen forværredes af flere sandstorme, der enten flyttede bøndernes udsæd eller dækkede den med så store dynger sand, at frøene ikke kunne spire. Det medførte, at forårssåningen måtte gøres om, hvilket foruden ekstra arbejde også forringede økonomien, der i forvejen var hårdt belastet for mange.

Præstens prædiken handlede om at holde fast ved Guds løfter trods de mørke udsigter. Bagefter sang vi *»Kom regn af det høje, lad jorden oplives som liliedal – –«*. Jeg er overbevist om, at

Ernst, min drillesyge lillebror.

alle kirkegængerne den dag tænkte mere på den rent jordiske tørke end den åndelige, som salmedigteren havde haft i tankerne.

En anden gudstjeneste, der står klart i min erindring, var sensommerens høstgudstjeneste. Kirken var pyntet med forskellige slags korn og blomster. Der var altid mange kirkegængere, også på almindelige søndage, men ved denne gudstjeneste var der stuvende fuldt hus. Det festligste indslag var efter min opfattelse offergangen, der fandt sted efter prædikenen. Under salmesang gik kirkegængerne op til alteret med deres pengegave. Som børn blev vi hver især udstyret med f.eks. 25 ører, for at vi kunne opleve glæden ved både at give og at være med i fællesskabet – senere overbragte vi Mors gave.

Foråret 1939 blev Ernst konfirmeret. Han var begyndt skolegangen som 6-årig og var nu som 13-årig holdets yngste konfirmand.

Forud var gået en travl periode med hovedrengøring, bagning og mange andre forberedelser. Dagen forløb som skik var hos os, dels med indbudte gæster, dels med åbent hus. Som ved tidligere fester havde vi også denne gang kogekone til hjælp i køkkenet. Servering og opvask klarede mine søstre og jeg såle-

des, at vi også havde tid til på skift at være med i det festlige lag.

Eftergilderne forestod Mor og jeg sammen. Vi havde jo ikke plads til så mange gæster ad gangen, som dengang vi boede på Nedergaard, og kunne derfor klare os uden ekstra hjælp.

Samtidig med konfirmationen sluttede Ernst sin skolegang i Rimmerhus skole. Han skulle fortsat bo hjemme, og foruden at hjælpe til i Enghave skulle han være yngste karl på Nedergaard.

Dorthea, der det sidste år havde tjent hos en familie Hjørnholm i Hammerum, kom hjem, for at jeg kunne komme på Nr. Nissum Høj- og Efterskole. Petrine havde været elev på højskolen i 1933 og Jens i vinteren 1938-39, og gennem dem havde jeg hørt om højskolelivets mange oplevelser og glæder. Jeg var derfor slet ikke i tvivl, da muligheden for et efterskoleophold blev drøftet – jeg ville gerne af sted.

Elev på Nr. Nissum Høj- og Efterskole

Onsdag den 3. maj 1939 – en dejlig lys forsommerdag med lette drivende skyer og lunt vejr. Klokken er omkring 13,30. Jeg holder øje med vejen ned over Lillebækken.

Marie, min faders kusine, og Ole Dalgaard fra Fiskbæk har tilbudt mig kørelejlighed. Deres datter Else skal også begynde som elev på Efterskolen.

Glad og forventningsfuld var jeg hin majdag, men jeg anede næppe, at denne dag skulle blive begyndelsen til et nyt og anderledes livsafsnit.

Nr. Nissum Høj- og Efterskole er i dag kun efterskole. I 1939 havde den både en højskoleklasse og en efterskoleklasse samt om sommeren desuden en husholdningsklasse.

Sommerskolen, der var for piger, varede tre måneder, medens vinterskolen for de unge mænd varede fem måneder. Jeg har ofte undret mig over denne forskel. Der var vel en logisk forklaring på vinterkursets længde, idet de unge mænd, der fortrinsvis var tjenestekarle på landet, ville have svært ved at få nye pladser omkring 1. februar. Men hvorfor skulle de unge piger nøjes med tre måneder?

Vi ankom til en skole, der summede af liv. 61 elever var tilmeldt, og da en del var ledsaget af forældre og yngre søskende, var der trængsel på gangene.

Forstander Kaag og frue samt den faste lærerstab tog imod, førte eleverne til protokols og anviste værelser, hvor vi skulle bo to sammen. Da disse formaliteter var overstået, kunne vi tage lokaliteterne i øjesyn.

Skolen, der har en meget smuk beliggenhed i et kuperet terræn med udsigt over Limfjorden, bestod dengang af en hovedbygning og en lille ejendom, Brejdablik.

I hovedbygningen var der en lang korridor, hvorfra der var adgang til to klasseværelser, foredragssal, elevdagligstue, et

Højskolen.

lille bibliotek og spisesal samt trapper til de øverste etager og kælderen. Gennem spisesalen var der adgang til køkkenregionerne og til forstanderens private lejlighed. På 1. sal var der elevværelser, og på loftet ovenover var der bl.a. husflidslokaler. Skolekøkken og gymnastiksal fandtes i kælderen. På Brejdablik var der lærerbolig, og så vidt jeg husker, boede nogle af husholdningseleverne dér.

Ved 18-tiden samledes eleverne til aftensmad i spisesalen, og bagefter sang vi flaget ned. Aftenens videre forløb formede sig som et hyggeligt velkomstsamvær med præsentation af såvel elever som lærere.

Førstnævnte var en broget flok trods et par fælles træk: Vi var alle piger, og vi var alle søgt ind på eller af forældrene sendt til Indre Missions Høj- og Efterskole i Nr. Nissum.

Vurderet ud fra elevernes aldersmæssige og sociale baggrund var efterskoleklassen nok den mest homogene af de tre klasser. Aldersgruppen var 14-17 år. Socialt set var der 15 landbopiger, 3 lærerdøtre, 2 fra mejeribestyrerhjem, 1 fra arbejderhjem, 1 fra elektricitetsbestyrerhjem og 1 fra vognmandshjem. Den geografiske fordeling viste 16 fra Ringkøbing amt, 4 fra Thisted amt og 1 fra henholdsvis Aalborg, Vejle og Hol-

Eleverne sommeren 1939. I 2. rk. fra venstre ses som nr. 7 og flg.: Lærer Thøgersen, frk. Jensen, Ingrid Kaag, fru Kaag, forstander Kaag med Birgit, frk. Arentsen, frk. Henriksen og fru Kristensen. Else Dalgaard (stribet bluse) sidder midtfor i forreste rk., og jeg sidder yderst t.h..

bæk amt. For de to andre klassers vedkommende kan jeg kun sammenligne den geografiske fordeling, der for højskoleklassens 22 elever viste en spredning over 9 amter, og for de 16 husholdningselever over 6 amter. Husker jeg ret, var der en betydelig aldersspredning især for højskoleklassens vedkommende.

Velkomstsamværet sluttede som de mange efterfølgende hyggeaftener med kaffe og andagt. En spændende dag var til ende, men nye ventede forude.

Hverdagene begyndte med fælles morgenmad og morgensang kl. 7,30, hvorefter der var undervisning til kl. 18,20, dog afbrudt af frikvarterer og middagspause, og afsluttedes med aftenandagt kl. 21. Om lørdagen sluttede undervisningen kl. 16,20.

Til belysning af undervisningens indhold og forløb vises et ugeskema for efterskoleklassen, efterfulgt af kommentarer til

indhold og undervisere. Men allerførst vil jeg gengive forstander Kaags beskrivelse af undervisningen og dens formål:

»Undervisningen vil forme sig som en Fortsættelse og Udvidelse af Børneskolens, med Hensyntagen til den enkelte Elevs Standpunkt, saa at baade den dygtige og den mindre dygtige vil kunne deltage med godt Udbytte.

I Haandarbejds=, Husholdnings= og Husflidstimerne vil de unge blive beskæftiget med praktisk Arbejde. Disse Fag vil sammen med Gymnastik give den Motion, Ungdom trænger til for at befinde sig godt paa en Skole.

Under Opholdet vil vi paa Skolen søge at give de unge et godt Hjem, hvor de sammen med Kammerater er under sund kristelig Paavirkning nogle Maaneder i de vanskelige og i flere Henseender grundlæggende Overgangsaar.

Nr. Nissum Højskoles og Efterskoles Maal er det samme: aandelig Vækkelse og timelig Dygtiggørelse af dansk Ungdom. Dens Motto: Bed og arbejd! »

Ugeskema.

Kl.	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
8.10	Litteratur F	Kirkehistorie	Spørgsm.besv. F	Haandgerning	Litteratur	Missionshist. F
9.10	Dansk	Haandgerning	Haandgerning	Haandgerning	Haandgerning	Dansk
10.10	Bibelkundsk.	Haandgerning	Haandgerning	Historie	Haandgerning	Historie
11.10	Regning	Gymnastik	Regning	Gymnastik	Dansk	Gymnastik
14.30	Foredrag F	Geografi	Dansk	Geografi	Regning	Husflid
15.30	Sang F	Regning	Bibelkundsk.	Geografi	Botanik	Husflid
16.30	Husflid	Skolekøkken	Skrivning	Skolekøkken	Botanik	
17.30	Husflid	Skolekøkken	Sundhedslære F	Skolekøkken	Sang	

F= fællestimer for alle tre klasser. Mellem lektionerne havde vi 10 minutters frikvarter samt 2½ times middagspause, der sluttede med eftermiddagskaffe.

Forstander Kaag underviste i litteratur, kirkehistorie og missionshistorie samt i bibelkundskab. I litteraturtimerne fortalte han om og læste op af danske forfattere. Det var spændende timer, der åbnede døren på klem til en litterær verden, som jeg ikke før havde kendt.

Også undervisningen i kirke- og missionshistorie udvidede min horisont. I bibelkundskab fik vi gennemgået forskellige dele af det gamle og det nye Testamente. Enkelthederne er forlængst forsvundet ud af min erindring, men jeg husker, at jeg var betaget af beretningerne om de to gammeltestament-

lige kvinder, Esther og Ruth. Forstanderen var en levende og inspirerende underviser. Det var også ham, der besvarede spørgsmål, som kunne afleveres skriftligt forud for eller stilles mundtligt i timerne.

Undervisningen i dansk blev varetaget af Ingvard Thøgersen. Den omfattede øvelse i oplæsning, sproglære og analyse samt retskrivning, d.v.s. diktater og stile. Han underviste også i geografi. Undervisningsformen svarede helt til folkeskolens med gennemgang og overhøring. Desuden underviste han i regning og skrivning. Sidstnævnte omfattede træning i skønskrift. Jeg mindes lærer Thøgersen som en meget omhyggelig og rar underviser.

I historie havde vi Anders Kristensen, der var landbrugskandidat og derfor almindeligvis kaldtes »Kandidaten«. Pensummet var Nordens historie, og undervisningsformen var foredrag og samtale. Sammen med ham havde vi også botanik, der oftest foregik som ekskursioner i omegnen. Kandidat Kristensen var et elskeligt menneske, der vist var afholdt af alle.

Sundhedslæren omfattede hygiejne samt lidt barne- og sygepleje. Undervisningen blev varetaget af fru Kaag, der var uddannet sygeplejerske. Inden for det samme emneområde holdt forstander Kaag også foredrag om relationer mellem mennesker med focus på medmenneskelig forståelse og samarbejde – et eviggyldigt emne!

Sognepræsten i Nr. Nissum, Ove Nielsen, holdt foredrag om kirke og gudstjeneste, herunder gennemgang af kirkeåret, sakramenterne og kirkens symboler.

I sangundervisningen øvede lærer Thøgersen såvel tone- og stemmedannelse som én- og flerstemmig sang med os. Trods min egen yderst beskedne sangstemme var jeg umådeligt glad for disse timer, men også for alle andre sammenhænge, hvori sang indgik, f.eks. ved undervisningstimernes begyndelse, ved hyggeaftener og på ture.

Og så var der de praktiske fag.

Tinna Arentsen underviste i håndgerning, gymnastik og boldspil. I håndgerning var der nogle fastlagte begynder-opgaver. Først syede vi en prøveklud med forskellige hulsømsmønstre. Dernæst fulgte et pudevår, hvor vi selv måtte vælge et af de indøvede hulsøm, og bagefter var der frie valgmulig-

Efterskoleklassen. I 1. rk. t.v. sidder Else Dalgaard og jeg. I 3. rk. ved vinduet sidder Marry Plet, som nogle år senere igen blev min elevkammerat.

heder. Jeg var langtfra nogen »ørn« til at brodere, så da jeg endelig var færdig med prøvekluden, var de fleste af kammeraterne langt fremme med næste opgave. Frk. Arentsen var den pædagogiske underviser, der opmuntrede i stedet for at tage modet fra os. Engang gjorde hun mig opmærksom på, at jeg arbejdede langsomt, men bemærkede samtidig at jeg syede pænt!

Skolekøkkenet omfattede madlavning og bagning. Klassen arbejdede i disse timer i mindre grupper, som hver fik tildelt en opgave, f.eks. i forbindelse med tilberedning og servering af en middag med efterfølgende kaffe og bagværk til hele klassen. Den afsluttende oprydning og opvask indgik i undervisningen. Undertiden var der festmiddag med forstanderparret og/eller lærerne som gæster.

Irma Henriksen var en myndig underviser, der styrede alt med overblik og fast hånd. I begyndelsen var jeg ked af disse timer. Jeg følte mig frygteligt klodset. Det kan synes mærkeligt, da jeg jo var vant til at klare almindelig husholdning. Men måske skyldtes det, at jeg fortsat i nogen grad var hæmmet af den generthed, der plagede mig i barneårene. Dertil kom, at

jeg følte mig usikker over for frk. Henriksen. Jeg havde den opfattelse, at hun ikke brød sig om mig, en indbildning, der heldigvis fik en brat ende. En søndag aften, da jeg kom hjem fra et besøg, mødte jeg hende i korridoren. Helt spontant slog hun armene om mig og ønskede mig en god nat. I dette øjeblik forsvandt min usikkerhed som dug for solen.

Husflidsundervisningen bød på to muligheder. Læderarbejde ved frk. Henriksen eller træarbejde og bogindbinding ved lærer Thøgersen. Jeg valgte at arbejde med træ og bøger.

Et skoleophold havde dengang som nu en økonomisk side. Efterskoleeleverne betalte 65 kr. pr. måned. Der kunne søges om statsunderstøttelse, hvis størrelse varierede fra 15 til 30 kr. om måneden afhængig af forældrenes økonomi. Ligeledes ydede højskolens elevforening i nogle tilfælde 10 kr. pr. måned. Småpenge fristes man til at tænke i dag, men det var ikke småpenge dengang. For nogle var tilskuddene uden tvivl afgørende for, om de overhovedet fik mulighed for at komme på efterskole.

Skolen havde selvfølgelig en husorden omfattende såvel skrevne som uskrevne regler for elevernes opførsel og færden.

Lærerne tiltaltes med »De« og stillingsbetegnelse samt efternavn. For lærerindernes vedkommende var tiltalen frk./fru og efternavn. Hvordan tiltaleformen var mellem lærerstaben og højskoleeleverne, husker jeg ikke, men i efterskolen blev vi tiltalt med »du« og fornavn. Trods denne afstand eller respekt var omgangsformerne frie og i nogle tilfælde næsten kammeratlige.

Der var mødepligt til alle undervisningstimer, og vi skulle være præcise. Om aftenen skulle der være ro på elevgangen efter et bestemt klokkeslæt, og efterskoleeleverne skulle være hjemme, d.v.s. inden døre, senest kl. 21, medmindre der forelå en speciel tilladelse til at være ude. Der var heldigvis ikke indført »sommertid« i 1939. Else Dalgaard og jeg var dog ikke underlagt regelen, når vi besøgte min farbror og faster (tante), der boede på Solbakken, skolens nærmeste nabo. I tilfælde af senere hjemkomst skulle vi benytte forstanderens private indgang, der vendte ud mod stien til Solbakken.

Foruden det daglige skolearbejde med dets indbyggede kammeratskab bød de tre måneder på mange oplevelser.

Søndagene havde deres eget festlige præg. Der var senere morgenmad og derefter flaghejsning. De fleste hjemmeværende elever deltog i gudstjenesten i Nr. Nissum kirke kl.10. Om eftermiddagen var der almindeligvis arrangeret fjordtur eller anden aktivitet, og efter, at flaget var sunget ned ved 20-tiden, var der hyggeligt samvær med en eller flere af lærerne.

Samlingen omkring flagstangen, såvel morgen som aften, husker jeg som stjernestunder. Hvorfor véd jeg egentlig ikke. Ganske vist »rumlede« det ude i Europa, men det skænkede jeg næppe en tanke. Anede vist heller ikke, at en fare truede Danmark.

Den daglige rytme blev nogle gange afbrudt af udflugter af én til flere dages varighed. Af og til var der samvær på hverdagsaftener, nogle med oplysende indhold, andre med underholdning præget af humor og underfundigheder.

Og så var der elevfesten. I dagene forud for denne blev undervisningen helt eller delvist suspenderet, så vi kunne deltage i forberedelserne. Der var lagt en arbejdsplan, og ud fra den kunne vi vælge, hvilke aktiviteter vi helst ville indgå i, f.eks. jordbærplukning, kartoffelskrælning, vinduespudsning, borddækning, o.s.v. Ved festen serverede vi ved måltiderne og hjalp med oprydningen bagefter.

Indbydelsen til og programmet for elevfesten er både oplysende og beskrivende, derfor medtager jeg uddrag direkte fra elevforeningens blad: »*FRA NR. NISSUM HØJSKOLE*«.

Elevfesten 1939

»Saa indbyder vi atter til Elevfest og belært af de forudgaaende Aars Erfaring har jeg forud sikret os et Telt, der kan rumme 150 til Spisning, saa tænker jeg, at vi alle kan faa Plads der og i Gymnastiksalen, og jeg haaber, at I møder op i saa stort Tal, at I kan fylde begge Lokaler.

Vi byder jer alle hjertelig velkommen forud, og dette Velkommen gælder ogsaa Paarørende, som I har Lyst at tage med hertil« (Derefter følger programmet for festen fra lørdag aften d. 8. juli til mandag d. 11. juli kl. 17).

»Indmeldelse sendes til Kandidat Kristensen senest Lørdag den

1. Juli. Ankomst= og Afrejsetid bedes anført paa Indmeldelsen, og hvis man ønsker, at vi paa Skolen skal sørge for Natlogi, bedes man tillige anføre, om man kommer pr. Rutebil, Cykle eller anden Befordring. ...
Eleverne har i Aar tibudt, at de vil ligge sammen to og to, hvis det bliver nødvendigt, og saa modtage tilrejsende kvindelige Deltagere som deres Gæster. Maaske ogsaa nogle af de tilrejsende kunne tænke sig at ligge sammen to og to, naar de faar Lov at bo paa deres gamle skole? Kvindelige Deltagere, der helst vil indkvarteres i Sognet, bedes udtrykkelig anføre dette paa deres Indmeldelse.
Vi haaber, at der ogsaa i Aar kommer mange Festdeltagere, i de senere Aar har der været saa mange, at det har knebet med at skaffe Logi, trods Nissumboernes kendte Gæstfrihed. Derfor skriver jeg ovenstaaende, og saa tilføjer jeg for Mændenes Vedkommende, at forhaabentlig har unge raske Mænd intet imod at blive indkvarteret paa Hotel Høloft, hvis dette gøres nødigt, saadan som det i mange Aar er praktiseret paa andre Højskoler til fuld Tilfredshed. Unge Mænd, som ikke kan taale at ligge i Hø, bedes anføre dette paa deres Indmeldelse.
Festdeltagerne medbringer som sædvanlig selv Spiseredskaber (Kniv, Gaffel, Ske, Teske). Der er Festdeltagere, som trofast Aar efter Aar har medbragt disse Genstande, og derved i høj Grad lettet hele Arrangementet. – Der plejer ogsaa at være nogle, som glemmer Spisegrejerne og sætter sig selv og os i Forlegenhed derved. I Aar vil man forud for Middagsspisningen om Søndagen kunne leje disse Artikler for 50 Øre i Bureauet. Grejerne afleveres samme Sted ved Afrejsen.

Betaling for Deltagelse i Festen er:

Hele Festen (Lørdag Aften til Mandag Aften)	*4,25 Kr.*
Søndag-Mandag	*4,00 Kr.*
Søndag	*2,75 Kr.*
Mandag	*2,00 Kr.*
Morgen= eller Aftensmad	*0,75 Kr.*
Middagsmad	*1,00 Kr.*
Kaffe	*0,50 Kr.*

Alle, der ønsker Mad eller Logi, bedes sende Indmeldelse ogsaa for enkelte Dage.

Rutebilerne Struer-Højskolen og omvendt giver fra Lørdag Eftermiddag til Mandag Aften betydelig Moderation i Betalingen, naar man siger til Chaufføren, at man er Festdeltager.

Vi vil gerne modtage og mangfoldiggøre gode Festsange. Saadanne bedes sendt til Forstanderen senest en Uge før Festen.
Til Bortlodning ved Elevfesten har vi allerede modtaget Løfte om et Par gode Genstande. Det er vi meget taknemmelige for.

Saa vil vi endnu en Gang sige hjerteligt Velkommen til Elevfesten 1939, Sommerens store Begivenhed på N.N.H.«.

Forstanderen var – i mine øjne – en både myndig og faderlig personlighed. Sidstnævnte karaktertræk synes jeg, skinner klart igennem i indbydelsen til elevfesten. Fru Kaag var også både myndig og rar, men udstrålede samtidig en vis form for »distance«.

Sommerdagene svandt i hurtig rækkefølge, og jeg måtte efterhånden tage stilling til, hvad jeg skulle foretage mig, når efterskoleopholdet var slut.

Jeg indså nu, at det var dumt, at jeg for år tilbage havde sagt nej tak til at skifte fra Rimmerhus skole til Mellemskolen i Herning. Lærer Thøgersen gjorde mig opmærksom på, at jeg muligvis ville kunne blive optaget på en Realskole, derfor sendte jeg en forespørgsel dels til Herning kommunale Mellem- og Realskole, dels til Skjern private Realskole.

Fra Herning blev der svaret, at jeg kunne blive optaget, såfremt jeg ville begynde i 1. mellemskoleklasse, hvilket jeg bestemt ikke havde lyst til. Fra Skjern kom tilbuddet om at blive optaget i 2. realklasse efter sommerferien. Skoleåret var begyndt 1. april, og det normale skoleforløb var fire år med afsluttende præliminæreksamen. Dét tiltalte mig.

En præliminæreksamen, også kaldet Almindelig Forberedelseseksamen, svarede i store træk til den tids realeksamen, dog var eksamenskravene, så vidt jeg ved, noget højere. Elevernes alder var for størstedelens vedkommende 12-15 år.

Jeg drøftede selvfølgelig mulighederne med Mor, der kunne fortælle mig, at forstander Kaag over for hende havde tilkendegivet, at han troede, jeg ville egne mig godt til at blive sy-

geplejerske; et synspunkt, jeg ikke delte med ham. Mor rådede mig til at vælge det, jeg helst ville. Og uden at tænke over, hvilke økonomiske omkostninger det indebar, søgte jeg ind på Realskolen i Skjern.

En søndag eftermiddag under leg i højskolehaven spurgte kandidat Kristensen, hvad jeg skulle fremover. Glad fortalte jeg om min beslutning, hvortil han bemærkede, at han godt kunne forstå mit ønske. Men samtidig spurgte han, om jeg nu også troede, at min moder havde råd til at bekoste denne skolegang? Resten af dagen, og de følgende med, gik næsten i sort for mig.

Da jeg senere fik snakket med Mor, lysnede det igen, idet hun mente, at økonomien i forbindelse med Skjern-projektet ville kunne klares. Jeg fastholdt derfor min beslutning, men var nu blevet bevidstgjort om penges magt og betydning. Set i bakspejlet er jeg klar over, at denne beslutning *blev* en økonomisk belastning for Mor, og havde jeg indset det dengang, ville jeg måske have valgt anderledes. Men i dag er jeg hende dybt taknemmelig for, at hun turde tro på, at det ville kunne klares.

Alt får en ende – også tre måneders efterskoleophold, hvis konturer står nogenlunde klart i min erindring, medens mange detaljer er slørede af senere indtryk og oplevelser.

Ved afskedsfesten d. 30. juli fik alle tre hold tildelt fællesnavnet *»de opmærksomme«*, og forstander Kaag begrundede det således: *»for opmærksomme har I været og vågne i timerne (i almindelighed da!) og uden for timerne«*.

Tre måneders dejligt kammeratskab var slut. Et kammeratskab, der for mit vedkommende gik på tværs af holdene, idet jeg som en af de »ældre« i efterskoleklassen følte lige så meget, eller vel nok mere, fællesskab med højskoleeleverne.

Bag mig lå tre måneder, der gav mig et skub fremad og som fik grundlæggende betydning for min fremtid.

Elev på Skjern private Realskole

En tidlig augustmorgen i 1939 cyklede jeg til Videbæk for derfra at tage toget til Skjern. En ny og ukendt verden lå foran mig.

Skjernbanen krydsede hovedvej 15 ved Videbæks østlige bygrænse. Stationen lå et lille stykke nord for vejen, men ved dennes sydside var der et trinbræt, d.v.s. en holdeplads, hvor passagerer kunne stå af eller på toget. Et lille træskur bestående af tre vægge med en bænk fastgjort til bagvæggen, ydede beskyttelse mod regn og blæst, dog ikke mod østenvinden, idet der var åbent ud mod banelinien.

Denne morgen skulle jeg hen til stationen for at få mit rejsehjemmel, som var bestilt i forvejen.

Nysgerrigt betragtede jeg de 5-6 børn og unge mennesker, der stod på toget ved trinbrættet. Ud fra deres skoletasker og indbyrdes snak kunne jeg hurtigt konstatere, at deres rejsemål også var realskolen i Skjern med undtagelse af enkelte, der skulle fortsætte til gymnasiet i Tarm. Mine medrejsendes nysgerrighed var tilsyneladende lige så stor som min. Det varede ikke længe, førend de yngste kontaktede mig, for at få rede på, hvem jeg var, hvor jeg kom fra, og hvor jeg skulle hen. Gennem dem blev de øvrige så orienteret. Jeg erfarede efterhånden, at intet nyt på togturen undgik deres opmærksomhed.

Ved ankomsten til Skjern var det en let sag at finde vej til realskolen, Bredgade 13. Jeg fulgte blot efter mine rejsefæller. Det viste sig, at der kun var ca. 10 minutters gang derhen.

Skolebygningen var hvid med en bred trappe fra gaden op til hoveddøren. Da jeg stilede mod denne trappe, blev jeg straks belært om, at den vej måtte jeg ikke gå ind; eleverne skulle benytte indgangsdøren fra skolegården.

Forhallen, som vi kom ind i, strakte sig tværs gennem hele huset. I midten dannede loftet en halvrund bue, hvorpå der stod: »*Gud Herren er Sol og Skjold.*« Fra forhallen var der ind-

gang til fire klasseværelser, to til højre og to til venstre. Ved buens højre ben, set fra elevindgangen, førte en trappe op til skolebestyrerens private lejlighed. Bag trappen var der indgang til sangsalen, der også fungerede som eksamenslokale ved afsluttende skriftlige prøver. I en tilbygning bagud var der et klasseværelse mere. Det ene klasseværelse var indrettet som fysik- og kemilokale og rummede desuden en meget beskeden zoologisk samling til undervisning i naturhistorie. Der var intet lærerværelse, ej heller gymnastiksal.

I forhallen blev jeg modtaget af skolebestyrer Johannes Bjerrum, der bød mig velkommen, gav mig en kort introduktion og bad mig kontakte ham i første frikvarter med henblik på flere oplysninger.

Som alle øvrige skoledage begyndte dagen med fælles morgensang i forhallen kl. 8. I midten, ved foden af privattrappen, stod et stueorgel, hvorpå hr. Bjerrum uden noder ledsagede sangen. Imedens han spillede og sang, holdt hans årvågne blik øje med eleverne, der stod klassevis i hver sin del af rummet. Imellem to salmer læste han, stående på nederste trappetrin, et kort andagtsstykke og bad Fadervor.

Denne første dag fulgte hr. Bjerrum mig ind i klassen og præsenterede mig. De øvrige elever kendte hinanden, da de var på 2. klassetrin, og desuden var skoleåret som før nævnt begyndt 1. april. Der var to parallelklasser, 2. x og 2. y. Jeg fik anvist plads ved et ledigt tomandsbord bagest i midterste række i x-klassen.

Jeg havde på forhånd fået tilsendt en bogliste med angivelse af, hvilke bøger jeg skulle købe som nye og hvilke, jeg kunne købe brugte på skolen. På grund af min entré direkte i 2. klasse manglede jeg ret så mange forkundskaber. For at bøde på dette, tilbød hr. Bjerrum at give mig ekstraundervisning i tysk i frikvartererne. Desuden havde han aftalt med engelsklæreren hr. Hammer, at han skulle hjælpe mig på tilsvarende måde i engelsk. Også fagene fysik, matematik og naturhistorie var nye og ukendte, men inden for disse områder »hægtede« jeg mig blot på klasseundervisningen.

De fleste elever betalte for undervisningen, men jeg havde søgt om, og fået, friplads. Det var en stor hjælp. Alligevel løb udgifterne op i større summer, idet vi selv skulle købe alt un-

dervisningsmateriale, og der stilledes krav. F.eks. skulle vi anvende bestemte stilebøger til indskrivning af opgaver. De skulle være med stift bind, og hvert fag havde sin farve med påsat etikette, hvor fagets art og skolens navn stod påtrykt. Dertil kom rejseudgifterne, der var moderate det første halve år, idet jeg som syttenårig kunne rejse på børnetakst, men fra min attenårs fødselsdag måtte jeg betale fuld pris.

Eleverne kom såvel fra Skjern by som fra omegnen. I x-klassen var Hans Dalgaard fra Stauning og jeg de to eneste udefra kommende, de øvrige var Skjernboere. Y-klassen var en »rejseklasse« med elever fra bl.a. Studsgaard, Borris, Stauning, Finderup Ørnhøj, Spjald og Videbæk samt enkelte fra Skjern by. I denne klasse var skoleskemaet tilrettelagt, så det harmonerede nogenlunde med rutebilers og toges ankomst- og afgangstider.

Undervisningen var den gammelkendte terpemetode med overhøring og gennemgang af ny lektion. Jeg nød undervisningen, fordi den i udstrakt grad førte mig ind i nye og spændende stofområder.

Hr. Bjerrums timer i dansk var en stor oplevelse. Hans gennemgang af forskellige digterværker var levende og engagerende. Og for mig, der hidtil overvejende havde hørt om og læst folkelig og religiøs litteratur, blev denne undervisning introduktionen til en større og videre verden. Tyskundervisningen var meget kontant. Oversættelser, gloser og grammatiske regler skulle kunnes til fingerspidserne. På grund af disse krav nåede jeg i løbet af relativ kort tid op på klassens niveau. Derimod kneb det med engelsk.

Hr. Hammer var en helt anden type personlighed. Efter sigende var han en fantastisk dygtig lærer, hvilket jeg ikke skal betvivle, men noget i hans væsen frastødte mig. Måske var det hans mange, i mine øren, underlødige vitser og historier. Vi har sikkert virket gensidigt frastødende på hinanden. I hvert fald gad han næppe give mig den aftalte ekstraundervisning. Det var vel egentlig også forståeligt, da den ham pålagte byrde næppe har udløst ekstra betaling. For mig betød det en dårlig indføring i det engelske sprog, og det forfulgte mig under hele skoleforløbet.

I fagene regning og matematik, omfattende aritmetik og

geometri, samt i fysik havde vi hr. Gøttsche, der var en meget dygtig lærer og et fint menneske. Han var ualmindeligt hjælpsom, når de matematiske begreber og formler forekom mig totalt mystiske og kaotiske. Undervisningen i de øvrige fag blev varetaget af forskellige lærere. Nogle var der kun i kortere tid, andre nåede at »sætte aftryk«.

Frk. Marie Nielsen underviste i geografi og naturhistorie. Hun var meget streng og krævende, både med hensyn til disciplin og præstationer, og da hun i sin fremtoning virkede som en alvorlig og stramtandet lærerinde, fik hun hurtigt tilnavnet »Nille«. I begyndelsen var det et øgenavn, men efterhånden som vi lærte hende at kende, voksede vores respekt for hendes dygtighed og pædagogiske evner, og navnet blev nærmest et kælenavn. At bruge det i direkte tiltale var dog utænkeligt. Naturhistorien blev senere overtaget af hr. Bjergved, der også underviste i historie. Han havde mange disciplinære vanskeligheder. Måske var han for ung og uerfaren til at klare »lømlerne« i en realskole. Gymnastik og boldspil hørte også til frk. Nielsens fagområde. Disse aktiviteter lå altid sidst på eftermiddagen, da de dels afvikledes i byskolens gymnastiksal, dels på kommunens sportsplads, der ved bestemte vindretninger blev indhyllet i ildelugtende røg fra Skjern Svineslagteris skorsten.

I tredie klasse kom fransk på skemaet med frk. Dagnæs som underviser. Hun var en rolig og afdæmpet type, der også stillede krav til os, men hvor frk. Nielsens øjne kunne lyne, når præstationerne ikke svarede til forventningerne, udtrykte frk. Dagnæs' alvor og bebrejdelse.

I fjerde klasse havde vi latin og svensk som valgfrie fag. Vi skulle have et af dem, så jeg valgte svensk, vistnok fordi jeg forventede, at det var mindre krævende end latin. Kunne jeg på dette tidspunkt have skuet ind i fremtiden, havde jeg nok valgt anderledes. Hr. Bjerrum underviste i svensk.

Disciplinen var streng. Såvel skolebestyreren som lærerne skulle tituleres med hr. og efternavn og lærerinderne med frk. og efternavn samt »De«. Når en underviser kom ind i klassen, skulle vi rejse os. At møde præcist var en selvfølge, dog kunne forsinkelser med tog og rutebil accepteres.

Gennem hele skoletiden havde vi forskellige prøver, og hvert kvartal fik vi udleveret karakterbog, der skulle under-

skrives hjemme. De daglige præstationers bedømmmelse blev for skriftlige opgavers vedkommende noteret i opgavehæfterne, ofte ledsaget af opmuntrende, belærende eller dadlende bemærkninger. Ville vi have kendskab til karaktererne for de mundtlige overhøringer, måtte vi snige os til at kigge i lærernes notatbøger, der undertiden blev efterladt et eller andet tilgængeligt sted, f.eks. i en vindueskarm i forhallen. Der var som før nævnt intet lærerværelse.

Det var en meget stor forandring at komme fra højskolemiljøet i Nr. Nissum til realskolen i Skjern. Alene den kendsgerning, at jeg var ca. fire år ældre end mine klassekammerater, kunne have skabt en uoverstigelig barriere, men jeg opfattede ikke aldersforskellen som noget problem. Og dog var den vel nok medvirkende årsag til, at jeg aldrig kom på virkelig nært hold af nogen af dem, bortset fra en enkelt pige, Vera Oldager Andersen, der sammen med sin moder og yngre søster, Bente, flyttede fra København til Skjern i efteråret 1939. Bente blev

Den livlige x-klasse. I 1.rk. fra v.: Frk. Nielsen, fru Bjerrum, hr. Bjerrum, hr. Gøttsche og hr. Bjergved. I 4. rk. yderst t.v. står Vera Oldager Andersen.

optaget i realskolens 1. klasse og Vera i 2. x, hvor hun fik anvist plads ved siden af mig.

At der opstod et varmt kammeratskab mellem os, skyldtes muligvis, at vi begge var nye i en i forvejen sammentømret klasse, og Veras lidt reserverede væsen harmonerede måske ganske godt med min generthed. Dertil kom, at Vera med sine fjorten år virkede mere moden end de øvrige elever. Jeg havde utrolig megen glæde af dette kammeratskab. Bl. a. var jeg ofte med Vera hjemme, når der var ventetid mellem skoledagens afslutning og togets afgang til Videbæk. Ved disse besøg lærte jeg familien nærmere at kende og kom til at sætte stor pris på både fru Andersen og Bente.

2. x var en levende klasse, forstået på den måde, at den omfattede nogle særdeles kvikke og velbegavede, men også yderst aktive elever, der aldrig lod nogen lejlighed til at drille lærerne gå fra sig. Det gik selvfølgelig mest ud over nye og pædagogisk svage personer. Jeg erindrer ikke, at der nogensinde var ballade i hr. Gøttsches og hr. Hammers timer, men alle nye lærere blev prøvet af. Og for nogles vedkommende fortsatte chikanerierne, så den daglige undervisning må have været en prøvelse for dem og måske årsagen til, at de kun blev i kortere tid.

Disse chikanerier var et dilemma for mig. Jeg mindedes min egen tid med mobning i folkeskolen og havde ondt af de udsatte lærere. Mit egentlige problem var vel nok min usikkerhed med hensyn til, om jeg skulle være solidarisk med kammeraterne eller gå i brechen for lærerne. Jeg valgte, så vidt det var muligt, at være neutral ud fra den betragtning, at det sikkert ville være nytteløst at argumentere imod drillerierne – men måske burde jeg have prøvet!

Intet undgik hr. Bjerrums opmærksomhed, så det var ingen tilfældighed, når han under uro pludselig dukkede op i klassen for at høre, hvordan undervisningen forløb.

I 1940 blev jeg på grund af ændrede togtider flyttet til y-klassen, men venskabet med Vera fortsatte. Y-klassen passede nok bedre til mit temperament end x-klassen, idet der var mere ro i timerne, og jeg mindes ikke nogen særlig form for drilleri over for lærerne.

Den rolige y-klasse. Jeg står yderst t.v. i 2. rk.

9. april 1940 – den mørke dag i Danmarks historie.

Jeg cyklede som sædvanlig hjemmefra ved 6,30-tiden om morgenen. Allerede på vej ned over Lillebækken og ind gennem plantagen hørte jeg motorstøj som af store flyvemaskiner, men jeg kunne intet se på grund af træerne. Straks jeg drejede ind på landevejen blev min formodning bekræftet. Store, sorte maskiner fløj lavt over hele området. Jeg blev bange.

Skønt jeg ikke vidste, at tyske soldater havde overskredet den danske grænse, var jeg klar over, at situationen var alvorlig og måske farlig. Skulle jeg smide cyklen og søge tilflugt i vejgrøften? Skulle jeg vende om og cykle hjem eller skulle jeg fortsætte? Disse tanker fløj gennem mit hovede. Jeg valgte at fortsætte og cyklede, som gjaldt det livet, medens jeg hele tiden var opmærksom på lufttrafikken. Det slog mig, at der ingen medtrafikanter var på vejen. Måske en tilfældighed. Aldrig før eller siden har jeg følt mig så alene i verden som den morgen. Jeg nåede til Videbæk uden uheld, og toget kørte rettidigt.

Skoledagen begyndte som den plejede med morgensang og

undervisning, men kort efter kom hr. Bjerrum ind i klassen og fortalte, at tyskerne havde besat Danmark. Han fortalte også, at tyske tropper blev sendt nordpå med jernbanen, så normal togdrift var aflyst.

Efter disse oplysninger var fortsat undervisning selvfølgelig en umulighed, hvorfor eleverne blev sendt hjem. Det var dog usikkert, hvornår vi tilrejsende kunne komme af sted. Vi fik besked på at blive på skolen, indtil der blev mulighed for hjemtransport. Hr. Bjerrum var i løbende kontakt med Skjern Station desangående. Ved middagstid blev der forbindelse til Videbæk.

Den tyske besættelse påvirkede i høj grad landets og hver enkelt borgers hverdag – også min skolegang.

En stor del af de daglige forbrugsvarer blev rationerede, og de øvrige blev efterhånden umulige at opdrive. Alle over 15 år skulle have legitimationskort på sig ved færdsel uden for hjemmet. Der blev påbudt mørkelægning fra solnedgang til solopgang, og senere var der i perioder udgangsforbud efter mørkets frembrud. Trafikforholdene blev efterhånden yderst vanskelige. Togtrafikken opretholdtes med meget uregelmæssig drift, og biltrafikken, både den offentlige og den private, indskrænkedes til et minimum på grund af mangel på benzin, olie og dæk.

Videbæk-Skjernbanens lille motortog, i daglig tale kaldet »Grisen«, fortsatte kørslen i indskrænket omfang. Rutebilforbindelserne mellem Herning, Videbæk og Ringkøbing blev derimod så dårlige, at jeg ingen muligheder havde for at benytte dem i f.eks. dårligt vejr. Cyklen var mit eneste befordringsmiddel mellem Enghave og Videbæk, og det blev et problem.

Mine cykeldæk og -slanger var efterhånden meget nedslidte, og jeg måtte ofte lappe undervejs, når punkteringerne havde efterladt så store huller, at gentagne pumpninger ikke kunne holde cyklen »driftsikker« et nogenlunde godt stykke vej. Lappegrej blev et lige så nødvendigt indhold i min skoletaske som bøger, stilehefter og madpakke. Der var dog hjælp forude.

Da farbror Jens og faster (tante) Maria i Nr. Nissum hørte om mine genvordigheder, tilbød de mig et par gode dæk. De var forlængst holdt op med at cykle, så jeg måtte få de næsten

ubrugte dæk, der sad på fasters cykel – men jeg skulle selvfølgelig selv hente dem.

I sommerferien tog min bror Jens og jeg på cykeltur sammen. Første etape gik, med pumpe- og lappeoperationer undervejs, til Nr. Nissum, hvor vi ville besøge familien på Solbakken og desuden deltage i Højskolens elevstævne.

Det viste sig, at også farbrors cykel havde ret gode dæk, så dem fik Jens. To glade unge mennesker kunne efter et par dages besøg drage videre med reservedæk i bagagen.

Fra Nr. Nissum gik turen til Vinderup-Skiveegnen, hvor vi skulle besøge nogle af Jens' højskolekammerater. Efter den første punktering tog vi ind på nærmeste cykelværksted. Stor var cykelsmedens forundring, da han så mine medbragte dæk og slanger, og han ville selvfølgelig gerne vide, hvor jeg havde fået dem. Resten af turen forløb uden punkteringer, det var bare dejligt!

Efter sommerferien forløb turene til og fra Videbæk uden forhindringer – i hvert fald en tid. Men nye problemer ventede forude.

Den mørke tid nærmede sig. Som før nævnt var der påbudt mørkelægning, ikke blot af vinduer, men også biler og cykler skulle køre med nedblændede lygter.

Især i de tidlige morgentimer oplevede jeg en uhygge, der forstærkedes af overflyvninger og tyske militærkøretøjer på vejen. Mine sanser var spændte til det yderste, og jeg var glad, når jeg nåede frem til trinbrættet og kunne sætte mig ind i toget. Dér følte jeg trods alt en vis, omend falsk, tryghed.

Hjemturene forløb almindeligvis lettere, men en regnfuld dag fik jeg en ubehagelig oplevelse. Alt var mørkt omkring mig, også den regnvåde vej. Min nedblændede cykellygte kastede kun et svagt skær ned over forhjulet. Jeg kørte nærmest midt på vejen, da jeg formodede, at det ville være lettere at observere kørende trafik end gående, der faldt fuldstændig sammen med omgivelserne.

Turen forløb godt, indtil jeg nåede Barde. Ud for Bardegaard dukkede pludselig en mørk skikkelse op lige foran cyklen. Det var gamle Jens Thejltoft, der havde været et smut ovre på gården, hvor der var brevsamlingssted, og nu var på vej

hjem. Han boede på modsatte side af vejen. Thejltoft blev væltet omkuld og kunne ikke rejse sig igen. Jeg måtte derfor ind på Bardegaard efter hjælp, alt imens jeg frygtede, at der skulle komme en bil og køre over ham. Det viste sig heldigvis, at han med støtte kunne gå det lille stykke hjem. Men jeg var rystet og havde det elendigt, indtil jeg næste dag havde været inde for at høre, hvorledes det gik. Hans kone, Cathrine, fortalte, at han var sluppet med hudafskrabninger og forskrækkelsen. Det lettede! Skyldspørgsmålet blev ikke drøftet. Personligt tror jeg, at årsagen til påkørslen var et sammenfald af omstændigheder, nemlig: Mørkelægning, mørkt tøj og regnvejr.

Vintervejret blev også et problem. Krigsvintrene, især 1941 og 1942, var strenge med hård frost og sne. Når sneen væltede ned, var vejen næsten ufremkommelig. Der var ingen sneplove, så snerydningen foregik med håndkraft. Sognene var delt op i distrikter med hver sin »snefoged«, der med hjælp af distriktets mandlige beboere skulle rydde vejene. Snefogedjobbet var et borgerligt ombud. Snerydningen var ofte et »Sisyfos-arbejde«: Når et stykke var ryddet, føg det straks til igen. I sådanne tilfælde var det vanskeligt og til tider helt umuligt at cykle. Det samme oplevede jeg i forbindelse med isslag. Jeg måtte da benytte »Apostlenes heste«, hvilket indebar en spadseretur på 7 km om morgenen og tilsvarende om eftermiddagen, ofte balancerende ude på grøftekanten, hvor græsset gav en let ruflet overflade, der trods alt var lettere at gå på end på den spejlglatte vejbane.

Så vidt jeg husker, nåede frostgraderne ned på omkring – 32 grader. Trods varm påklædning gav det forfrysninger i fingre og tæer. På hovedet havde jeg en pipaluk, en skindforet kyse, der mest brugtes af børn, men jeg var utrolig glad for min. Den var en julegave fra Mor og Anne. De havde været så heldige at købe én, medens det endnu var muligt. Hænderne var beskyttet af tykke vanter og cykelluffer, en slags lædermanchetter, der var monteret på cykelstyret og nåede op over håndleddene. På benene havde jeg skistøvler og sokker samt tykke strømper. Vi havde heldigvis nogle gamle liggende. Modenykker var bandlyste, og brugen af lange bukser var endnu ikke almindelig for voksne pigers vedkommende.

Frosten bed, så der dannedes is i øjenbrynene, i kanten af kysen og halstørklædet, som jeg havde omkring underansigtet. Hvordan jeg må have set ud, når jeg nåede frem til trinbrættet, fik jeg et indtryk af en dag, da Hans Dalgaard, der cyklede fra Stauning til Skjern, også 7 km, ankom til skolen som et bundt omvandrende istapper!

Trods alle genvordigheder kom jeg kun for sent til toget en eneste gang. Jeg nåede lige at opfange afgangsfløjtet, men var ikke langt nok fremme til, at togføreren kunne se mig, ellers havde han sikkert ventet. Det ville være spild af tid at vente til næste afgang, idet jeg kun ville opnå et par timers undervisning, derfor valgte jeg at vende om. Ved hjemkomsten bemærkede Mor tørt: »Du kunne da også sørge for at komme tidligt nok af sted.«

Var turene til Videbæk drøje om vinteren, så var de til gengæld dejlige oplevelser om sommeren. Hvad kunne vel stemme sindet lysere og gladere end morgener, hvor disen efterhånden lettede for solens stråler, og fuglene sang, så det var en fryd. Da lå livet og verden åben for mig trods alle restriktioner og efterretninger om krigens rædsler.

Som jeg på vejen til barndommes skole i Rimmerhus havde repeteret tabeller og kongerækker, så var det nu tyske, engelske og franske gloser eller strofer af digterværker, der fik en sidste afpudsning i hukommelsen. I begyndelsen henlagde jeg disse »aktiviteter« til togturen, men det varede ikke længe, før nogle af de yngste rejsefæller fandt ud af, at jeg undervejs kunne bruges som en slags hjælpelærer, når de enten ikke havde nået eller ikke havde kunnet løse hjemmeopgaverne. På hjemturen kunne jeg som regel få ro til lektielæsning.

Langt de fleste dage forløb stille og roligt. Vi vænnede os til de unormale tilstande og lærte at tage fantasien til hjælp, når rationeringer og restriktioner lagde hindringer i vejen for livsudfoldelserne. Og ind imellem skete der så ting, der rykkede os ud af de vante folder og mindede om, at vi levede i et besat land.

Sådan gik det tirsdag den 16. april 1941. Det var eftermiddag, og x-klassens elever var gået hjem. Jeg husker ikke, om vi stadig havde undervisning i y-klassen, eller vi blot var nogle

stykker, der ventede i klasseværelset, indtil det blev togtid. Pludselig lød der et brag, og ruderne klirrede, medens lufttrykket steg i lokalet. Jeg blev grebet af en lammende angst. Da braget kom i forbindelse med en overflyvning, var der ingen tvivl om, at en bombe var faldet i nærheden. Ville der mon blive kastet flere? Ville skolen blive ramt?

Hr. Bjerrum kom straks ind for at berolige os, men var tydeligvis selv berørt af situationen. Som ved tidligere lejlighed fik vi besked på at forblive på skolen, indtil han havde vished for, at vi kunne gå til stationen uden risiko. Lidt senere fik vi at vide, at en bombe havde ramt svineslagteriet.

Et par af kammeraterne fra x-klassen kunne dagen efter give øjenvidneskildringer af begivenheden. Bl. a. havde Vera siddet derhjemme og læst, da hun så en engelsk flyver komme ind over byen og kredse omkring slagteriet. Under to overflyvninger vippede den med vingerne for at gøre personalet opmærksom på, at en bombning var forestående. Ved tredie overflyvning blev bomben så kastet. Trods advarslerne blev en dyrlæge dræbt. Formålet med bombningen var selvfølgelig at ødelægge en af tyskernes vigtige forsyningskilder.

Hjemme var det almindeligvis vareknapheden, der generede mest, men en »udløber« af krigen nåede til Vorgod.

Om aftenen den 27. februar 1942 var vi som sædvanlig gået tidligt i seng. Vi skulle jo spare på lys og varme, og jeg skulle tidligt op næste morgen. Kort efter blev stilheden brudt af et brag efterfulgt af klirrende ruder. Det føltes som et lynnedslag lige neden for Enghave. Selvfølgelig troede vi, at der var faldet en bombe i nærheden. Der var dog intet at se, men næste dag erfarede vi, at en bombe var faldet i Vorgod Sønderby, i nærheden af Marianne og Hans Skovs gård, hvor der var gæster i anledning af Mariannes 60-års fødselsdag. Ingen mennesker kom til skade, men kaffebordet blev spoleret af glas fra splintrede ruder.

Det var formodentlig englændere, der i et forsøg på at slippe væk fra tyske jagere havde kastet bomben for at lette maskinen. Sådanne episoder forekom af og til. I maj måned samme år blev en del af Nr.Vium Kirke ødelagt under en luftkamp mellem tyske og engelske jagere.

Den dag, jeg gjorde min entré på realskolen, forekom afslutningstidspunktet mig uendeligt langt borte. Men tiden forløb hurtigt, og tankerne vedrørende fremtiden blev mere og mere påtrængende. Én ting var jeg klar over: Jeg ønskede at få en uddannelse, men hvilken?

Øverst på ønskelisten stod en studentereksamen med mulighed for en eventuel videregående uddannelse. Det skal bemærkes, at jeg på dette tidspunkt drømte om at blive missionær, f.eks. i Indien, og i den forbindelse ville en lægeuddannelse være en god ballast, men også andet havde min interesse. Drømmen blev dog aldrig til virkelighed.

Jeg var fuldstændig klar over, at hvor gerne Mor end ville, så havde hun ikke mulighed for at støtte mig økonomisk, og jeg havde ikke mod til at låne pengene, da jeg i så fald ville stå med en stor gæld efter endt uddannelse. De nævnte ønsker forblev derfor mine hemmelige, uopnåelige drømme. Tilbage stod muligheden for en lærerinde- eller en sygeplejerskeuddannelse. Sidstnævnte skubbede jeg fra mig. Lærerinde-jobbet tiltalte mig mere, men problemet var stadigvæk penge. Min eneste mulighed for økonomisk støtte var lånemarkedet, muligvis suppleret med nogle mindre legater – troede jeg. Men ganske uventet dukkede hjælpen op fra anden side.

En dag, da jeg kom hjem fra skolen, lå der et brev til mig fra min faders kusine Marie Dalgaard i Fiskbæk. I brevet meddelte hun, at såfremt jeg ønskede at læse videre, ville hun gerne støtte mig økonomisk med en gave på 3000 kr. Jeg var helt overvældet. *3000 kr. Ufatteligt!* I mine øjne en meget stor sum, hvilket det også var dengang. Jeg kunne nu gå ind i konstruktive overvejelser og drøfte fremtidsplaner med Mor uden at skulle besvære hende med flere økonomiske byrder.

Jeg bestemte mig for lærerindeuddannelsen og gik i gang med at rekvirere programmer fra forskellige seminarier. Jeg kunne dog først søge optagelse efter at have bestået præliminæreksamen, idet resultaterne af denne var afgørende for optagelse på nogle af seminarierne.

Marts 1942 – en hektisk måned! Eksamination i alle fag med undtagelse af svensk og gymnastik.

Karakterskalaen, der anvendtes, gik fra slet, der betød et bestemt antal minus-points, jeg husker ikke hvor mange, og op

til ug, der gav 7 points. Nogle af fagene ansås for så væsentlige, at de blev vurderet med dobbelt pointtal.

Fagene, hvori vi skulle eksamineres, var følgende: Dansk, skriftligt og mundtligt (begge regnet dobbelt), engelsk, skriftligt og mundtligt (dobbelt), tysk, fransk, historie og geografi, alle mundtlige prøver. Regning, skriftligt, aritmetik og geometri, skriftligt og mundtligt, naturhistorie og naturlære, mundtligt. Der blev desuden givet karakter for orden ved alle de skriftlige prøver.

Eksamensræset blev overstået, og jeg overlevede med selvagtelsen i behold. Overrækkelsen af *Bevis for Almindelig Forberedelseseksamen* skete ved en lille festlighed på Skjern Højskolehjem, hvor begge klasser sammen med lærerstaben var samlet omkring kaffeborde.

I løbet af eksamenstiden havde jeg flere gange cyklet hele vejen til Skjern, fordi der var udtalt disharmoni mellem togtider og tilsagte tidspunkter for eksaminationer. Jeg benyttede en genvej over Vorgod, Egeris og Faster, en ca. 25 km ujævn grusvej, der på en længere strækning blev afbrudt af en sandet og øde hedevej. Det var en lettelse, når dette stykke var tilbagelagt, og der igen sås ejendomme i nærheden. Jeg oplevede heldigvis ingen punkteringer på disse ture.

Også den sidste dag cyklede jeg hele vejen. Mor havde arrangeret middag for den nærmeste omkringboende familie sidst på eftermiddagen. Men skoleafslutningen tog længere tid end beregnet, så jeg nåede først hjem, da de andre havde nydt den gode mad. De kunne ikke vente på mig af hensyn til røgtning af dyrene. Bordet stod dog stadig festligt pyntet og med en gave ved min kuvert, en fyldepen! Min første! Var overraskelsen stor, så var glæden endnu større. Ikke alle mine søskende havde haft forståelse for nytten af min fortsatte skolegang, men med gaven følte jeg, at mit valg nu var, omend ikke forstået, så dog helt og fuldt accepteret.

Endnu en etape på livsvejen var afsluttet, og jeg stod fuld af optimisme parat til at påbegynde den næste.

Seminarieelev i Ribe

Tiden var nu inde til at søge optagelse på et seminarium. Nr. Nissum stod øverst på ønskelisten, men der krævedes et eksamensresultat med udmærkelse, d.v.s. 120 point for at kunne blive optaget i 1. klasse. Da jeg kun havde 119 point, skulle jeg begynde i forberedelsesklassen, den såkaldte præparandklasse, hvilket jeg ikke havde lyst til. Blandt flere andre muligheder valgte jeg derfor, uvist af hvilken grund, Ribe Statsseminarium for Kvinder.

De følgende måneder indtil uddannelsens start i august 1942 blev brugt til at tjene nogle penge og til forberedelse til selvstændig livsførelse.

Landstingsmand, Jens P. Bækgaard, der var gift med faster Karen og i familien kaldtes farbror Bækgaard, var bl.a. også skatterådsformand. Siden 1922 havde landet været inddelt i 84 skattekredse, og i hver kreds var et skatteråd, der bl.a. sammen med de kommunale myndigheder foretog skatteligningen. Farbrors mange forskellige tillidshverv, men specielt jobbet som skatterådsformand, gav meget kontorarbejde, derfor blev min kusine, Marie, ansat som sekretær derhjemme, men i perioderne med skatteligning var der brug for ekstra hjælp, hvilket medførte, at jeg fik et kærkomment tilbud om midlertidigt job.

Sideløbende med dette arbejde fulgte forberedelserne til afrejsen fra hjemmet. Først skulle jeg finde et værelse, hvor jeg kunne bo. Dette problem løstes ved hjælp af seminariets forstander, der henviste mig til nogle pensionater. Dernæst skulle jeg, så vidt det var muligt, have både noget nyt tøj og sengetøj, samt lidt køkken- og kogegrej. Det var virkeligt spændende. Bl. a. fik jeg en lille »Madam Blå« i hvid udgave og en blomstret kaffedug. Begge dele har fulgt mig siden og indgår i dag i min private »antikvitetssamling«. Ernst var forlængst vokset ud af sin mørkeblå konfirmationsjakke, så den blev til en anvendelig blazer og sammen med en mørk nederdel endog til en nobel spadseredragt!

Efterhånden som tingene samledes, blev det, som ved tidligere afrejser fra hjemmet, anbragt i kurvekufferten. Denne gang var oplevelsen dog anderledes intens, fordi det nu drejede sig om et endeligt opbrud fra hjemmet, således følte jeg det i hvert fald.

Til allersidst blev Mors gamle symaskinekasse af træ pakket med kolonialvarer, bl.a. forskellige slags brød, gryn, æg, smør og en pose rigtig kaffe – en sjælden vare. Middagsmaden skulle jeg have på pensionatet og så selv sørge for resten.

Kurvekufferten, trækassen og min cykel blev sendt i forvejen, og jeg fulgte så efter en dag i midten af august.

Turen til Ribe foregik med tog fra Videbæk med skift i Skjern og Bramming. På sidstnævnte station traf jeg Lilly Refsgaard, som jeg kendte fra Nr. Nissum Høj- og Efterskole, og hendes veninde, Johanne Kjær, der begge gik i 2. eller 3. klasse. Lilly blev mit faste holdepunkt den allerførste tid.

Jeg havde lejet værelse på Korsgaards Pensionat, der var beliggende på Valdemar Sejrs Allé, en sidegade til Seminarievej, hvor seminariet lå. Fru Korsgaard var på stationen for at tage imod mig og en anden ny pensionær, da vi ankom.

Mit værelse lå på 1. etage for enden af en lang gang med værelser på række. På modsatte side var der skabe til værelserne samt kosteskab og køkkenbord med gasblus og vask. I kælderen var der et badeværelse. Mit første indkøb var et vaskefad, så jeg kunne foretage det daglige morgentoilette inde på værelset, nogle af pensionærerne benyttede køkkenvasken på gangen. Der var centralvarme, men vinduerne var meget utætte. Skillevæggene mellem værelserne var tynde, så arbejdsroen blev ofte forstyrret af såvel radio som grammofon og violinspil fra flere værelser på samme tid. For værelse og middagsmad betalte jeg 59,75 kr. pr. måned. Da det efterhånden gik op for mig, at jeg også delte værelse med musene, begyndte jeg at se mig om efter en »ny bolig«.

Nogle måneder senere flyttede jeg til Nygade 276c, hvor jeg fik et bedre værelse hos malermester Brogaard. Det kostede 27 kr. pr. måned, hvortil kom ca. 50 kr. for vinterens forbrug af koks til kakkelovnen. Vi var kun to logerende, der foruden sønnen, Børge Brogaard, beboede 2. etage.

Der var 30 elever i seminariets 1. klasse. Nogle var »oprykkere« fra præparandklassen, de øvrige kom dels fra andre seminariers præparandklasser, dels fra realskoler og gymnasier, selvsagt en broget flok piger.

En helt ny tilværelse tog sin begyndelse. Jeg var nu seminarist, som en lærerstuderende dengang kaldtes. Undervisningsformen lignede ganske vist meget den, jeg var vant til, men krævede alligevel større selvstændighed end tidligere. Jeg skulle nu tage vare på mig selv.

Underviserne var vidt forskellige personligheder, der spændte over hele skalaen fra den højt respekterede til den, man ofte ønskede »langt væk«. Tydeligst i erindringen står nogle, som var »gennemgående« undervisere i 1. og 2. klasse.

Seminariets forstander, Helge Haar, var cand. theol. og underviste i religion. Jeg husker ham som en høj, slank mand med markante ansigtstræk, iført sort fløjlsvest med sølvknapper, en belæst og venlig, men alligevel myndig herre.

I fysik og matematik havde vi Johs. Kabel, en meget rar og afholdt underviser. Det samme kunne siges om vores underviser i engelsk og historie, Asger Nyholm, skønt han var en helt anden type.

Frk. Anna Elisabeth Langmack var meget berejst og havde som ivrig stensamler hjembragt mange forskellige sten- og lavaarter, hvilket i høj grad prægede hendes undervisning i geografi. Hun elskede at fortælle og at vise frem. Så vidt jeg husker, måtte vi selv finde frem til den kontante viden, der krævedes til prøver. Fra håndarbejdstimerne husker jeg bedst, hvorledes hun hersede med os, for at få os lært at vinde garn omkring tommelfingeren, så garnnøglet hele tiden kunne løbe rundt. Da vi endelig kom i gang med selve strikningen, begyndte hver ny øvelse med optrævling af den tidligere for at få garn nok. Højtlæsning hørte med til Frk. Langmacks positive sider og det nød vi godt af i håndarbejdstimerne. Hun underviste også i regning og skrivning, men disse timer har ikke efterladt bemærkelsesværdige indtryk.

Som underviser i gymnastik og naturhistorie havde vi frk. Ebba Jensen, mellem eleverne blot kaldet »Ebba«. Hun var meget lunefuld, og hendes kolde blik og hånende ironi kunne med lethed fjerne en elevs selvtillid. Når hun i gymnastiktimerne bl.a. bebrejdede mig, at jeg, der var spinkel af bygning,

Fra v.: Frk. Ebba Jensen, forstander H. Haar, hr. J. Kabel og frk. A. E. Langmack.

ikke svævede yndefuldt henad bommen, blev jeg så stiv, at al »lethed« fuldstændigt forsvandt. Ved læsning af breve, som jeg skrev hjem i den tid, kan jeg se, at vi på et tidspunkt meget overvejede at sende en klage til undervisningsministeriet over hende. Jeg véd ikke, om hun blev mere menneskelig efterhånden, men min frygt for hende aftog i hvert fald.

Den allerførste tid havde vi en meget rar og dygtig dansklærer, Schøttz-Christensen. Han efterfulgtes af magister Carl Johan Frederiksen, der også rejste inden jeg forlod seminariet, og min tredie dansklærer blev frk. Vernersen.

Til sang og musik havde vi Frede Enkegaard, som jeg var meget glad for i begyndelsen. Sang og violin- eller klaverspil var obligatoriske begynderfag, medens orgelspil var et tilvalgsfag. Jeg valgte violin og orgel, men blev senere fritaget for sang og violin, da min sangstemme ikke hørte til de bedste. Af en eller anden grund blev Enkegaard utilfreds med mine præstationer på orgel, hvilket resulterede i nervøsitet for denne

undervisning, som jeg ellers var umådeligt glad for, og jeg mistede troen på, at jeg kunne spille. Enkegaard fik efterhånden for mange elever, hvorfor organist ved Sankt Catherinæ Kirke, fru Lütken, fik overdraget nogle undervisningstimer. Til mit held blev jeg én af hendes elever, og hun indgav mig igen selvtillid. Jeg mindes fru Lütken som en meget dygtig underviser og et fint menneske. De øvrige undervisere havde løsere tilknytning til Seminariet.

Den daglige undervisning begyndte kl. 8 og sluttede almindeligvis ved 14-15-tiden. Efter 1. time var der fælles morgensang i sangsalen, hvor de ældste orgelspillende elever ofte var »organister«. Ved morgensamlingen orienterede forstanderen om ændringer, nyheder etc..

Selvom krigen kæmpedes uden for Danmarks grænser, så prægede den og besættelsen i høj grad vores hverdag.

Der var tyske soldater overalt, og om aftnerne var der ofte udgangsforbud. Sabotagehandlinger hørte også med til »byens liv«. Således vågnede jeg en nat i marts 1943 på grund af uro i huset. Børge Brogaard, der var medlem af Civil Beredskabet, fór ned ad trapperne, smækkede dørene i efter sig, og et øjeblik efter lød brandbilernes tuden. Der var sat ild til fabrikant Jensens møbelsnedkeri, som lå inde med en hel sending møbler, der skulle have været sendt sydpå dagen i forvejen. Som følge af vognmangel var møblerne ikke kommet af sted, men blev derimod målet for sabotage. I løbet af kort tid udvikledes en storbrand, idet der i samme bygning også fandtes et bilværksted tilhørende automobilforhandler Holm.

Fra begyndelsen af august 1943 optrappede den danske modstandsbevægelse sit arbejde, hvilket klart afspejledes i antallet af sabotagehandlingerne rundt omkring i landet, omfattende både jernbaner og bygninger.

Som følge af Ribes beliggenhed ud mod Vesterhavet mellem Esbjerg og den tyske grænse var der til stadighed overflyvninger af både tyske, engelske og amerikanske flyvere, hvilket medførte utallige luftalarmer, især natlige. Uhyggeligt var det, når bomber faldt i nærheden eller flyvemaskiner blev skudt ned. Jeg boede i byens udkant, ud mod marsken, hvor får og ungkreaturer græssede til langt ud på efteråret. Ved overflyv-

ninger med bombenedslag eller skydning blev dyrene urolige, og deres brægen og brølen forstærkede uhyggen. Men værst var dog den menneskelige tragedie.

Natten mellem den 16. og 17. august var der usædvanligt mange flyvere i luften, og jeg observerede fra mit vindue på 2. sal en kamp mellem to flyvere, hvoraf den ene blev skudt ned, og piloterne med brændende faldskærme sprang ud fra flyet, der kort efter eksploderede. Senere på natten, da alarmen var blæst af, gik jeg ligesom husets øvrige beboere i seng, men alt for oprevet til at kunne sove, satte jeg mig til at skrive brev hjem. Så tudede sirenerne igen og et mægtigt brag efterfulgt af to andre fik hele huset til at ryste. Som på kommando styrtede både Ingerlise, min medlogerende, og jeg nedenunder til Brogaards, hvor vi forblev til alarmens afblæsning. Det viste sig senere, at bragene skyldtes bombninger ved Esbjerg. Der var beskyttelsesrum i kælderen, men da der kunne være flere alarmer i løbet af en nat, gik jeg som regel kun derned, når flyverne var direkte inde over byen.

Fra onsdag d. 25. til søndag d. 29. august skulle min klasse på naturhistorisk ekskursion til Henne. De fleste cyklede, hvilket for nogles vedkommende absolut ikke var den rene fornøjelse, idet mange cykler var udstyret med hårde dæk, i ét tilfælde forstærket med omvundet sejlgarn! De »cykelløse« tog toget til Henne Stationsby, hvorfra de, sammen med vort naturhistoriske udstyr, blev transporteret med hestevogn til hotel »Hennemølle Å«, hvor vi skulle bo. Det blev nogle begivenhedsrige dage. Hver dag gik vi lange ture i hedelandskabet eller langs stranden, indsamlede og analyserede planter, iagttog fugle- og dyreliv og hvad der ellers forekom af naturoplevelser. Bl. a. oplevede vi et natligt tordenvejr, der – ifølge min beretning til hjemmet – var så voldsomt, at ingen af os mindedes tidligere at have oplevet noget lignende.

Ekskursionerne begyndte straks efter morgenmaden. Vi havde madpakker med og arbejdede hele dagen, så det var sultne og trætte piger, der vendte hjem til hotellet sidst på eftermiddagen. Forude ventede middagsmaden, men ak, den var langtfra nogen nydelse! Selvfølgelig havde vi ikke forventet at få serveret luksusmad, men vi havde dog glædet os til at blive mætte. Også deri blev vi skuffede, idet maden serveredes udportioneret i små rationer, og ingen kunne få mere. En af-

Klassen på ekskursion i Henne.

ten skete der det uheldige, at én af kammeraterne »kom til« at tage to portioner, så der ingen var til den sidst ankomne. Jeg husker ikke, hvorledes problemet løstes, men resten af aftenen var præget af en spændt atmosfære! Dagene forløb iøvrigt uden nogen kontakt med omverdenen. Der var ingen radio og kun gennem en enkelt avis fik vi nogle sparsomme og lidt forældede oplysninger. Avisen lånte vi af pastor A. Bork Hansen, der sammen med sin frue holdt ferie på hotellet. Ægteparret var i høj grad medvirkende til, at vi fik nogle hyggelige aftener.

Efter morgenmaden den 29. august begyndte hjemturen, hvis forløb var planlagt som på udturen. Bondemanden kørte som aftalt til Henne Station, og lidt senere tog cyklisterne af sted. Stor var vores forbavselse, da vi ved ankomsten til Henne så de andre sidde på stationsbygningens trappe. De kunne ikke komme videre, idet al toggang var aflyst. Først nu erfarede vi, at regeringen var gået af, og at der var undtagelsestilstand i hele landet.

Der var ingen anden udvej, de fem måtte tage til takke med lift på cyklisternes bagagebærere, også mikroskop, net og det øvrige udstyr blev anbragt på cyklerne. Ved ankomsten til Varde blev vi standset af tyske vagter, bevæbnet med maskingeværer. Det lykkedes Ebba Jensen at få foretræde hos en af de øverstbefalende, og efter en del ventetid kom hun tilbage

De »cykelløse« samt en »havarist«.

med passersedler, der gav os lov til at fortsætte til Ribe. Trods forhindringerne nåede vi alle velbeholdne hjem efter en cykeltur på ca. 70 km.

Natten mellem d. 1. og 2. oktober indledte det tyske sikkerhedspoliti jagten på de danske jøder. En begivenhed, der selvfølgelig, som overalt i landet, også skabte røre på Seminariet, hvor eleverne – i samråd med andre seminarier – drøftede, hvorledes de kunne give udtryk for en fordømmelse af overgrebet. Den 6. oktober samledes vi alle til et morgenmøde for at stemme om en eventuel suspendering af undervisningen i fire dage. Forslaget blev vedtaget med stort flertal, kun to stemte imod. Elevforeningens bestyrelse indsendte en skriftlig protest til den tyske myndighed, og vi fik nogle regler, vi skulle følge: Ingen måtte rejse hjem, ingen måtte opholde sig på Seminariet, kun hente post, ingen måtte gå på gaderne mere end højest nødvendigt, ingen måtte gå i biografen eller til anden fornøjelse. En del af byens borgere havde tilsyneladende svært ved at forstå aktionen, som lærerne holdt sig udenfor, vistnok for at undgå afskedigelse, men ingen af dem lagde »sten i vejen« for os. Nogle elever tog arbejde som kartoffeloptagere på omkringliggende gårde og gav de indtjente penge til jøderne.

I december 1943 beslaglagde tyskerne seminariet. Vi fik nogle dages frist til at flytte. Alt, hvad der kunne, blev fjernet. Biblioteket blev flyttet til Domkirkens galleri, møbler og kunstgenstande blev stillet på Bispegårdens loft, såvel den naturhistoriske samling som fysiksamlingen og flere musikinstrumenter blev anbragt hos forskellige lærere. Dog kom et klaver samt orglerne på Borgerskolen, hvor vi fik lov at øve. Undervisningen i orgelspil skulle afvikles i Sankt Catherinæ Kirke. Sangsalens store orgel blev lukket inde i en trækasse, så det ikke kunne røres. Porcelænet blev opmagasineret privat hos en grosserer. Undervisningen blev henlagt til Kathedralskolen, hvilket selvfølgeligt påvirkede vore skemaer, idet de måtte indpasses efter skolens egne planer.

Den 5. januar 1944 rejste jeg til Ribe efter endt juleferie og havde undervejs fået selskab af et par kammerater. I Bramming kom en ny rejsende ind i kupéen og vedkommende fortalte med lav stemme, at Kaj Munk var blevet myrdet. Al samtale forstummede og en lammende stilhed sænkede sig over kupéen. Ingen kommenterede drabet, vi kendte jo ikke alle vore medrejsende! Men efter ankomsten til Ribe løstes tungebåndene.

Besættelsestidens togrejser var en speciel oplevelse. Når man mødte på en station til afrejsetidspunktet, vidste man aldrig om eller hvornår, man kom af sted. Og var man kommet af sted, vidste man aldrig om eller hvornår, man nåede frem. Luftalarmer længere fremme kunne forsinke en afgang, og faren for sabotage eller beskydning af toget lurede altid undervejs. I togene fandtes i alle kupéer følgende opslag:

Forholdsregler ved Flyvervarsling

De rejsende vil blive alarmeret af Personalet.
Udvis Ro og Besindighed.
Udstigning af Tog, der holder paa Linien er forbudt.
Søg saa vidt muligt Dækning under Vindueshøjde.
Mørkelægningsreglerne for Togene skal strengt overholdes. (Træk Gardinerne for Vinduerne, tænd ikke Tændstikker, Lommelamper og lignende).
Under Ophold paa Stationer bør de Rejsende blive i Toget, medmindre

de har naaet deres Bestemmelsesstation, eller de af Personalet faar anden Anvisning.
Togene vil hurtigst muligt blive sendt bort fra Stationerne uanset Afgangstider.
Paa visse Københavnske Stationer vil Tog dog blive tilbageholdt og de Rejsende underrettet.
Efter Omstændighederne vil Togene passere Stationerne uden Standsning.
Unødigt Ophold paa Jernbanestationer skal undgaas.

Distriktschefen.

Ved luftangreb var disse råd dog helt virkningsløse.

Min klasse var præget af et fantastisk godt sammenhold og kammeratskab, men naturligvis dannedes der efterhånden både inden for klassen og på tværs af klassetrinene små kernegrupper. Baggrunden for disse gruppedannelser var vel nok vores forskellige vilkår og interesser.

Nogle seminarieelever havde dannet en KFUK-kreds, som jeg tilsluttede mig. Der kunne samles omkring 30, så pladsen var trang, selv om møderne holdtes hos de elever, der havde bedst plads. Der var også en LMF-kreds, Lærerindernes Missions Forening, i dag Lærernes Missions Forening. Desuden var vi nogle stykker, der ofte hjalp hinanden med opgaver eller hyggede os sammen, det var bl.a. Anna Nielsen fra Kolind, Marie Udsen fra Rimsø og Lis Wimmelmann fra Gørding. En rotur på Ribe Aa i seminariets båd hørte med til fritidsfornøjelserne. Fra april til oktober foretog vi mange traveture ud i marsken omkring Kammerslusen. På disse ture øgede vi vores botaniske og ornitologiske viden, idet området havde et rigt plante- og fugleliv. Et andet yndet mål for traveturen var Slotsbanken med statuen af Dronning Dagmar. Om søndagen cyklede vi undertiden til gudstjeneste i en af omegnens kirker. Målet kunne også være et historisk eller naturskønt sted i omegnen. Senere på dagen fandt vi ofte sammen i den enes eller den andens yderst beskedne hybel, hvor vi så nød vores, ligeså beskedne, medbragte madpakker. Beskedent og primitivt, ja, men utroligt hyggeligt! Dér lagdes grunden til

Vi var en lille gruppe, der siden hen så vidt muligt mødtes i bededagsferien. Her holder vi frokostpause under en travetur i Ribe-marsken 1979.
Fra v.: Karen H. Christensen, Marie Udsen, Lis Wimmelmann, Anna Nielsen og Else Varming.

et sammenhold, som eksisterer endnu – mere end halvtreds år efter!

Men også mange af de øvrige klassekammerater havde jeg megen glæde af, både i seminarietiden og senere, bl.a. Karen H. Christensen, Rigmor Voldum, Else Varming, Inge Bang, Signe Tind og Inger Faurholt. Der var flere markante personligheder på holdet, men Vivi Arndal var vel nok den, der prægede klassen mest. Hendes livfulde væsen med de spillende øjne i det smalle ansigt, hendes engagement i tidens spørgsmål og aktuelle situationer, hendes altid kammeratlige sindelag, skabte respekt.

En tid var Marie Udsen og jeg aktive inden for KFUK, idet vi var kredsledere for hver sin ungdomsafdeling, kaldet UA, med piger fra ca. 12-14 år. Så vidt jeg husker, var der et omfattende og rigt ungdomsarbejde inden for KFUK og M i Ribe-kredsen, hvis formand var den dengang så kendte tømmerhandler Chr. Nielsen fra Gørding. Den 3. søndag i juni var der et fælles ungdomsstævne for Ribe- og Gramkredsene. Stævnet begyndte med gudstjeneste i Domkirken kl. 10, og der kom så mange, at der måtte stilles ekstra bænke ind i det store kirkerum. Senere samledes deltagerne ude på Slotsbanken, hvor der bl.a. var leg, førend dagen afsluttedes med sang og andagt.

Mange private hjem lukkede gæstfrit dørene op for os, dels i forbindelse med UA-møder, dels som »hjemmeaftener«, der var søndag-aften-arrangementer med sang, musik, oplæsning og kaffedrikning. Det var dejlige aftener, bl.a. husker jeg sammenkomster hos sparekassedirektør Bunchs, automobilhandler Holms, bankdirektør Thomsens, brugsforeningsuddeler Nielsens, organist fru Lütken, der var præsteenke og datter af afdøde biskop Olesen, og hos enkefru Nielsen. De to sidstnævnte boede i store villaer på et af byens fine strøg, Kurveholmen. Specielt fra disse to hjem husker jeg min benovelse over, at der ved modtagelsen stod en stuepige, klædt i sort kjole, hvidt forklæde og hvid kappe, parat til at tage overtøjet og hænge det på bøjle. Seminaristen følte pludselig, at hun *var noget*!

Jeg kunne også glæde mig over at komme i andre hjem. Min kusine, Tinne, gift med snedker Hans Knudsen, boede sammen med deres to små drenge Villy og Erik, i Havedal. Hans arbejdede på Jensens Møbelsnedkeri. Desværre flyttede de fra byen efter branden.

I Hundegade boede Oline Hansen, som havde et lille pensionat fortrinsvis for latinskoleelever. Da pastor Nørlund Christensen i sin tid gik på latinskolen, boede han dér, og med en hilsen fra ham kiggede jeg en dag indenfor – et besøg, der blev til mange. Efter flytningen til Nygade, blev jeg middagspensionær hos Oline Hansen, der var et dejligt menneske. Hun levede med i sine pensionærers vé og vel, var parat med trøst og opmuntring når en prøve eller eksamen faldt uheldigt ud, tilberedte varme drikke og gav gode råd, når sløjhed eller syg-

dom truede. En gang om ugen var der hyggeaften i hendes dagligstue med kaffe efter middagen, helt uden beregning.

I Jernvedlund, ca. 14 km nord for Ribe, boede familien Clausen. Fru Maja Clausen var søster til mejeribestyrer Christensen i Rimmerhus, min gamle søndagsskolelærer, og Johannes Clausen var broder til Clara Christensen. På baggrund af dette familieskab blev jeg varmt modtaget hos familien Clausen, der også omfattede to små piger, Birthe og Ingrid. Familien kendte Lis Wimmelmanns forældre, derfor var hun undertiden med derude. Dette gæstfrie hjem blev rammen om flere hyggelige søndage. En dag fandt Lis og jeg på vejen derud en rødspætte, tabt af en fiskebil. Vi forærede den til fru Clausen, der afslog at tage imod »gaven«, sikkert ud fra den betragtning, at den ville gøre mere nytte i vores husholdning end i familiens. Fisken blev taget med hjem og den følgende dag kunne vi hver for sig nyde en halv, stegt rødspætte til maden – ganske gratis! Hjemturene kunne være lidt problematiske, især i perioder med udgangsforbud efter kl. 20, idet der kunne opstå forsinkelser på grund af modvind eller punkteringer. En aften nåede jeg bygrænsen samtidig med, at luftværnssirenen tudede, så jeg måtte tage ind til den nærmestboende kammerat og blive dér, indtil alarmen blev afblæst.

Ribe var – og er – en dejlig by med de gamle huse, snævre gader og stræder med beskrivende navne og toppede brosten, med historien vældende ud af alle kroge og afkroge. Jeg nød den daglige tur til og fra seminariet, gik gennem Nygade, Grydergade, over Torvet forbi Domkirken, gennem Storegade og Saltgade til Seminarievej. Jeg nød også at slentre rundt i byen, kigge ind ad portene, betragte livet på Skibbroen, besøge seværdigheder, bl.a. Kunstmuseet, hvis malerisamling jeg vendte tilbage til flere gange. Undertiden sad jeg og læste på en bænk i Sortebrødreklostrets fredelige og smukke klostergård ved Sct. Catarinæ Kirke, hvor jeg ofte gik til gudstjeneste om søndagen. Men jeg kom også i Domkirken, hvor Rued Langgaard var organist, efter sigende en original person, der ikke blev accepteret af sine samtidige, men nu er en anerkendt komponist. Han arbejdede ofte ved orglet til langt ud på aftenen, og det hændte, at han gik derfra på samme tid, som jeg kom fra hyggeaften i Hundegade. Han havde en foroverbøjet gang og var ligesom helt lukket inde i sig selv, ænsede næppe, hvad der

foregik omkring ham. Ensom – tænkte jeg, men måske befandt han sig blot dybt inde i tonernes verden.

Jeg blev efterhånden plaget af en tiltagende hovedpine, som ifølge min læge sikkert skyldtes studiet, eftersom ingen behandling tilsyneladende kunne hjælpe. Da jeg samtidig fandt ud af, at jeg i virkeligheden nok hellere ville arbejde med voksne end med børn, dukkede tanken om et uddannelsesskift op.

På trods af, at jeg var godt i gang i 2. klasse, var glad for seminarielivet, for kammeraterne og for Ribe, besluttede jeg derfor – efter mange overvejelser – at afbryde uddannelsen i februar 1944.

Var 1½ års seminarieuddannelse så spildt? Nej! Set i bakspejlet var det ét af de mest betydningsfulde afsnit i mit liv. Min selvstændighed udvikledes, min horisont udvidedes, jeg fik venner for livet, og jeg høstede erfaringer, som jeg senere i høj grad fik brug for. Bl. a. lærte jeg, at modenhed og indlæringsevne følges ad. Før juleferien havde hver elev et møde med forstanderen, der orienterede om vedkommendes standpunkt. Jeg husker ikke ordlyden, men i december 1942 var der ingen rosende ord til mig, så jeg rejste hjem med en usikker følelse af, om jeg nu også kunne klare uddannelsen. I december 1943 var situationen helt anderledes. Jeg fik at vide, at det gik godt, og at jeg havde gode chancer fremover. Ved julefesten fik jeg desuden et legat på 100 kr..

For mig er der ingen tvivl om, at forskellen på de to standpunkter skyldtes, at jeg skulle igennem en omstillingsproces fra min tidligere skolegang til undervisningsformen på Seminariet.

Årsagen til hovedpinen var næppe studiet, men derimod spiren til mange års, vist arveligt betinget, migræneanfald.

Efter afskeden med Ribe stillede jeg ofte spørgsmålet: Valgte jeg rigtigt? Svaret lå gemt i fremtiden.

Sygeplejeelev i Holstebro

Hjemme igen – tid og ro til eftertanke. Hvad ønskede jeg? Og hvilke muligheder havde jeg?

Én ting stod klart – jeg ville gerne have en uddannelse, der indebar arbejde med voksne. Set ud fra et økonomisk synspunkt var en sygeplejeuddannelse i så henseende den mest realistiske løsning – og måske havde forstander Kaag ret i, at jeg egnede mig til at være sygeplejerske? Efter mange overvejelser besluttede jeg derfor at søge ind som elev på Amtssygehuset i Holstebro.

En ansøgning blev sendt og kort efter kom der meddelelse om, at jeg kunne antages som elev fra 1. maj 1944. Men i begyndelsen af april fik jeg brev fra oversygeplejerske frk. Kristine Kristensen, om jeg havde mulighed for at komme tidligere, idet en sygeplejerske var blevet syg!

En dag midt i april stillede jeg efter aftale på sygehusets administrationskontor, hvor jeg blev afhentet af instruktionssygeplejerske frk. Ingeborg Jensen. Efter at have hilst på oversygeplejersken blev jeg vist over på systuen for at få en uniform, så jeg straks kunne komme i arbejde. Forinden fik jeg dog anvist værelse oven på administrationskontoret, hvor jeg skulle bo en kort tid sammen med en 3. års elev.

Ledsaget af frk. Jensen gjorde jeg så min entré på kirurgisk afdelig A. Afdelingssygeplejersken havde fridag, så jeg blev modtaget af sygeplejeassistent, frk. Jespersen, der var hendes afløser. På dette tidspunkt var der ingen specielle 1. assistentstillinger.

Da præsentationen var overstået, blev jeg vist ind på en stue, hvor jeg skulle sidde vagt hos en nyopereret patient, der endnu sov efter narkosen. Jeg fik lov at sætte mig på en stol ved siden af sengen, blev vistnok orienteret om, at jeg kunne ringe, såfremt jeg fik brug for hjælp, men fik iøvrigt ingen instruktioner. Efter nogen tids forløb vågnede patienten, kiggede sig omkring og bad om noget at drikke. Der stod intet vandglas på sengebordet, så jeg gik ud for at hente et i køkke-

net. Straks jeg viste mig på gangen, kom frk. Jespersen farende og sagde med vred stemme: »Jamen, frk. Abildtrup, De må jo ikke gå fra hr. NN«, hvortil jeg svarede, at hr. NN var tørstig, så jeg ville hente vand til ham. Jeg blev belært om, at jeg aldrig måtte gå fra en nyopereret patient og ej heller give en sådan noget at drikke! Og med denne belæring blev jeg igen anbragt på stolen ved siden af sengen. Senere hjalp jeg en sygeplejerske med at rede patientens seng og blev da klar over, at hr. NN var opereret for lyskebrok og derfor ikke måtte bevæge sig. Hvorledes resten af dagen forløb, husker jeg ikke. Jeg husker heller ikke med hvilke følelser, jeg om aftenen lagde mig til at sove, men erindrer, at min bofælle tog venligt imod mig og fortalte, at frk. Jespersen trods sit bryske væsen kunne være god nok. Ligeledes fortalte hun, at Frk. Jespersen blandt eleverne kaldtes »Jesper« eller »Jesper Forkarl« – en betegnelse, der klart viste, at eleverne overvejende kom fra landbohjem.

Et gammelt ord siger, at al begyndelse er svær. Sandheden i dette ordsprog erfarede jeg fuldt ud. Det praktiske arbejde havde aldrig været min stærke side, og nu blev jeg pludselig kastet ud i helt nye og ukendte opgaver uden særlig instruktion. Da jeg jo ikke var meget bevendt i patientplejen, blev jeg de første dage sat til at gøre hovedrent i skyllerummet. I min situation en håbløs og uoverskuelig opgave. Jeg kendte ikke de forskellige remedier, som fandtes dér, vidste ikke, hvorledes de skulle behandles og måtte derfor hele tiden spørge de andre. Afdelingssygeplejersken, frk. Jørgensen, havde en speciel form for humor, som jeg i dag vil betegne som ironi. Da den ofte kom til udtryk i forbindelse med min usikkerhed, kunne jeg absolut ikke se noget morsomt deri, så jeg følte mig til tider fuldstændigt umulig. Der er dog ingen tvivl om, at frk. Jørgensen i virkeligheden var et rart menneske, der ville mig det godt.

Den 1. maj ankom nye elever og én af dem, Petra Iversen, blev min bofælle. De følgende måneder ankom yderligere nogle elever, så holdet efterhånden omfattede 24 sygeplejerskeaspiranter. Jeg havde forventet, at der i forbindelse med de øvrige elevers ankomst ville blive givet en introduktion til uddannelsen, men blev skuffet. Derimod fik jeg nogle ligesindede at

Funtionærboligen.

snakke med, hvilket absolut var en fordel og ofte en uvurderlig hjælp, især når alt syntes at gå én imod, men også når man havde haft morsomme eller helt groteske oplevelser.

Uddannelsen var fra Sundhedsstyrelsens side underlagt nogle retningslinier. Alle skulle have oplæring inden for medicinsk og kirurgisk område samt på børneafdeling og operationsafdeling. Barselpleje og psykiatrisk sygepleje hørte ikke med til den treårige elevuddannelse, men var obligatorisk supplerende uddannelse bagefter.

I »**Instruks for Uddannelsen paa Amtssygehuset i Holstebro**« stod bl.a. følgende:

»Eleven antages til en 3-aarig sammenhængende Uddannelse, og det forudsættes, at Eleven betragter sig som bundet til ikke at afbryde sin Uddannelse. De første 6 Maaneder af denne Tid betragtes som en Prøvetid, denne kan dog forlænges, om det skønnes nødvendigt.

Eleven er pligtig til at deltage i den teoretiske Uddannelse med paafølgende Eksamen. Hun er tillige til enhver Tid forpligtet til at gøre Tjeneste ved den Afdeling, der anvises hende. Dette gælder saavel i Dag- som i Nattjeneste.

Under Uddannelsen maa Eleven med Omhu og Paapasselighed deltage i Patienternes Pleje. Hun skal sætte sig ind i Patienternes Tilstand samt opøves i at give en nøjagtig og paalidelig Beretning herom, i ethvert Tilfælde af Tvivl om den rette Fremgangsmaade ved Udførelsen af sin Gerning maa hun søge Oplysning herom.

Eleven har Tavsheds- og Diskretionspligt og maa intet meddele til uvedkommende om Patienternes Sygdom eller private Forhold. Hun maa absolut ikke modtage nogen Pengegave af de syge.

Eleven maa til enhver Tid rette sig efter Sygehusets gældende Regler. Hun maa behandle Sygehusets Ejendele med Omhu og passe paa, at intet bortkommer. Eleven skal under sin Tjeneste være iført Sygehusets Uniform, der ikke maa bæres udenfor Sygehusets Grund.

Oversygeplejersken er Elevens nærmeste Foresatte, og til hende maa hun henvende sig i alle Anliggender, som vedrører hendes Tjeneste, Sygdom og daglige Liv paa Sygehuset.

Eleven bør i enhver Henseende vise Lydighed og Ærbødighed overfor sine Foresatte.«

Uddannelsen var helt overvejende lagt an på praktisk arbejde. Vi indgik fra første dag i den afdelings normering, hvor vi blev anbragt til oplæring, som regel for flere måneder ad gangen. Den teoretiske uddannelse foregik ved to timers ugentlig undervisning, som blev givet af oversygeplejersken, instruktionssygeplejersken og forskellige reservelæger. Igennem hele elevtiden fik vi løn, begyndende med 30 kr. om måneden, stigende til 60 kr. i sidste elevår. Der var intet tillæg for aften/natarbejde eller for helligdagstjeneste. Af faste udgifter var der kontingent til sygekasse og skat. Sidstnævnte, der efter sigende udgjorde et årligt beløb på kr. 1,50, sikrede os stemmeret som 25-årige. Kost, logi og vask var en del af lønnen, ligeledes tjenestedragten, der bestod af blå kjole, hvidt forklæde og hvid kappe. Til regelmenteret påklædning hørte strømper og lukkede sko, men da det var yderst vanskeligt at opdrive disse beklædningsgenstande på grund af krigen, blev det tilladt at bruge ankelsokker og sandaler. Desuden skulle vi være udstyret med en sygeplejesaks og et ur med sekundviser eller en pulstæller samt sikkerhedsnåle og en fyldepen eller skrueblyant. Kuglepenne fandtes ikke.

Arbejdsugen var betydelig længere end i dag. Dagvagten strakte sig oftest fra kl. 7-19 med et par fritimer på et eller

andet tidspunkt, når det passede ind i afdelingens arbejde, undertiden allerede fra kl. 8. Uanset tidspunkt skulle pålagte opgaver gøres færdige, før vi forlod afdelingen, også selvom det gik ud over fritiden. Aftenvagten gik fra kl.16-00,30 og nattevagten fra kl. 24-9. Vi havde ret til en ugentlig fridag, men der var ingen regler for planlægning af denne, d.v.s., at man om aftenen, når man gik fra afdelingen kl. 19, kunne få at vide, at næste dag var fridag. Jeg har også oplevet at møde en morgen kl. 7 og få besked på at tage fri samme dag! Omgangstonen var tiltale i 3. person, når det gjaldt oversygeplejersken og overlæger. Yngre læger og sygeplejersker blev tiltalt med »De«. Denne tiltale brugtes også over for ældre elever, indtil vi lærte hinanden at kende. Patienterne blev selvfølgelig tiltalt med »De«, og når vi præsenterede os for dem, skulle vi sige frøken og vores efternavn. Vi måtte *aldrig* bruge fornavne under arbejdet, ikke engang indbyrdes mellem eleverne.

Sengeafdelingernes arbejdsgang havde mange fællestræk, men opgaverne var selvfølgelig præget af den enkelte afdelings art og chef, overlægen.

Der var fire kirurgiske afdelinger med overlæge Juul som chef. Afdeling A var mandsafdeling. På afdeling B lå barselpatienterne med deres nyfødte samt mindreårige børn og kvinder med gynækologiske lidelser. Afdeling C var kvindeafdeling. Her var fødestuen, men straks efter fødslen flyttedes patienten til afdeling B. Afdeling D var en »blandet afdeling«, idet den modtog alle patienter med betændelsestilstande, f.eks. bylder, brandbylder og knoglemarvsbetændelse, kaldet »benedder«. Desuden havde praktiserende speciallæge, Vagn Tvermoes, nogle stuer til rådighed for øre-, næse- og halspatienter. Større børn lå på de respektive mands- og kvindeafdelinger. Operationsafdelingen lå i tilknytning til de kirurgiske afdelinger, og modtagelsesafdelingen fandtes i kælderetagen under de medicinske afdelinger.

Der var ligeledes fire medicinske afdelinger, hvor først overlæge Kirk, og senere overlæge Espersen, var chef. Afdeling E1 var mandsafdeling, og E2 var overvejende for nervepatienter af begge køn. Afdeling F var kvindeafdeling, og på afdeling H lå børnene samt voksne med lettere medicinske lidelser. Desuden var der røntgenafdeling og fysiurgisk afdeling.

Indenfor sygehusområdet, men et stykke fra de øvrige bygninger, lå tuberkulosehospitalet, og på Fuglsangsvej lå epidemisygehuset, der sorterede under medicinsk afdeling.

Ca. tre uger efter min ankomst fik jeg aftenvagt, efterfulgt af nattevagt. Begge vagter strakte sig over en uge, adskilt af en fridag. Da arbejdsgangen i disse vagter i store træk var ens i hele elevtiden, vil jeg beskrive dem generelt. I begge vagter var der en elev på hver afdeling, medens en sygeplejerske, overvagten, havde alle kirurgiske afdelinger under sig. På de medicinske afdelinger var systemet tilsvarende.

Når vi mødte kl. 16, fik vi, i bedste fald, en ultrakort orientering om nyindlagte-, nyoperede- eller specielt dårlige patienter, oftest måtte vi spørge kammeraterne, og så gjaldt det ellers om at komme i gang med arbejdet. Langt de fleste af afdelingens 25-30 patienter var sengeliggende, og alle skulle have målt temperatur, hvortil brugtes rectaltermometre (rectal = i endetarm), samt talt puls. Medens vi talte pulsen, skulle vi observere, om den var regelmæssig eller uregelmæssig, hård eller blød. Pulstællerne, der havde form som timeglas, kunne fås i flere udgaver, bl.a. til ét, et halvt eller et kvart minut. Det var klart tidsbesparende at bruge kvart minut-modellen. Resultaterne skulle noteres på tavlen ved patientens hovedgærde. Dernæst skulle der stilles vandfade med vand på alle sengeborde til aftentoilette, og de patienter, der ikke selv kunne eller måtte udføre aftentoilette, skulle hjælpes. Mange af damerne havde langt hår, der skulle flettes og sættes op. Aftentoilettet, indsamling af vandfadene samt flytning af blomsterbuketter fra stuerne til gangen og aftørring af sengeborde skulle være tilendebragt før aftensmaden blev serveret. Efter aftensmaden en ny runde med omdeling af tandkrus og kapsler til at spytte i, samt hjælp til en del patienter, ligeledes skulle rengjorte vandfade stilles ind, parate til morgentoilettet.

Før afdelingssygeplejersken eller hendes afløser forlod afdelingen ved 19-tiden gav hun rapport til eleven og overvagten. Det følgende arbejde bestod i servering af isvand, bækkengivning, udluftning på stuerne og rystning af hovedpuder etc., hele tiden afbrudt af klokker, der ringede – et kapløb med tiden, da der skulle være ro på stuerne efter kl. 20, når sygeplejersken havde været rundt med sovemedicin. Betalende ene-

stuepatienter fik serveret aftenkaffe ved 20-tiden og sovemedicin en times tid senere. Når der så endelig var nogenlunde ro, var der oprydningsarbejde. Termometrene skulle rengøres i desinficerende væske, skylles og slås ned, skrækkeligt, hvis man kom til at tabe et på gulvet, så det gik i stykker. I så fald måtte man selv købe et nyt, hvis det overhovedet var muligt. Uriner skulle måles og vægtfylden bestemmes. Ligeledes skulle de undersøges for forskellige ting, f.eks. surhedsgrad, evt. indhold af proteinstof, blod og sukker. Også fæces (afføringer) skulle i mange tilfælde undersøges for blod. Til disse undersøgelser anvendtes forskellige reagenser i form af væsker, pulver og lakmuspapir. Uringlas og bækkener skulle rengøres og sidstnævnte koges i bækkenkogeren. Remedier anvendt ved aftenstuegang skulle rengøres, og i køkkenet var der som regel en større opvask bestående af medicin- og vandglas samt service fra enestuepatienters aftenkaffe. Der skulle også skiftes vand på patienternes blomsterbuketter.

Hver anden time skulle patienterne tilses, men af frygt for at overse noget, eller at finde en patient død i sengen, listede jeg ofte ind til dårlige patienter mindst hver halve time. Var der patienter, der havde smerter eller ikke kunne sove, skulle det rapporteres til »overvagten« Efter sidste runde skulle der skrives rapport om hver enkelt patient, og når nattevagten mødte kl. 24, blev rapporten gennemgået med hende. Skønt dødtræt kunne det være svært at falde i søvn efter en vagt – tænk, hvis man havde glemt eller overset noget!

Travlheden og anspændtheden i nattevagten var ikke mindre. Efter at have modtaget rapport gik jeg straks en runde for selv at danne mig et indtryk af patienterne, og også i denne vagt gik jeg oftere end foreskrevet ind til dårlige patienter. Nogle patienters vejrtrækning var så stille, at den ikke kunne høres, derfor lærte jeg hurtigt at tage en lommelygte med på runden, så jeg kunne iagttage vedkommende uden at tænde loftslyset. I aften-og nattetimerne var der kun vågeblus på stuerne.

Udover observation af og hjælp til de patienter, der havde behov for det, bestod nattens arbejde af rengøring. Der skulle gøres rent i dagligstuen og ryddes op i linnedrum. Køreborde med rent linned skulle gøres klar til morgenarbejdet, og det

samme gjaldt stuegangsvognen. Der fandtes lister med fortegnelse over, hvad der skulle være på sidstnævnte. Der skulle koges sprøjter og kanyler, sterile engangsting fandtes ikke, ligeledes skulle der laves vattamponer samt pudres og pakkes gummihandsker, som sendtes til sterilisering på operationsafdelingen næste morgen. Skyllerummet skulle gøres rent, og på nogle afdelinger inkluderede denne rengøring også pudsning af affaldsspandens låg. Der skulle skures dørtrin både dér, i dagligstuen, i linnedrummet og i køkkenet. Efter skuringen lagde jeg aviser over, og de blev først fjernet i sidste øjeblik, før dagvagterne kom. Var trinene ikke hvidskurede, blev det påtalt. På afdelinger med spædbørn skulle der koges sutter, en procedure, der krævede årvågenhed, idet de meget let kogte tørre – blot én patient ringede efter hjælp, risikerede man, at hele gangen kom til at lugte af brændt gummi. Efter sidste runde på stuerne skulle der skrives rapport, og den skulle helst skrives så tidligt, at man lige kunne nå at lære den udenad.

Klokken seks begyndte arbejdet med patienternes morgentoilette, der i store træk svarede til aftentoilettet. Dette skulle være tilendebragt kl. 7, hvilket som regel var en umulighed, hvorfor der ofte tyvstartedes allerede ved femtiden. Tidligst hos de patienter, der var bevidstløse eller af anden årsag ikke kunne beklage sig. Klokken syv samledes dagvagterne i linnedrummet, og så skulle nattevagten give mundtlig rapport uden støtte af den skriftlige. Rapporten omfattede hver enkelt patient, hvordan vedkommende havde sovet, om der havde været smerter, om der var givet ekstra medicin, skiftet sårforbinding eller andet i løbet af aftenen og natten. Der skulle ligeledes gives en udførlig beskrivelse af eventuelle nye patienter. På afd. A skulle rapporten afleveres i stående stilling med hænderne på ryggen. Også det øvrige personale stod op. En morgen glemte jeg det med hænderne og fik straks et bebrejdende blik fra »Jesper«. Efter rapporten skulle nattevagten rede senge på en af de største stuer, og mellem kl. 8 og 9 skulle hun tage klokker, d.v.s. hjælpe de patienter, der ringede. Et stressende arbejde, idet der ofte på dette tidspunkt blev givet mange lavementer og udskylninger, hvilket medførte, at mange patienter skulle befries for bækkener.

Det kunne være svært at sove om dagen. Medmindre bofæl-

len også var i nattevagt, skulle vi benytte »vågeværelser«, der fandtes på lofts- og kælderetager. Disse værelser var ikke hyggelige. Da jeg en morgen trådte ind i kælderværelset, sprang en mand ud ad vinduet. Efter denne oplevelse valgte jeg, så vidt muligt, at sove på elevværelset, og undgik heldigvis instruktionssygeplejerskens kontrolbesøg. Efter en uges nattevagt havde vi en sovedag samt to fridage.

For dagarbejdets vedkommende var det kun de tidsmæssige rammer, der var ens for de forskellige afdelinger.

Som før nævnt begyndte dagen kl. 7 med nattevagtens rapport, hvorefter afdelingssygeplejersken delte opgaverne ud. Som yngste elev skulle jeg hjælpe frk. Jespesen eller frk. Flansmose med sengeredning. Når det traf sig at være sidstnævnte, var dagen godt begyndt for mig!

Alle nyopererede patienter, uanset diagnose, havde t.l. (teneat lectum), et journaludtryk, der angav, at patienten skulle holde sengen. I sygeplejesammenhænge betød det strengt sengeleje, d.v.s., at vedkommende i ti dage skulle ligge fuldstændigt stille i sengen, måtte højest få hævet hovedgærdet lidt, skulle have hjælp til de fleste fornødenheder og ved sengeredning skulle der være to, da patienten ikke på nogen måde måtte anstrenge sig f.eks. ved løft, når stiklagenet skulle skiftes og hovedpuden rystes. Efter sengeredningen sørgede en sygeplejerske eller 3. årselev for medicingivning, en anden sygeplejerske forestod anretningen af morgenmaden og eleverne bragte bakkerne ind til patienterne samt madede dem, der ikke selv kunne klare spisningen. Bagefter samlede vi bakker og service sammen igen.

Der var mange andre opgaver, der skulle klares. Bl. a. skiftning af varme omslag, som var en almindelig behandling ved mange betændelsestilstande. Omslagene skulle skiftes hver 4. time hele døgnet. På grund af det faste sengeleje, måtte mange nyopererede patienter have lavementer (tarmudskylninger) for at få gang i tarmfunktionen. Og patienter med vandladningsbesvær skulle kateteriseres. Hos patienter med lidelser i fordøjelseskanalen blev der ofte foretaget undersøgelser ved hjælp af prøvemåltider. Det kunne f.eks. være *Ewalds prøvemåltid* til bestemmelse af mavens indhold af syre. Disse patienter fik tidligt om morgenen en stor tvebak og en kop te, der så

med en sonde blev taget op igen 3/4-1 time senere. Ved undersøgelse af mavens tømningsforhold anvendtes *Kemps prøvemåltid*, der bestod af en portion risvandgrød med tyttebærsyltetøj og et glas mælk. Dette måltid serveredes ofte sent om aftenen eller i løbet af natten, idet det skulle tages op efter 6-12 timers forløb, afhængig af ordinationen. Patienter, der skulle opereres, blev klargjorte og fulgt til operationsafdelingen af en sygeplejerske eller 3. årselev, medens yngre elever ofte måtte følge patienter til røntgenundersøgelser. Når det drejede sig om undersøgelse af tyktarmen, blev eleven iført et stort blyforklæde, og med irrigator (kolbe), slange og Hildebrandtsrør (glasrør), skulle hun sørge for indførelsen af kontraststoffet i tarmen. Det var ofte en meget vanskelig opgave, specielt hvis patienten havde svært ved at vende sig fra side til side, og var røntgenlægen irritabel, følte man sig anbragt på en uriaspost.

Afdelingssygeplejersken deltog ikke i det praktiske arbejde, idet hun skulle rundt til alle patienter, dels for at høre, hvordan de havde det, dels for at føre temperatur og puls ind på et skema ved siden af tavlen. Foruden resultaterne af de undersøgelser, nattevagten havde foretaget, førte hun også foreliggende resultater af blodprøver, taget af laboranter, ind i journalerne.

Ved nitiden kom der gerne stuegang, men inden da skulle der ryddes op på stuerne, en gang om ugen skulle sengebordene ryddes og både hylder og skuffer vaskes af. Nogle dage var det 1. reservelægen, der havde den første – og grundigste – stuegang, andre dage var det overlægen. Før stuegangen blev vi sendt rundt på stuerne for at se om gardinerne hang rigtigt, om alle vinduer var haspede (krogede), om der var ryddeligt på sengebordene, og om puder, overlagener og dyner, var glatte, samt sørge for, at patienterne lå med sænket hovedgærde og armene oven på dynen. Såfremt overlægen lod vente på sig, hvilket ofte forekom, kunne jeg nå at blive sendt på »inspektion« tre gange. Jeg følte det ærekrænkende på patienternes vegne og nøjedes derfor med at gå ind på stuerne, kigge rundt og gå igen uden at foretage mig noget, medmindre der var noget helt graverende.

Den »store stuegang«, d.v.s. overlægens, var en begivenhed i særklasse. Som nævnt havde en elev været rundt på stuerne, desuden havde en sygeplejerske løsnet forbindinger hos pati-

enter, der skulle have fjernet tråde eller tilset operationssår. I det øjeblik overlæge Juul sammen med 2. reservelægen og turnuskandidater, d.v.s. yngre læger, samt oversygeplejersken trådte ind på afdelingen stod frk. Jørgensen med journalerne i hænderne og sin stab parat. En elev kørte stuegangsvognen, en anden bar stuegangsbakken, der indeholdt forskellige papirer, bl.a. rekvisitionssedler, og en sygeplejerske assisterede ved undersøgelser og forbindsskiftninger. En elev, almindeligvis den yngste, lukkede døre op og i for overlægen, og desuden medbragte hun et håndklæde til brug ved overlægens håndvask. Kommunikationen foregik mellem overlægen og afdelingssygeplejersken, patienterne måtte kun udtale sig, såfremt overlægen henvendte sig direkte til vedkommende, hvilket sjældent skete. Forløb stuegangen godt, åndede vi lettet op bagefter, men havde en eller anden overtrådt »etiketten«, ventede der vedkommende en tilrettevisning. Hvor stort et pres overlægens stuegang lagde på afdelingen afsløredes klart, når frk. Jørgensen havde fri og »Jesper« afløste. På sådanne dage blev vi elever sendt i øst og vest efter journaler, tilhørende patienter, der dagen i forvejen eller tidligt om morgenen havde været til behandling eller undersøgelse på en anden afdeling. Og en dag skete dét, der ikke måtte ske: Da stuegangen skulle begynde, tabte »Jesper« alle journalerne på gulvet!

Efter stuegangen skulle nogle patienter op at sidde i en stol, og det skete selvfølgelig med behørig bistand. Andre skulle udskrives og hjælpes med påklædning og pakning af ejendele. Senge og sengeborde skulle tømmes, vaskes af og gøres klar til nye patienter. Sygeplejeassistenterne tog sig af sårskiftning og behandling, der foregik på afdelingen. Frk. Jørgensen gennemgik journalerne, skrev undersøgelses- og behandlingssedler etc., og bagefter låste hun journalerne ned i skrivebordsskuffen, hvortil kun hun selv havde nøglen!

Efter middagen skulle patienterne hvile, men forinden havde vi været rundt på stuerne for at ryste puder, lukke vinduer op og trække gardiner for. Et par timer senere samme runde, men denne gang for at trække gardiner fra, give/tage bækkener, eventuelt elevere hovedgærde, hvor det var tilladt, servere kaffe/te, tage servicet ud igen, glatte dyner og puder, så der var pænt og ordentligt til modtagelse af besøgende. Der var altid en sygeplejerske og én eller to elever på gangen i

besøgstiden, resten havde fritime. Efter besøgstiden var arbejdsgangen næsten som om morgenen. Når alt dagarbejde var færdiggjort, åbnede vi dørene til stuerne og sang aftensang, og endelig kunne vi gå rundt og sige godnat til patienterne og til frk. Jørgensen samt ønske aftenvagten »god vagt«.

Det første halve år var som anført i *»Instruks for Uddannelsen«* at betragte som prøvetid. Så vidt jeg ved, var det kun »problemelever«, der mærkede dette. Og til den gruppe hørte jeg åbenbart. En dag tog frk. Jørgensen mig med ind i køkkenet til en samtale – der fandtes ikke noget kontor, kun et skrivebord ude på gangen. Frk. Jørgensen fortalte, at hun og oversygeplejersken var blevet enige om at anbefale mig at afbryde uddannelsen, idet de formodede, at jeg helbredsmæssigt ikke ville være i stand til at gennemføre den. Uheldigvis havde jeg i sommerens løb haft halsbetændelse to eller tre gange. Jeg blev fuldstændig paf, men heldigvis dukkede en snert af min vestjyske stædighed op, og da jeg på direkte forespørgsel fik oplyst, at kun det »dårlige« helbred og intet andet var begrundelsen for henstillingen, bad jeg om at få prøvetiden forlænget yderligere et halvt år. Efter et par dages forløb blev denne anmodning efterkommet.

Omkring nytåret 1945 blev jeg flyttet til epidemisygehuset, en gammel, men hyggelig afdeling. Frk. Johanne Sørensen, der var dens suveræne og moderlige leder, havde én sygeplejerske og 3-4 elever under sig.

Patientantallet var meget varierende. Så vidt jeg husker, havde vi nogle voksne og enkelte børn med difteritis, en del børn med scarlatina (skarlagensfeber) og mæslinger. Hver patientgruppe havde sine stuer, og uden for dørene hang kitler, som vi skulle iføre os, inden vi gik ind, og der stod også et stativ med vandfad indeholdende desinficerende væske til håndvask, når vi kom ud fra stuen. Alt, hvad der havde været inde på stuerne, service, bækkener, uringlas m.m. skulle desinficeres efter brug. Tøjet blev vasket i en særlig afdeling på sygehusets vaskeri. Bøger, blade, håndarbejde og legetøj blev ved patientens udskrivning desinficeret i en boks med formalindampe, en behandling, der bagefter krævede længere tids luftning. Hver gang en stue blev ledig, satte portøren en formalin-

ovn op derinde, og døren blev tapet til, så dampene ikke kunne trænge ud på gangen. Efter ca. et halvt døgns desinfektion fulgte en grundig rengøring og udluftning.

Mange af patienterne var yderst dårlige, idet penicillinet endnu ikke var kendt. Difteritis var især farlig, fordi slimhinden i svælget kunne svulme op, så patienten kvaltes, såfremt der ikke øjeblikkeligt blev foretaget tracheotomi, d.v.s. åbning og indsættelse af rør i luftvejene. En nøje observation var derfor påkrævet, specielt når patienterne sov. Efter kl. 20 var der kun én elev i vagt, så ansvaret føltes stort, selvom frk. Sørensen eller sygeplejeassistenten havde tilkaldevagt og let kunne hentes. De boede ligesom eleverne på sygehusets »loft«.

Efter et par ugers forløb blev det min tur til at tage aften- og nattevagt. Aftenvagten afvikledes uden problemer, men i nattevagten begyndte jeg at få ondt i halsen, og en morgen var jeg så bælgøjet, tyk i mælet og usikker på benene, at frk. Sørensen omgående sendte mig op i seng. Lidt senere blev jeg indlagt på en enestue til observation for scarlatina. Trods behandling med serum indeholdende antistoffer mod sygdommen blev jeg dårligere, og jeg erfarede senere, at den morgen, da temperaturen nåede op mod 41 grader og slørede min tankevirksomhed, blev min dødsdom afsagt – men jeg overlevede! Jeg havde været igennem den krise, som i »gamle« dage var almindelig i forbindelse med alvorlig sygdom, og som betød et afgørende vendepunkt for patienten: »Død eller fortsat liv«.

Den normale indlæggelsestid for scarlatinapatienter var seks uger, men for mit vedkommende blev det ti uger, idet der stødte komplikationer til, bl.a. en ondartet betændelse i næse- og pandehuler. På grund af denne lidelse blev jeg nogle gange ugentligt tilset af dr. Tvermoes og behandlet med sugning og skylning. I begyndelsen var dr. Tvermoes usædvanlig rar og hensynsfuld over for mig, men en dag fik han lyst til at se bøgerne, der lå på mit sengebord. Jeg husker ikke, hvilke bøger, jeg læste på dette tidspunkt, men et sted i stakken lå der én, hvori ordet Gud indgik i titlen. Da dr. Tvermoes fik den i hånden, smed han den straks fra sig, som om han var blevet stukket af en bi, og fra det øjeblik blev han en af de mest ubehagelige læger, der har behandlet mig. Jeg har selvfølgelig grundet over, hvorfor han reagerede på denne måde. Kun dr. Tvermoes selv kendte svaret, men måske har bogens titel kon-

fronteret ham med et minde, han for alt i verden ønskede at fortrænge.

Efterhånden som udskrivning kom på tale, voksede min nervøsitet for, om jeg nu ville få min afsked. Da dagen og rekreationstiden på seks uger var fastlagt, kom der besked fra oversygeplejersken, at jeg, efter rekreationen hjemme, skulle møde på hendes kontor – så vidt jeg husker den 7. maj – og dér ville jeg så få at vide, på hvilken afdeling, jeg skulle fortsætte! Betingelsen for udskrivning var, at jeg blev hentet i bil, hvilket ikke var så lige en sag. For det første var det svært at hyre en personbil, for det andet ville turen hjem blive meget dyr. Mor stillede pengene til rådighed, og det lykkedes hende at få Chr. Jensen, der i mange år havde kørt for os derhjemme, til at hente mig. Det var sønnen, Peter, der kom, og han gjorde det klart for mig, at turen ikke var helt uproblematisk, idet der altid var fare for at blive standset af tyske soldater, der ville beslaglægge bilen. Turen forløb dog uden uheld.

Under indlæggelsen havde jeg kun familiebesøg én gang, det lyder måske mærkeligt, men var det ikke. Besøgende måtte på grund af smittefaren ikke komme ind på afdelingen, så kommunikationen skulle foregå gennem et lukket vindue, og en kold vinterdag eller en blæsende og måske regnfuld forårsdag var det ikke spændende at stå udenfor. Desuden var rejseforholdene så vanskelige og usikre, at begrundelsen for flere besøg minimeredes til fordel for brevveksling. Det har dog næppe været nogen nydelse, hverken for postbudet eller familien, at få mine breve i hænderne, idet de jo først havde været en tur i formalinboksen. Mine kammerater var meget flinke til at »banke på ruden«.

I Holstebro føltes besættelsestiden lidt mindre stressende end i Ribe, selvom vareknapheden efterhånden blev meget udtalt. Det værste var nok mangelen på sengelinned, håndklæder, vaskeklude og tøj til både børn og voksne samt forbindsstoffer. De trafikale problemer varede fortsat ved. Der var mange sabotagehandlinger, specielt langs jernbanerne, hvilket medførte indlæggelse af en del sårede personer, men »krigshandlingerne« var ikke så tæt på som i Ribe. Medens jeg rekreerede derhjemme, fik jeg større mulighed for at følge udviklingen via radioudsendelserne fra England, og helt vidunderligt var

det, da meddelelsen om kapitulationen blev givet den 4. maj om aftenen. Vi måtte dele glæden med den nærmeste familie og naboer. I forhold til mine kammeraters beretninger fra 4. og 5. maj i Holstebro og senere fra kammeraterne i Ribe, kan *min* oplevelse synes fattig, men lykkefølelsen og taknemligheden var næppe mindre end deres.

Tilbagekomsten til sygehuset viste sig til min store skuffelse også at være tilbagekomst til afd. A. Efter flere måneders forløb tog jeg mod til mig og spurgte frk. Jørgensen, om der var mulighed for at blive flyttet, idet jeg også gerne ville lære andre sider af sygeplejen. Tydeligt forbavset over min frimodighed fortalte hun mig, at jeg, efter samråd mellem hende og oversygeplejersken, netop var kommet tilbage til afdelingen for at komme skånsomt i gang! Mit ønske blev opfyldt – jeg blev flyttet.

De følgende måneder blev afdeling F, den medicinske kvindeafdeling, mit nye »lærested« – en dejlig afdeling. Omgangstonen var lidt friere, og eleverne fik en bedre undervisning, hvilket måske skyldtes, at de »toneangivende« sygeplejersker var forholdsvis unge, og at oversygeplejersken desuden ikke kom så tit på de medicinske afdelinger. Hun var uddannet narkosesygeplejerske, og fungerede fortsat som sådan, derfor havde hun formodentlig størst tilknytning til de kirurgiske afdelinger. Medens jeg var på afdeling F, blev afdeling H åbnet som børneafdeling med en større rokade af sygeplejersker til følge, og det er formodentligt årsagen til, at jeg ikke husker, hvem der var min afdelingssygeplejerske. Jeg mener dog, at frk. Ramsgaard var det til sidst.

Nye sygeplejeopgaver skulle nu læres og trænes, bl.a. medicingivning. Hvilken stolthed og hvilket ansvar, da jeg første gang fik lov at gå alene med medicinbakken. Regler for medicingivning var i forvejen »banket« ind i mit hoved: »Læs etiketten, når du tager medicinen fra hylden, læs igen før du hælder op og læs tredie gang, når flasken stilles på plads. Ved omdelingen: Kontroller glassets indhold med ordinationen på patientens kurve (skema, der hang over sengen), førend du udleverer medicinen«. Og det var med frygt og bæven, jeg første gang gik ind til en patient for at give en indsprøjtning.

Medens jeg var på afd F, blev penicillinet introduceret på

Holstebro Sygehus. En meget dårlig enestuepatient, vistnok med lungebetændelse, blev tilbudt behandlingen mod selv at betale, det var meget dyrt. Penicillinet leveredes som pulver, der skulle blandes med sterilt saltvand. En læge forestod proceduren inklusiv injektionen hos patienten, medens vi andre andægtigt så til, og alle ventede spændt på resultatet. Jeg tror, der skulle gives injektion hver sjette time, og resultatet var påfaldende. Den med både håb og frygt ventede krise udeblev, og patienten blev rask i løbet af kort tid.

Til de sygeplejemæssige opgaver på afdeling F hørte også prøvetagning til bestemmelse af sukkerindholdet i blodet hos patienter med sukkersyge. Indtil flere gange i døgnet måtte vi ved hjælp af lancet (lille kniv) og pipette opsamle blod fra disse patienters øreflipper, hvorefter det sendtes til undersøgelse på laboratoriet. Alle patienter fik én eller flere gange taget blodprøve i armen til bestemmmelse af sænkningsreaktionen. Denne prøve blev taget af en læge, men vi skulle efterfølgende suge blodet op i et smalt, gradueret glasrør og aflæse resultatet efter en time. Formålet med undersøgelsen var at se med hvilken hastighed, blodlegemerne sank til bunds. Såfremt denne hastighed var unormalt høj, var der noget galt, men prøven afslørede ikke hvad. Fumleri med opsugningen kunne medføre, at både læge og patient måtte generes en ekstra gang. Patienter med vedvarende hoste skulle undersøges med henblik på tuberkulose, bl.a. ved undersøgelse af opspyt, men var der ikke noget, blev der foretaget maveskylninger for at undersøge, om der var tuberkelbaciller i skyllevandet, hvilket kunne forekomme, hvis patienten havde sunket opspyt. I forbindelse med diætbehandling skulle vi sørge for afvejning og udportionering af de forskellige retter.

På separate stuer lå patienter med scabies (fnat) og veneriske sygdomme (gonorré og syfilis). Scabiespatienterne blev smurt med en stærktlugtende salve, der lignede grøn sæbe, hvorefter de fik noget gammelt nattøj på, medens alt deres eget tøj blev sendt til vask. Dagen efter fik de bad og om fornødent en ny behandling. Undertiden blev en hel familie indlagt samtidig til behandling, i så fald smurte vi børnene og kvinderne, medens portører tog sig af mændene. Kvinder med gonorré blev behandlet med hede eller desinficerende udskylninger af vagina (skeden). Så vidt jeg husker, blev syfilispatienterne oftest be-

handlet med salvarsan eller vismut, der i begge tilfælde blev givet som indsprøjtninger. I forbindelse med behandlingerne blev patienterne »hundesyge« med kulderystelser, høj feber og opkastninger.

Som før nævnt var F en dejlig afdeling, men selvfølgelig var der et »minus«. Overlæge Kirk, der vist var en meget dygtig og anerkendt mediciner, kunne ikke fordrage elever. Når vi mødte ham, overså han os fuldstændigt – som regel. Allerede mens jeg var på afd. A, fik jeg en fornemmelse af, hvad der gemte sig bag hans tilknappede væsen. På grund af nogle muskelsmerter var jeg blevet henvist til behandling i fysiurgisk afdeling. Disse behandlinger fik jeg i mine fritimer, hvorfor jeg oftest gik derned med uniformen på. En dag, da jeg ventede ude på gangen, kom en for mig ukendt læge gående og forsvandt ind på en stue uden at passere forbi mig, så jeg blev bare siddende. En forseelse, der bagefter indbragte mig en reprimande af frk Jørgensen. Overlæge Kirk, som det drejede sig om, havde til oversygeplejersken beklaget sig over, at en elev ikke havde rejst sig, da han kom ind på fysiurgisk afdeling!

Også på F faldt overlæge Kirks blik uheldigvis engang på mig. På en af stuerne lå en midaldrende dame, fru NN, der havde nedsat syn. Middagsmaden var lige serveret, og da jeg observerede, at hun havde svært ved at finde maden på tallerkenen, tilbød jeg at hjælpe. Overlæge Kirk var imidlertid begyndt stuegang og kom med hele sit følge ind på stuen. Da han så mig hjælpe fru NN, blev han rasende og sendte mig ud af stuen med besked om, at patienten sagtens selv kunne spise, der var absolut ingen grund til at hjælpe. Næste dag døde patienten helt uventet. Det gjorde mig ondt, at fru NN som noget af det sidste skulle udsættes for sådan en oplevelse.

Overlægen havde kontor på afdeling E2, der havde aften- og nattevagt fælles med afdeling F. Det hørte med til elevvagtens opgaver hver aften at stille en bakke med kaffe, brød og spejlæg ind på kontoret på et bestemt klokkeslæt, men eleven skulle selv være ude, inden overlægen viste sig! Overlæge Kirk efterfulgtes senere af overlæge Espersen, der var en helt anden type, åben og venlig overfor såvel patienter som personale.

Jeg har ikke nogen klar erindring om, hvorledes min føl-

gende turnus forløb, bedst husker jeg afdeling B og operationsafdelingen.

På B var frk. Grimstrup afdelingssygeplejerske. Det var med bange anelser, jeg mødte på afdelingen den første morgen. Der gik mange historier om frk. Grimstrups strenghed, men det viste sig, at min frygt var ubegrundet. Jeg blev meget glad for at være der og mindes ikke, at jeg på noget tidspunkt blev uretfærdigt behandlet, udover den morgen, da jeg mødte kl. 7 og fik besked på at holde fri. I en nattevagt havde jeg en kedelig oplevelse, men det var ikke frk. Grimstrups skyld. Fru A. A. i nr. 5 seng på sekssengsstuen kunne ikke sove på grund af smerter. Jeg rapporterede det telefonisk til overvagten, der var optaget på en anden afdeling. Lidt senere kom sygeplejerske frk. B., tog nogle tabletter i medicinskabet og bad mig give dem til A. A. på den førnævnte stue. Om morgenen spurgte en vred frk. B., hvorfor jeg ikke havde givet A. A. tabletterne? Jamen, det havde jeg jo gjort, og jeg havde også skrevet i rapporten, at hun havde fået dem for smerter. Det viste sig så, at de udleverede tabletter var beregnet til A. A. i nr. 3 seng, som skulle have sulfacombin hver 4. time på grund af en betændelsestilstand. Fru A/5 tog ikke skade af tabletterne og sov forhåbentlig godt i den tro, at hun havde fået noget for smerterne, og fru A/3 fik sine tabletter med et par timers forsinkelse. Jeg fik skældud og lærte vigtigheden af både at give en korrekt og fyldestgørende besked og at kontrollere, at beskeden er forstået rigtigt!

Min tid på operationsafdelingen var absolut ikke nogen succes. Den hektiske travlhed og anspændte atmosfære i forbindelse med de store operationer gjorde mig nervøs. En nervøsitet, der nok forstærkedes af, at et utal af tilkaldevagter døgnet rundt ødelagde søvnrytmen. Afdelingssygeplejerske frk. Just gennemskuede min tilstand og udvirkede, at jeg blev flyttet før »normal« tid, hvilket jeg var hende meget taknemmelig for.

På et eller andet tidspunkt var jeg også i modtagelsesafdelingen, hvor meget af tiden gik med badning af patienter. Alle patienter skulle i bad, og alle skulle have vasket hår, medmindre det tydeligt kunne ses, at vedkommende lige havde været hos frisør. Vareknapheden som følge af krigen afspejledes tydeligt i patienternes påklædning. I begyndelsen troede jeg, at pelskåber og lignende signalerede fine og rene klæd-

ningsstykker indenfor, men det var langt fra tilfældet. Undertøj og hygiejne stod ofte i skærende kontrast til overtøjet.

Sygehusets patientklientel kom dels fra Holstebro by, dels fra oplandet. Indenfor begge grupper var der et tydeligt skel mellem »overklassen«, der bestod af byens bedste borgerskab og proprietærer samt andre store gårdmænd, og den jævne klasse, d.v.s. alle de andre. Såvel dette skel som sygehusspidsernes private forbindelser med overklassen afspejledes i mange episoder, direkte eller indirekte.

Når overlæge Juul gik stuegang, skulle han lige rette lidt på håret og slipset, før han bankede på til fru Færchs eller tilsvarende patienters stue. Hvert år til jul forærede nogle forretningsdrivende gaver til bortlodning på sygehuset. Engang vandt jeg en lampe, som jeg ikke brød mig om, og gik derfor hen i forretningen for at spørge, om det var muligt at få den byttet. Det kunne sagtens lade sig gøre, og glad var jeg. Men et par dage senere blev jeg af frk. Jørgensen belært om, at man ikke kunne tillade sig at bytte gaver, der var givet til sygehuset. Naiv som jeg var, havde jeg ikke tænkt på, at gaverne måske var ukurante varer. Jeg formoder, at frk. Jørgensen eller oversygeplejersken var blevet orienteret om byttehandelen af forretningsindehaveren. En anden gang gik jeg ind i søstrene A. og D. Madsens lingeriforretning for at købe nattøj og fik forevist en fin charmeuse natkjole af den gode kvalitet fra før krigen. Den var vist lidt for dyr i forhold til min økonomi, men jeg købte den. Muligvis tilbød frk. Madsen, at jeg måtte betale i to rater, hvilket den følgende episode kunne tyde på. Kort tid efter blev jeg nemlig standset af frk. Jørgensen, der udtrykte både sin og oversygeplejerskens store forbavselse over, at jeg ikke havde fortalt dem om købet, hvilket jeg burde have gjort. Søstrene Madsen hørte til oversygeplejerskens omgangskreds og havde selvfølgelig fortalt, at de havde ladet mig – en sygeplejeelev – købe den smukke natkjole på favorable vilkår.

Under stuegangene kunne der forekomme morsomme episoder, ofte på grund af forskelle i udtryksmåde og opfattelse. Da disse episoder også afspejler tiden, vil jeg referere nogle eksempler.

Overlæge til voksen patient: »Du har det bedre!« Patienten: »Ja, det sejer hinne æ hjært'da'm mæ æ mjælkspand osse«. (Ja,

det siger hende hjertedamen med mælkespanden også). Laboranten, der foretog undersøgelse af hjertet med ekg-apparat, medbragte en lille blå spand med en karklud i.

Dreng fortæller overlægen: »Vi hå'er nowen stuer heist, du kan trow, de ka sæt' æ træsko«. (Vi har nogle store heste, du kan tro, de kan løbe stærkt).

Og en anden dreng, også til overlæge: »A tøwes e't du håer di forkål med i daw«. (Jeg synes ikke, du har din forkarl, 1. reservelægen, med i dag).

Lille dreng til reservelæge Koch: »Æ du en rigtig kok? – mi far sejer, når æ dyrlæg' kommer, æ det en konsti tyr«. (– min fader siger, at når dyrlægen kommer, så er det en kunstig tyr). Inseminationsmetoden var forholdsvis ny.

Voksen patient til reservelæge: »Kommer a te krølt te jul? » Lægen svarer ja – men uden for døren spørger han sygeplejersken: »Hvor vil han hen?« At komme til krølt betyder at komme på fode efter sygdom.

Fra skolestuen. Reservelæge Ovnbøl underviser os i anatomi. Ved siden af står oversygeplejeske frk. K. Kristensen.

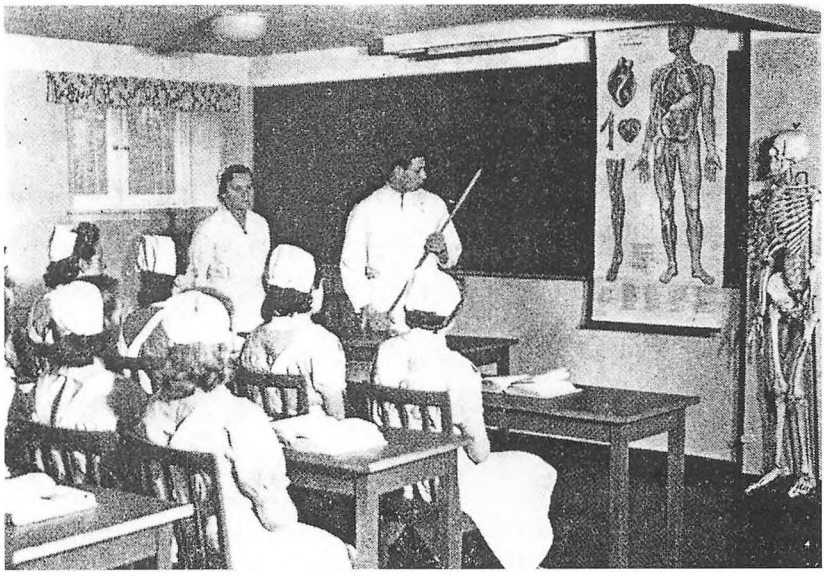

Eksamensholdet 1947. 1. rk. fra v.: Vera Andersen, Lizzi Larsen, Jane Kappel, Karen M. Iversen, Marry Plet, Ninna Østergaard.
2. rk. fra v.: Asta Vistisen, Kathrine Nielsen, Elly Lauridsen, Elna Nielsen, Martha Andersen, Ali Hansen, Marie Abildtrup, Petra Iversen.
3. rk. fra v.: Ida Hansen, Mette Hove, Ninna Djernes, Ellen Johansen, Lis Møller Jensen, Marie Andersen, Ruth Andersen, Esther Rahbæk, Maria Thorsen og Anna Jensen.

Den teoretiske uddannelse foregik sideløbende med den praktiske og omfattede som før nævnt to timers undervisning, 1 eller 2 gange ugentligt, som regel fra kl. 9-11 eller fra kl. 14-16. Skolestuen lå i funktionærboligen. Oversygeplejersken og instruktionssygeplejersken underviste i sygeplejelære og 1. reservelæger i anatomi, fysiologi og sygdomslære. Der var mødepligt til undervisningen, også når man var nattevagt og havde fridag. Kun i specielle tilfælde kunne vi på anmodning få fri.

Som lærebøger havde vi Inge Fundings og Frode Rydgaards Lære- og Haandbog i Sygepleje, Bind I-III, udgivet af Dansk Sygeplejeraad. Undervisningen foregik på gammeldags skolemanér med overhøring og gennemgang af nyt stof. I oversygeplejerskens timer foregik overhøring efter et ganske be-

stemt system, så vi kunne regne ud, hvornår vi skulle høres. Forløb den så hurtigere end forventet, fortsatte hun i systemet, men forfra i stoffet. Det benyttede jeg mig undertiden af, når det kneb med lysten eller tiden til forberedelse. I undervisningen indgik også øvelser med anlæggelse af forskellige bandager. Undersøgelsesmetoder omfattende remedier og fremgangsmåde blev lært teoretisk, medens den praktiske undervisning i disse ting samt sårskiftning hørte til på de respektive afdelinger, hvilket medførte en meget uensartet oplæring. Ofte måtte vi selv finde ud af, hvordan det foregik.

Den 28. marts 1947 var der afsluttende eksamen med dr. Ovnbøl, 1. reservelæge på kirurgisk afdeling samt oversygeplejersken som eksaminatorer og overlægerne Juul og Kirk som censorer. Det undrede mig, at overlæge Kirk påtog sig dette job, men måske var det en formildende omstændighed, at vi var *næsten* sygeplejersker. Spørgsmålene havde vi fået udleveret i forvejen, så efterhånden som eksaminationen skred frem, kunne de »ventende« koncentrere sig om stadig færre overhøringsmuligheder. Som den første i alfabetet var jeg afskåret fra denne gunst, men kunne så til gengæld afslappet følge slagets gang. Der var ingen eksamen i praktik, og eksamensbevis blev udstedt til den enkelte, når hun var færdig med den treårige uddannelse. Som følge af sygdomsperioden blev min elevtid forlænget med fire måneder.

Mange af os havde fri på dagen og kunne feste sammen med kammerater. Om aftenen var der middag, hvor underviserne, overlægerne, de ledende sygeplejersker og forskellige andre deltog.

Kammeratskabet var godt, men alligevel anderledes end det, jeg havde oplevet i Ribe. På grund af vort praktiske arbejde i de forskellige afdelinger mødtes vi som hold kun i skolestuen til den ugentlige undervisning, derfor var sammenholdet måske lidt løsere i strukturen. Men ganske naturligt fandt vi efterhånden sammen i mindre grupper, der sikkert for de fleste af os fik stor mentalhygiejnisk betydning. I mange tilfælde var det vel først og fremmest bofællen, man »læssede af« på, for mit vedkommende var det som før nævnt Petra Iversen, der havde sit hjem i Holstebro. Senere blev det Ruth Andersen fra Ulsund i Nees. Sammen med Karen Margrethe Iversen fra

BEVIS

som

autoriseret Sygeplejerske

MARIE ABILDTRUP

født den 10 Februar 1922 i Vorgod,

der i Overensstemmelse med Lov om autoriserede Sygeplejersker af 26. April 1933 har dokumenteret, at hun opfylder de i nævnte Lov stillede Krav, meddeles herved Ret til at betegne sig som autoriseret Sygeplejerske og udøve Virksomhed som saadan, hvorunder hun samvittighedsfuldt skal opfylde de hende paahvilende Pligter.

Sundhedsstyrelsen, København, den 8 / 9 - 1947.

P. D. V.

Brejning og Thyboerne Mette Hove, Ninna Østergaard og Marry Plet, dannede de min basisgruppe – virkeligt gode kammerater, meget forskellige af natur og temperament, hvilket sikkert var godt for vores personlige udvikling. Også disse venskaber har tålt årenes slid.

Eleverne måtte ikke gifte sig under uddannelsen. En af de ældre elever måtte således på grund af giftermål afbryde sin uddannelse nogle måneder før den afsluttende eksamen, men senere fik en anden elev lov til at indgå ægteskab. Jeg ved ikke, om denne tilladelse blev givet, fordi »nybrud« var på vej, eller om der var et gran af sandhed i de verserende rygter, som begrundede tilladelsen i bekendtskab mellem oversygeplejersken og elevens forældre.

De ældste elever drev ofte gæk med de yngste, hvilket både jeg og mine kammerater erfarede. M.T. var et taknemmeligt offer, men da hun engang blev bedt om at køre en opredt vugge op til oversygeplejersken privat, sagde hun nej, det var dog for groft. Men netop denne gang *var* det en ordre fra oversygeplejersken, der ventede gæster med spædbarn. Skellet mellem privat og offentligt var flydende, således oplevede jeg engang som aftenvagt at skulle passe en 1. reservelæges børn, da forældrene skulle ud. Børnene blev »indlagt« på en sygestue i nogle timer.

Vi havde ikke ret megen fritid, så udfoldelsesmulighederne begrænsedes som regel til hygge på værelserne, eventuelt nogle raske traveture, og når det var muligt, besøg hjemme eller hos anden familie på fridage. Ruth Andersen var forlovet med Ivar Christian Bjerg Pedersen fra Østerbjerg i Vejrum, og det hændte af og til, at jeg var med derude på en eftermiddags- eller aftentur. Ivar Christians forældre var begge markante og meget vidende personligheder, så disse besøg var en oplevelse. Vi brugte også megen tid på at reparere vort private tøj, især til opmaskning af silkestrømper – en procedure, vi efterhånden mestrede fuldstændigt.

På sygehuset var der en SMF-kreds (Sygeplejerskernes Missionsforbund), ledet af afdelingssygeplejerske frk. Bodil Mik-

Sygeplejerskeløftet, som vi fik tilsendt fra Dansk Sygeplejeråd, blev ikke aflagt mundtligt.

Jeg forpligter mig for Gud og denne Forsamling til at leve mit Liv i Renhed og at udøve min Gerning i Troskab.

Jeg vil gøre alt, hvad der staar i min Magt, for at opretholde og højne min Stands Maal.

Jeg vil bevare som Hemmeligheder alle personlige Forhold og Familieaffærer, der under Udøvelsen af mit Kald kommer til min Kundskab.

Med Troskab vil jeg bestræbe mig for at hjælpe Lægen i hans Arbejde og vie mig til deres Velfærd, der er givet ind under min Omsorg.

kelsen. Når vagterne tillod det, deltog jeg i møderne. Enkelte gange var jeg til møde i KFUK, men jeg nåede aldrig at føle mig hjemme dér. En tilbagevendende sommeroplevelse var friluftsteater i Anlægget, der grænsede ind til sygehuset. Så vidt jeg husker, var det Det kongelige Teater, der turnerede. Fra sygehusets vinduer og fra en skråning ned mod anlægget, kunne vi som gratister se opførelserne. Til de gratis glæder hørte bl.a. også en invitation til ungdomsgilde i en kammerats hjem. Det var en festlig aften med leg og sang og hjemtur under sensommerens stjernebesatte aftenhimmel.

Den 1. september 1947 fik jeg overrakt eksamensbeviset af oversygeplejersken med den bemærkning, at jeg altid ville være velkommen til at søge stilling på Holstebro Amtssygehus. Trods slid og mange knubs var elevtiden en god tid. Blandt sygeplejerskerne var der mange, der støttede og opmuntrede os, når kravene undertiden syntes for urimelige, desuden indebar arbejdet blandt patienterne mange glæder og gode oplevelser. Set i bakspejlet fyldte rengøring alt for meget i forhold til sygepleje, men vi lærte disciplin, og vi lærte utroligt meget om mennesker – hverdagspsykologi, vil jeg kalde det. Og det var nok ikke så ringe en ballast at have med fremover.

Supplerende uddannelse

Næste etape var den supplerende uddannelse i psykiatrisk sygepleje eller som det dengang hed sindssygepleje, men forinden holdt jeg en måneds ferie med besøg både hjemme i Enghave og rundt omkring hos familien.

Umiddelbart før jeg forlod Holstebro, havde jeg sendt ansøgninger, dels til Sundhedsstyrelsen om godkendelse som autoriseret sygeplejerske, dels om optagelse i sygeplejerskernes fagforening, Dansk Sygeplejeråd (DSR). I løbet af ferien modtog jeg såvel autorisationsbevis som meddelelse om, at jeg var optaget i DSR. Med sidstnævnte fulgte også et eksemplar af sygeplejerskeløftet samt tilladelse til at bruge det medsendte emblem. Mit selvværd voksede – jeg *var* sygeplejerske!

En af de første dage i oktober ankom jeg – med en vis ængstelse – til Sindssygehospitalet ved Aarhus, som det hed dengang. Hospitalet havde en meget smuk beliggenhed ved Risskov, men alligevel virkede de karakteristiske gule bygninger med borter af røde sten og de mange tilsyneladende hermetisk tillukkede vinduer og døre nærmest »ugæstfrie«. Det var en helt ny og fremmed verden, jeg trådte ind i. En verden, der på mange måder kan opfattes som et skræmmebillede på tidligere tiders behandling af psykisk syge, men som i virkeligheden også var betinget af den tids ukendskab til virksomme behandlingsformer og dermed følgende afmagt over for sygdomme, der i dag heldigvis er lige så accepterede som fysiske lidelser.

Efter en venlig modtagelse fik jeg anvist et værelse på en af de øverste etager. Jeg kom igen til at bo sammen med Petra Iversen, der ligesom Ninna Østergaard og Marry Plet kom samtidig med mig. Karen Margrethe Iversen og Mette Hove havde været der siden 1. maj og kunne således give os mange gode råd i begyndelsen.

Efter at være blevet installeret fik vi udleveret uniformer, der bestod af hvide kjoler og forklæder. Desuden fik vi udleveret et bælte, d.v.s. en lænke, hvori der var fastgjort et nøgleknippe i et løsthængende stykke, så nøglerne kunne bruges

uden, at selve lænken skulle løsnes. Alle døre var låste. For at komme ind på en afdeling måtte man igennem to døre, først yderdøren og dernæst døren, der førte fra en mellemgang ind til afdelingen.

Hospitalet bestod af forskellige enheder. Der var en mandsside og kvindeside samt forskellige hjælpeafdelinger, bl.a. køkken, vaskeri og værksteder. Såvel mands- som kvindesiden, der havde hver sit plejepersonale ledet af en oversygeplejerske, var opdelt i mindre afdelinger med ca. 20 patienter i hver. På mandssiden bestod personalet overvejende af mandlige plejere, der på grund af deres fysiske styrke bedre kunne klare de ofte utroligt stærke patienter.

Jeg skulle være på en kronisk kvindeafdeling. Kronisk skal her ses i modsætning til akut modtagerafdeling, begge slags afdelinger fandtes såvel på mands- som kvindesiden. Langt de fleste patienter havde været der i årevis. Nogle var rolige og apatiske, andre var psykotiske, til tider snu og og helt utilregnelige, og en tredie gruppe omfattede urolige og aggressive patienter. Arbejdet var ikke fysisk anstrengende, men stillede store krav til årvågenhed, omtanke og tålmodighed.

Afdelingen bestod af opholdsstue, sovesal, badeværelse, to åbne toiletter i forbindelse med et skyllerum, og et lille køkken. I opholdsstuen var der et langbord, bænke og stole, hvoraf flere var forsynet med fastgjorte bælter og boltet fast til stuens trægulv. Sovesalens gamle, lave senge var forsynet med madrasser, der var stoppet med hø eller halm, lagener, samt en pude og tæpper. Sengene, der stod i lange lige rækker var også boltet fast til gulvet.

Som på ethvert andet hospital havde dagene også på Sindssygehospitalet i Risskov for patienterne sin helt bestemte rytme, der i store træk bestod af morgentoilette, måltider, evententuelt gårdture og arbejde i værksteder og så i seng om aftenen, en rytme, der i høj grad prægede vort arbejde. Ensformigt, ja! Men forløbet af hver enkelt opgave var uforudsigeligt, afhængigt af hver enkelt patients humør og sindsstemning.

Patienternes personlige toilette foregik med vask fra vandfade, og toiletbesøg afvikledes for nogles vedkommende ved anbringelse på potter i skyllerummet, lænket til væg eller radiator. Der var altid to sygeplejersker till at hjælpe de aggressive

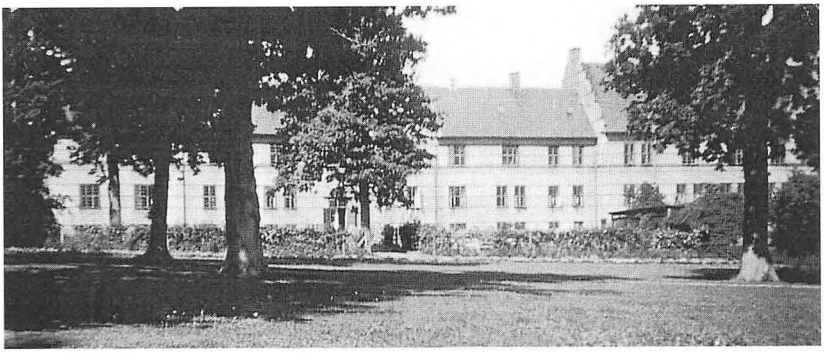

Sindssygehospitalet i Risskov.

patienter, der udover at være fikseret til sengene med bælter, også havde store læderhandsker på hænderne. Handskerne var fastgjorte med remme, dels til håndleddene, dels til bæltet eller sengen, og af hensyn til sikkerheden måtte kun én hånd befries ad gangen. Påklædningen bestod af mørkeblå stribede kjoler samt hvide lærredsbukser, der var forsynet med en klap, der kunne lukkes ned, når patienten skulle på toilettet. Søndag morgen fik de en ren kjole på, pyntet med en hvid krave. Når morgentoilettet var overstået, blev de aggressive patienter anbragt i de boltede stole med bæltet om livet og hænderne fastspændte til stolearmene – og dér sad de så resten af dagen. Disse samt en del andre patienter skulle hjælpes med spisningen. Efter morgenmaden skulle vi rede senge, og i forbindelse med dette arbejde blev mange gennemtissede madrasser udskiftet med rene. En gang om ugen kom patienterne i bad, og da var det ofte nødvendigt at være tre om én patient, skønt vedkommende forud havde fået en beroligende indsprøjtning.

Ud over fejning af opholdsstuens trægulv et par gange i løbet af dagen, havde vi ikke noget rengøringsarbejde, derimod skulle vi – i den udstrækning, det var muligt – beskæftige patienterne, hvilket som regel foregik med kortspil. Vi, der ikke kunne det i forvejen, fik det lært. De rolige og apatiske patienter var forholdsvis lette at omgås. Når de blev anbragt på en stol, kunne de sidde der i timevis, medens andre vandrede hvileløst rundt på gulvet, ofte snakkende med en eller anden »usynlig« person. Nogle af dem kunne engang imellem virke

truende, som når fru A standsede op foran mig, så mig dybt i øjnene og med vred stemme sagde: »Frøken, De er missionsk, for De har brune øjne og midterskilning«.

Madning var en procedure med indbyggede overraskelser. Nogle patienter kunne til tider udvise total spisevægring, andre spyttede maden ud uden hensyn til, hvor den ramte, heldigt, om man var uden for skudlinie. Der var også situationer, hvor madningen tilsyneladende foregik under hyggelige former, men lige pludselig fik bliktallerkenen et slag, så øllebrød, kartofler og sovs eller hvad der nu befandt sig på den, endte i ansigtet eller på uniformen hos den madende. En vis portion humoristisk sans var guld værd i sådanne øjeblikke.

Nogle af patienterne måtte få besøg af pårørende. Besøgene skulle aftales i forvejen og fandt sted i en besøgsstue, der fandtes i mellemgangen uden for afdelingen. I besøgsstuen fandtes en hustelefon, så besøgende via den kunne kontakte afdelingen, hvis der var behov for det. Når de tog af sted, fulgte de patienten til afdelingens dør og ringede på, hvorefter de selv kunne blive låst ud ad yderdøren. Jeg havde kun været i afdelingen en kort tid, da frk. B fortalte mig, at hun havde fået lov at få besøg samme eftermiddag kl. 3. Unge frk. B virkede meget fornuftig, så jeg troede på hende og fulgte hende til besøgsstuen. Jeg var på dette tidspunkt helt uvidende om psykopaters uberegnelige adfærd, vidste end ikke, at vedkommende havde denne diagnose. Da der senere på dagen holdtes mandtal over patienterne, manglede frk. B. Ingen havde set hende hele eftermiddagen. Med bange anelser fortalte jeg, at jeg i god tro havde fulgt hende til besøgsstuen, hvilket selvfølgeligt indbragte mig en »næse« og en belæring. Frk. B var taget ud til et familiemedlem, hvor hun blev hentet. Hvorledes hun var kommet fra besøgsstuen ud i det fri, forblev en gåde, men formodentligt har hun set sit snit til at smutte ud sammen med besøgende fra naboafdelingen. Det endte heldigvis godt, og jeg blev en erfaring rigere.

Når vejret var til det, gik vi gårdture med de bedst fungerende patienter. Der fandtes indhegnede gårdhaver, fælles for nogle få afdelinger, men skarpt adskilte, så de forskellige grupper patienter ikke blev blandet. I midten var der et lysthus med indgang fra hvert afsnit, men også dét var delt op med skillerum. I nogle tilfælde måtte vi gå uden for de indhegnede

områder. En dag skulle jeg således gå tur med to patienter. Den ene var en ung pige, frk. C med psykotiske anlæg, men på dette tidspunkt havde hun det tilsyneladende godt. Det var et dejligt efterårsvejr, og vi gik i udkanten af løvskoven. Der lå en let dis imellem træerne, det nedfaldne løv raslede under vore fødder, og den specielle efterårsduft fra skovbunden fyldte næseborene. Alt var fred og idyl, men pludselig stak frk. C af. Da jeg jo skulle passe på den anden patient, var forfølgelse udelukket, så der var kun ét at gøre, vende om og referere, hvad der var sket. En eftersøgning blev sat i gang. Jeg husker ikke, om frk. C blev fundet eller selv vendte tilbage, men også denne »springtur« endte godt. Efter den dag tilbød jeg aldrig frivilligt at gå tur med patienterne, men måtte selvfølgelig gøre det, når det faldt i min lod. Jeg erfarede senere, at disse forsvindingsnumre var et tilbagevendende fænomen.

Ind under jul var der klipning af julestads med nøje kontrol af anvendte remedier. Ved oprydningen en eftermiddag manglede der en saks. Stor eftersøgning, først i opholdsstuen inklusiv kropsvisitation af patienterne, og dernæst en minutiøs gennemgang af sovesalens senge, men uden resultat. Så måtte vi udenfor, og trods mørket, lykkedes det mig at finde saksen under et af opholdsstuens vinduer. Sikken lettelse! Jeg følte mig næsten som dagens helt, skønt det var et tilfælde, at netop jeg fandt saksen. Hospitalets vinduer var forsynede med låseanordninger, så ingen patienter kunne åbne dem, men det pågældende vindue må have stået på klem, så saksen har kunnet passere. I modsætning til nogle af de andre afdelinger havde vi et juletræ i opholdsstuen et par dage, men det var vist også den eneste markering af højtiden.

Nogle gange om ugen kom en læge på stuegang, og ellers kunne vagthavende tilkaldes efter behov. Langt de fleste patienter befandt sig i opholdsstuen, medens kun enkelte meget urolige og aggressive lå i sengene. Én af disse patienter havde engang bestemt, at jeg skulle giftes med en – i hendes øjne – ung og smuk kandidat. En dag, da han gik stuegang, råbte hun, så det kunne høres på hele afdelingen: »Frk. Abildtrup, Deres kæreste er her«. Jeg var ikke med på stuegangen og kunne derfor desværre ikke se lægens ansigt.

Fra om aftenen, når alle patienterne var lagt i seng og havde fået sovemedicin, og til næste morgen var der kun én sygeple-

jerske i vagt på den enkelte afdeling, men en overordnet sygeplejerske kunne tilkaldes via telefonen. Blot én patient blev urolig, kunne der opstå faretruende situationer, i så fald kunne vi ved at trykke på en alarmknap tilkalde naboafdelingens sygeplejerske. Det gav selvfølgelig en vis tryghed, men jeg var ikke glad for disse vagter, modsat Karen Margrethe Iversen, der blev på hospitalet et par måneder udover suppleringstiden. Hun arbejdede da på en afdeling med unge mænd, og på et tidspunkt var hun vagthavende natsygeplejerske for to afdelinger, der hver havde en mandlig plejer som vagt. Hun fortalte, at hun aldrig var bange, hverken i vagten eller på gårdture, idet plejerne var utroligt hjælpsomme, og selv patienterne var hensynsfulde over for hende. Også Marry, der var blevet gift med Vagn Kræmer og efter suppleringstiden fik ansættelse på en kvindeafdeling, har fortalt, at patienterne var meget hensynsfulde over for hende, da hun var gravid, og de viste tydelig glæde, når hun senere hen havde den lille Hanne med på besøg i afdelingen. D.v.s, at mennesker med et »kaotisk indre« også kan rumme naturlige, medmenneskelige følelser.

Som før nævnt rådede man dengang ikke over medikamenter, der kunne gøre patienterne symptomfrie, men en del fik phenemal, der virker beroligende. Som sovemedicin fik de chloral, der blev givet i mælk på grund af dets stærke smag. Når de urolige og aggressive patienter blev for voldsomme, fik de indsprøjtninger med et morfinlignende stof. En del af disse patienter fik også chokbehandling, enten som insulinchok eller som elektrochok. Sidstnævnte var meget ubehagelig, da den blev givet uden bedøvelse. I dag gives behandlingen under fuld bedøvelse.

En del af de bedst fungerende patienter var i familiepleje. Den afdeling, hvor Marry Plet var, fungerede som »hjemmeafdeling« for disse patienter. En dag om ugen kom de tilbage til afdelingen, hvor de fik bad og rent tøj. Marry har fortalt, at patienterne var meget snavsede, idet de oftest hjalp til i gartnerier og ved markarbejde. Når de tog af sted fik de rent tøj med til den følgende uge.

Også hospitalet havde et gartneri, der forsynede køkkenet med grøntsager, hvilket prægede i hvert fald personalets daglige kost. Professor Strømgren, der var hospitalets overlæge,

Karen M. Iversen, Grethe Villumsen, Mette Hove og Esther Dahlmann.

indførte blødkogte æg som en del af personalets morgenmad med den begrundelse, at æg var godt for hjernen. Patienternes mad var vist ikke misundelsesværdig.

I løbet af det halve år uddannelsen varede, fik vi lidt teoretisk undervisning. En reservelæge underviste i psykiatriske sygdomme, og oversygeplejerske frk. Hald underviste i sygepleje. Frk. Hald husker jeg som et meget fint og rart menneske. Hun hilste altid på os, når vi mødte hende i afdelingen eller på terrænet, og tit standsede hun op for at snakke.

Der var stor forskel på det fastansatte personales adfærd,

både over for patienterne og over for os unge, uerfarne sygeplejersker. Nogle af de »gamle« sygeplejersker var hårde og kontante, andre forstående og hjælpsomme. Det var nærliggende at tro, at sygeplejersker med mange års arbejde blandt disse patienter var de mest ufølsomme, hvilket måske også oftest, men ikke altid, var tilfældet. For nogle af de ældre sygeplejerskers vedkommende var hårdheden muligvis en slags overlevelsesmekanisme, men mon ikke det afgørende for hver enkelts optræden var – som på alle andre arbejdspladser – personens grundliggende karakter og indstilling til andre mennesker. Vi supplerende mærkede selvfølgelig forskellen, og vi havde hver især vore »favoritter«, men det var også helt klart, at patienterne registrerede forskellen, nogle viste det endog meget tydeligt med ord og/eller aggressive attituder.

Som i Holstebro var kammeratskabet også i Risskov af uvurderlig betydning. En gang imellem kunne vi godt snerre lidt ad hinanden i forbindelse med smådrillerier, men jeg tror, det skyldtes vores forskellige reaktioner på oplevelserne i dagligdagen. F. eks. husker jeg, at nogle af de beretninger, der krydrede samværet omkring aftenkaffen på værelserne, undertiden virkede deprimerende på mig. Sikkert er det, at det hjalp os, at vi kunne afreagere i hinandens selskab, og vi havde mange hyggelige timer sammen.

Den 31. marts 1948 fik jeg udleveret bevis for, at jeg havde gennemgået supplerende uddannelse i sindssygepleje, og det var med en vis lettelse, jeg den følgende dag sagde farvel og tak – et nyt speciale ventede.

Fra Sindssygehospitalet i Risskov tog Ninna, Petra og jeg ind til Fødselsanstalten i Jylland, der lå i forbindelse med Aarhus Kommunehospital – et kort flyt, men en stor forandring. Umiddelbart skulle man tro, at der nu lå to spændende måneder forude, men jeg oplevede det anderledes, måske fordi jeg havde passet barselpatienter i Holstebro, omend i mindre omfang.

Meget af tiden gik med pasningen af de nyfødte. Når vi badede dem, skulle vi sidde med dem på skødet, vistnok ud fra den betragtning, at vi skulle kunne klare denne opgave også under primitive forhold. Vi skulle selvfølgelig også tage os af

mødrene, der var sengeliggende de første 7-10 dage efter fødslen. De første fire dage skulle de i forbindelse med morgentoilettet skylles forneden (i skridtet) med sterilt vand, hvilket var en ret omfattende procedure, fordi den krævede sterile remedier. Efter de fire dages forløb måtte de vaskes på almindelig vis. De nyfødte lå i kurve, placeret på skamler ved fodenden af mødrenes senge. Et enkelt barns gråd kunne starte et helt skrigekor, så i aften- og nattevagten tog vi oftest børnene ud i linnedstuen, hvor de stod i række på en bænk. Vi foretrak at bære dem til og fra amning, fremfor at skulle trøste urolige, søvnløse mødre. Om dagen foregik amningen hver 3. time, knap så hyppigt om natten. Ved mistanke om, at moderen havde for lidt mælk, blev barnet vejet før og efter amningen, og i mange tilfælde måtte vi med sutteflaske give tilskud i form af mælkeblanding.

Nybagte mødre fik forevist badning af babyerne og tilberedning af mælkeblandinger, men derudover fik de næppe nogen undervisning i sundhedspleje. Jeg formoder, at vi fik lidt teoretisk undervisning i barselpleje, men det kan ikke have været ret meget eller særligt spændende, eftersom jeg intet husker derom.

Den 31. maj 1948 kunne jeg så også her sige farvel og tak og med et kortfattet bevis for »gennemgået Kursus i Barselpleje på Fødselsanstalten i Jylland« fortsætte til næste supplerende uddannelse, der var selvvalgt.

Spørgsmålet om, hvorledes min fremtid som sygeplejerske skulle forme sig, var efterhånden blevet aktuelt, og for at få så alsidig en uddannelse som muligt, havde jeg søgt om supplerende uddannelse på Marselisborg Hospitals dermato-venerologiske afdeing, d.v.s. afdelingen for patienter med hud- og kønssygdomme.

Om morgenen, den 1. juni 1948, mødte jeg så på Marselisborg Hospital, der foruden fire A-afdelinger til patienter med medicinske og epidemiske (smitsomme) sygdomme, også havde to B-afdelinger til patienter med hud- og kønssygdomme. Den ene af disse afdelinger, B2, havde til huse i en træbarak, min nye arbejdsplads, hvor jeg, efter en kort modtagelse på oversygeplejerskens kontor, blev præsenteret for afdelingssyge-

plejersken. Det var en mandsafdeling, hvis patientklientel repræsenterede alle former for hudlidelser og alle sociale lag, to faktorer, der i høj grad kom til at præge min hverdag i de følgende seks måneder.

Arbejdet bestod overvejende i behandling af patienterne og i mindre grad i hjælp til personlig hygiejne, bortset fra sengeredning. Da behandlingen i langt de fleste tilfælde var tidskrævende og skulle foretages fra to til flere gange i døgnet, kom vi tæt på patienterne og fik derved indblik i mange såvel lykkelige som mindre lykkelige menneskeskæbner.

Behandlingen bestod som regel i smøring og pensling med forskellige stoffer samt fugtige omslag og/eller specielle bade. Nogle patienter fik desuden medicin, enten beroligende eller kløestillende. Kløe var for mange et ulideligt symptom i forbindelse med eksemet. Behandlingsformen afhang selvfølgelig af lidelsens art, grad, lokalisering og udbredelse. Nogle patienter havde f.eks. eksem på hænder, fødder eller afgrænsede steder på kroppen, medens andre havde det overalt. Hurtigst og lettest forløb behandlingen, når det drejede sig om afgrænsede dele, medens det kunne være en kompliceret procedure, når hele kroppen var angrebet. I disse tilfælde var vi to om arbejdet.

Ved salvebehandling, der foretoges to gange om dagen, anvendte vi flade træspatler til smøring, bagefter blev der pudret let for at hindre salven i at blive opsuget i forbindingen, der blev lagt til sidst. Drejede det sig om hele kroppen inklusive hårbund og ansigt, anvendtes tørklæder og ansigtsmasker, skjorter og benklæder af linned samt hvide sokker, så kun hænderne skulle forbindes på vanlig vis. I nogle, som regel meget kløende tilfælde, blev patienten penslet med liniment, også kaldet rysteblanding, som vi påførte med pensler. Ved svampeinfektioner blev der oftest penslet med krystalviolet, et desinficerende middel. Ved andre betændelsesagtige tilstande anvendtes lapissalve, der ved lyspåvirkning gav misfarvning, hvorfor vi skulle være meget påpasselige med ikke at få det på vore hænder eller på tøjet. Pletter af tjæresalve, som også brugtes i behandlingen, kunne ligeledes være vanskelige at fjerne.

Patienter med væskende eksem blev behandlet med fugtige omslag, hvortil vi brugte lærredsklude. Kludene blev klippet til, så de nøjagtigt passede til de væskende områder, derpå blev

de dyppet i koldt, kogt vand, vredet og lagt på i flere lag, som derefter blev dækket med et stykke tyndt gummilærred for at holde på fugtigheden, for til sidst at blive fikseret med forbinding. Lærredskludene skulle have en så tilpas fugtighed, at de kunne opsuge væsken fra eksemet. Var de for fugtige, opblødte de huden, og var de for tørre, hang de i. Alle omslag skulle skiftes 4-5 gange i døgnet. Var eksemet betændt, anvendtes lapisopløsninger, og i disse tilfælde kunne vi ikke undgå selv at komme i berøring med lapisen, men større pletter, f. eks. på hænderne, kunne fjernes ved pensling med jod – en brugbar løsning, hvis vi skulle i byen om aftenen.

Ved behandling med bade kunne badevandet være tilsat et medikament, ellers blev patienten forud penslet med det, f. eks. ved tjærebade.

Foruden lægernes almindelige stuegang var der nogle fastlagte ugentlige undersøgelsesdage, hvor overlægen, professor Lomholdt, i overværelse af reservelæger, kandidater og medicinske studenter, foretog undersøgelser. Det foregik i undersøgelsesstuen, hvor de pågældende patienter kom ind efter tur og blev bedt om at tage tøjet af, så de stod splitternøgne midt i kredsen af de tilstedeværende, der også omfattede os sygeplejersker, medens professoren undersøgte og kommenterede den pågældendes tilstand – for os en lærerig, men for patienten nedværdigende, situation! I sygeplejekredsen drøftede vi muligheden for at få det ændret. Det skete dog ikke, medens jeg var der, men proceduren er forhåbentlig forlængst blevet »historie«.

Jeg var meget glad for at være på afdelingen, der var præget af et godt arbejdsklima og et godt kammeratligt forhold mellem os sygeplejersker. Jeg lærte meget, ikke blot med hensyn til de praktiske procedurer i forbindelse med behandlingerne, men også menneskeligt, idet mange af patienterne havde psykiske og sociale problemer som følge af deres hudlidelse – eller måske som integreret del af den.

Patienterne viste deres taknemmelighed ved at overøse os med små gaver i form af chokolade og cigaretter. En ung mand med et helt specielt temperament og med et efternavn, der kunne lede tanken hen på slægtskab med en af 1800-tallets kendte komponister, gav mig mange cigaretter, der af kendere blev betegnet som virkelig fine. Jeg røg ikke, men tog alligevel

Et »pusterum« på Marselisborg Hospital, afd. B2. I 1. rk. fra v.: Esther Dahlmann, en norsk sygeplejerske og mig.

imod dem, dels af høflighed over for patienten, dels for at glæde mine rygende kollegaer. En dag blev patienten klar over, at jeg ikke selv nød cigaretterne og tilkendegav med tydelig skuffelse i stemmen, at havde han vidst det, skulle jeg ikke have haft én eneste. På baggrund af denne oplevelse sagde jeg fremover konsekvent nej tak, når jeg blev tilbudt cigaretter og lignende. Måske blev den ungkarl, der efter udskrivningen sendte mig en stor buket røde roser, også skuffet, da han modtog en høflig takkeskrivelse.

Marselisborg Hospital havde ingen sygeplejebolig, men anviste værelser ude i byen. Jeg fik et dejligt stort værelse på 4. sal i en ejendom på Harald Jensens Plads, men boede der kun kort tid, idet trafikstøjen fra den stærkt trafikerede plads generede mig. Ninna Østergaard, der arbejdede på hospitalets medicinske afdeling, boede hos Marrys svigerforældre på Rungstedvej, og der fik jeg et lille værelse. Karen Margrethe Iversen arbejdede på afd. B1 og Marry, der fortsat arbejdede på Sindssygehospitalet i Risskov, boede sammen med sin mand, Vagn Kræmer, i Værumsgade, så vi havde fortsat me-

gen glæde af hinanden. Vagn faldt godt ind i pigeflokken, altid parat til at give en hjælpende hånd, når der opstod praktiske problemer i vore hybler, og da de fik deres første barn, Hanne, fungerede vi andre som en »tante-familie«, der hjalp til med både pasning af barnet, vask og reparation af tøj. Desuden havde jeg megen glæde af Marie Udsen, der efter afsluttet lærereksamen i Ribe havde fået stilling ved Kragelundskolen og boede i Frederiksparken. Cykelturene derud gennem Marselisborg Skov var en dejlig naturoplevelse, og Maries gæstfrihed var enestående.

Den hovedpine, som havde generet mig siden Ribe-tiden, var tiltagende, derfor konsulterede jeg en neurologisk overlæge på Aarhus Kommunehospital, som foreslog indlæggelse til nærmere undersøgelse. Uddannelsen på Marselisborg Hospital sluttede med udgangen af november, og jeg havde planlagt at holde fri i december måned. Fra 1. januar 1949 havde jeg søgt og fået en stilling i røntgenafdelingen på Herning Sygehus. For at undgå sygefravær, samlede jeg nogle fri- og feriedage til indlæggelse sidst i november måned.

Alt var således vel tilrettelagt – troede jeg. Men desværre blev jeg dårlig efter en undersøgelse, med det resultat, at indlæggelsestiden blev forlænget og skulle efterfølges af nogle ugers rekreation. Jeg kunne derfor ikke begynde i Herning 1. januar som planlagt, og på forespørgsel om mulighed for udsættelse, fik jeg det svar, at sygehuset ikke kunne vente på mig, så stillingen blev annulleret.

Jeg blev udskrevet midt i december og rejste til Vedbæk, hvor jeg tilbragte fire uger på Dansk Sygeplejeråds Rekreationshjem. Det blev trods alt en god tid med ro til overvejelser. Hvad skulle jeg nu?

En kort pause

Et menneske er ikke blot sig selv, men også en integreret del af såvel familien som af det omgivende samfund. Det vil derfor være naturligt atter at meddinddrage familien. Den pause, som rekreationen gav mig i mit arbejde, kan også gælde for beskrivelsen af sygeplejerskeforløbet, så jeg derved får mulighed for at tegne et ajourførende rids af familiesituationen.

Mor boede stadig i Enghave. Hendes syn var efterhånden så nedsat, at hun kun kunne skelne lys fra mørke og ane omrids af figurer og ting. Når børnebørnene kom på besøg, skønnede hun, hvor meget de var vokset siden sidst ved at lægge en hånd på deres hoveder, og når de havde fået nyt tøj eller nyt legetøj og sagde: Se, Bedstemor – så *så* hun med hænderne, medens de snakkede sammen om det nye. Børnene tænkte næppe over, at hun slet ikke kunne se det. Svend sørgede fortsat for arbejdet vedrørende landbruget, medens Petrine, Dorthea og Anne på skift var hjemme som pige.

I Ejstrupholm var familien forøget med to børn, Signe født i december 1943 og Erik født i januar 1949. De forudgående bekymringer for Kristines helbred kunne vi have sparet os, idet begge fødsler forløb uden komplikationer. Den trelængede ejendom Damgaard blev i løbet af nogle år til en nybygget firelænget gård med navneskift til Søndergaard, og som den første i vor familie fik Bendt bil.

Efter at have været husbestyrer for en enlig dame i Herning, var Petrine flyttet til Kibæk, hvor hun havde fået plads som plejerske på Kibæk Hvilehjem hos diakonparret Mary og Niels Nielsen. Et job hun var meget glad for.

Svend og Marie, der blev gift i 1937, fik i november 1941 deres første barn, en dejlig lille dreng, der trods læbespalte havde det yndigste ansigt. Da jeg under et besøg nogle dage efter hans fødsel kiggede ned i vuggen, mødte jeg et blik så klart og

Erik og Signe, ca. 1953.

bevidst, som jeg ikke mindes at have set før eller siden hos så lille et barn. Set i erindringens lys var det som om, han ville sige: »Det var godt, vi nåede at se hinanden«. Et par dage senere blev han pludselig dårlig, og dr. Fischer Simonsen, der hurtigt var kommet til stede, kunne intet gøre. Pastor Nørlund Christensen, der også var tilkaldt, foretog nøddåb, og den lille Christian, opkaldt efter sine forfædre på gården, fik på samme dag sit navn skrevet på såvel dåbsattest som dødsattest. Det var en sorgens dag, ikke blot for Marie og Svend, men også for hele familien. Skønt Christians livslængde kun blev elleve dage, og skønt han for de fleste nu kun er et navn på en lille sten på Vorgod Kirkegård, så nåede han dog at sætte spor.

Vor gamle hund, Leif, levede stadig og fulgte med i familiens gøren og laden. Efter den lille Christians fødsel lå den meget af tiden uden for et af soveværelsesvinduerne, men da Christian efter sin død blev flyttet til storstuen, flyttede hunden fra gårdsiden til havesiden, hvor den holdt vagt ved det vindue, der var nærmest kisten! (Storstuen havde vinduer ud til begge sider).

Aftenen før begravelsen sad jeg hjemme i Enghave i den lille stue og læste lektier, da Petrine kom hjem. Døren til køkkenet, hvor Mor opholdt sig, stod på klem. En ordveksling

Svend Erik, Bent og Krista, ca. 1952.

mellem Petrine og Mor afklarede et minde fra min tidlige barndom. Straks Petrine havde hilst på Mor, spurgte hun, om Christian lå i storstuen. Efter at have fået et bekræftende svar, sagde hun: »Jeg tænker på Marie«. »Det gør jeg også«, svarede Mor. Det, de hentydede til, var en episode i forbindelse med Fars død. Som skik var, lå Far i storstuen indtil begravelsen. Om dagen sad jeg ofte ved Fars kiste, men jeg syntes, det var så synd for Far, at han skulle ligge alene i storstuen om natten. Det turde jeg ikke. En aften, da jeg skulle i seng, spurgte jeg derfor Mor, om jeg, når jeg engang døde, måtte få lov at ligge i soveværelset? I årenes løb har jeg ofte spekuleret på, om jeg virkelig havde stillet spørgsmålet eller blot havde oplevet det i fantasien. Nu fik jeg svaret.

Muligheden for at deltage i lille Christians begravelse forekom mig på dette tidspunkt meget ringe. Jeg havde bedt hr. Bjerrum om at få fri, men fik afslag, idet vi skulle have terminsprøve netop den dag. Det var en skriftlig prøve, men

Dorthea og Meier. Brudepigerne er fra v.: Else Bang og Musse.

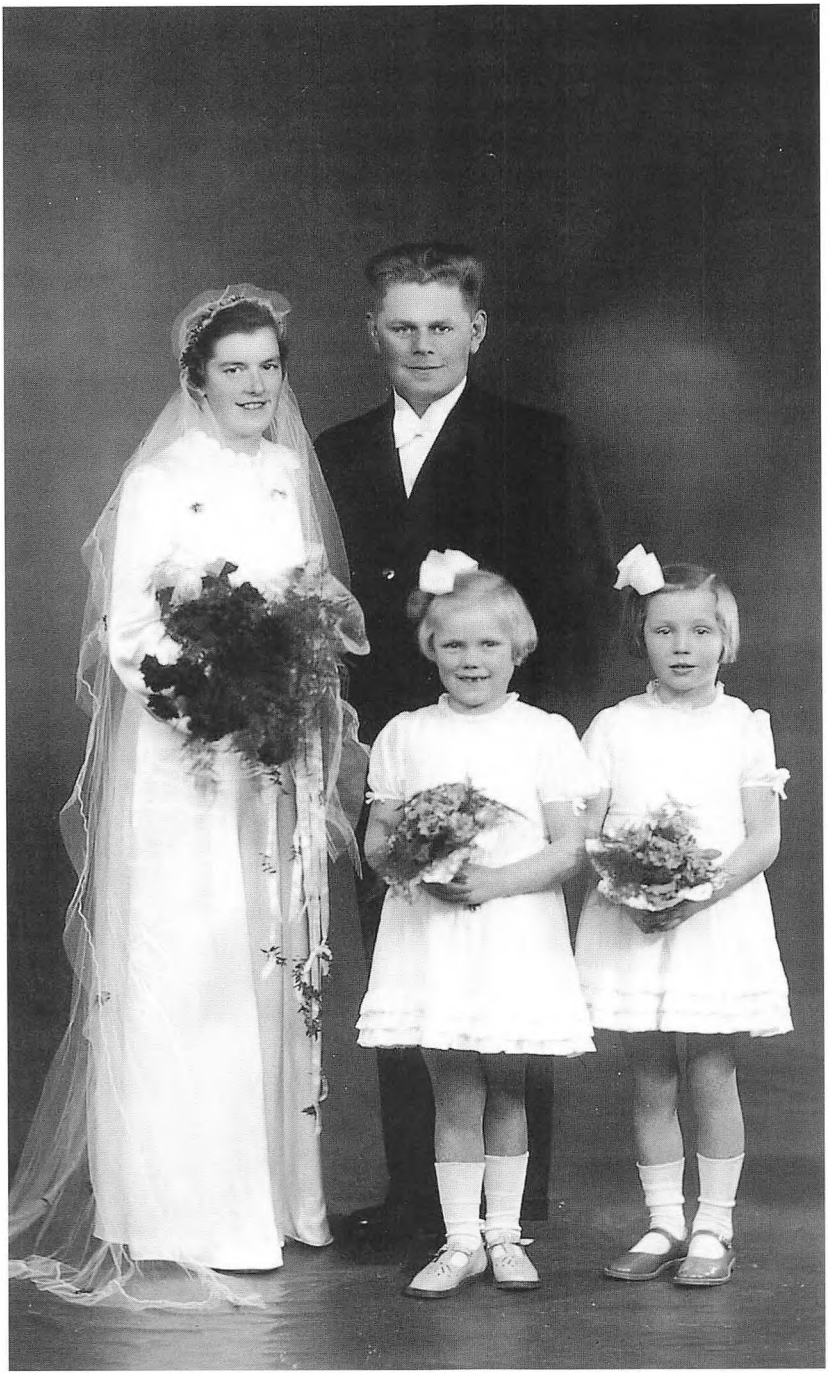

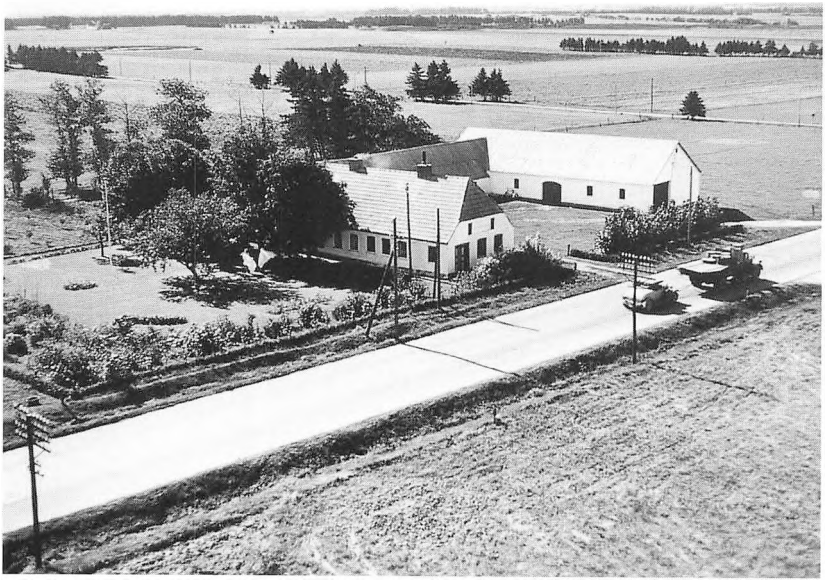

Hvidbjerggaard.

jeg husker ikke opgavens art. Det lykkedes mig at aflevere opgaven så tidligt, at jeg lige kunne nå et tog sidst på formiddagen og således nå rettidigt hjem. Den følgende dag fortalte kammeraterne, at hr. Bjerrum var kommet på inspektion i klasseværelset lige efter, at jeg var gået. Jeg ventede derfor efterfølgende at få nogle bemærkninger, men de udeblev.

Heldigvis blev Abildtrup Nedergaard igen rammen om børns muntre leg og spilopper, som i min egen barndom. I 1945 blev Krista født, i 1948 fulgte Bent efter, og i 1950 kom Svend Erik.

Dorthea, der i flere år havde været forlovet med Meier Bang, blev gift i marts 1940. Vielsen foregik i Vorgod Kirke med efterfølgende fest i forsamlingshuset. Det var første gang, en

Tinne og Jens – et bryllupsbillede med forhindringer.

familiefest holdtes uden for hjemmet, men Enghave kunne ikke rumme gæsterne, som omfattede to store familier. De nygifte boede først i Nr. Vium, hvor Meier havde købt en lille ejendom, men flyttede senere til Hvidbjerggaard i Haunstrup.

Jens havde siden sit højskoleophold i 1938-39 haft forskellige pladser, bl.a. hos Ole Dalgaard i Fiskbæk og sidst hos Edel og Peder Bak i Sinding. På en anden gård, hos Hans Peder Hansen, tjente Anna Kathrine Jørgensen, kaldet Tinne, som han kendte fra tiden i Fiskbæk. De blev forlovet, og i marts 1944 stod deres bryllup i Herborg, hvor Tinne havde sit hjem.

Dette bryllup var i høj grad præget af krigen. Vognmand Chr. Jensen, Vorgod, havde en gasgeneratordrevet bus og kørte os og brudgommen til Herborg Kirke. Vi kom rettidigt frem, det gjorde bruden derimod ikke. Gårdspladsen i hendes hjem var så pløret på grund af tøvejr efter sne og frost, at bilen, der også havde gasgenerator, kørte fast, og der måtte lægges halm ud for at få den fri. Men viet blev de, Jens iført Svends bryllupstøj og Tinne i en brudekjole, lånt af en fætters kone. Festen holdtes i hjemmet, hvor der var dækket op til middag på loftet. Middagen bestod af suppe, suppekød og kartofler samt citronfromage, d.v.s. retter lavet af hjemmepro-

»Hedevang«.

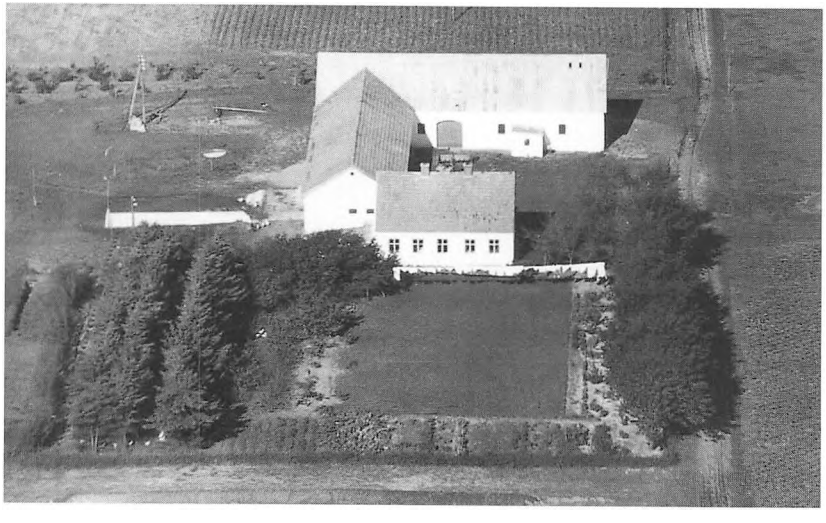

En lykkelig familie 1952. Tinne og Jens med deres tre piger.

ducerede råvarer, bortset fra dessertens smagsstof, der sikkert stammede fra en essens, da citroner ikke kunne købes. Rationering og varemangel tillod ikke overdådige menuer, men det tog ikke glansen af festen og samværet. Det var også svært at fremtrylle et nogenlunde lækkert kaffebord, derfor blev andendags-gæsterne inviteret til flæskesteg med tilbehør og citronfromage. Et par dage efter brylluppet cyklede brudeparret til Herning for at blive fotograferet. Bryllupstøjet og brudebuketten medbragtes nedpakket.

Jens og Tinne havde købt ejendommen Hedevang, hvis jord mange år tidligere var udstykket fra Abildtrup Nedergaard. Da de overtog den, var der stadig en del uopdyrket hede.

Mange syntes, det var uklogt at købe ejendom på grund af den usikre fremtid, men i en tale til brudeparret sagde farbror Bækgaard bl. a., at »hvor, der kan gro lyng, kan der også gro andet« – og han fik ret.

I april 1945 fik de en lille pige, Martha, som blev døbt i Vorgod Kirke søndag den 6. maj. Det var også dagen, da der blev holdt frihedsgudstjeneste, så kirken var stuvende fuld, og præsten måtte bane vej for dåbsfamilien op gennem kirken. Landmand Jens Christensen havde en bil uden motor, men med to heste forspændt fungerede den fint som taxa, og med den kom familien til og fra kirken. På hverdage brugtes den motorløse bil til transport af skolebørn fra Ahle til Vorgod.

Tinne og Jens fik endnu to døtre, Edith i 1948 og Ninna i 1951.

Også Anne havde haft forskellige pladser i de forløbne år, først hos Chr. Poulsen i Timring og senere som husbestyrer hos en landmand i Ejstrupholm. Efter en tid som enepige hos provst Høgild i Tørring kom hun hjem til Enghave 1. maj 1945, og det blev foreløbigt hendes faste plads.

Som før nævnt blev Ernst boende hjemme i Enghave de første år efter konfirmationen, men arbejdede som yngste karl hos Svend. Senere havde han plads i Sinding hos Mølsted Bak, og i Ikast hos broderen Mikael Bak. Derpå fulgte en tid som dragon i Randers og et ophold på Tommerup Højskole, hvorefter han tog plads hos Jens og Tinne. På dette tidspunkt begyndte han at se sig om efter egen gård.

Sygeplejerske i Herning

Efter fire ugers ophold på Dansk Sygeplejeråds Rekreationshjem i Vedbæk tog jeg midt i januar 1949 hjem til Enghave til fortsat rekreation, dels fordi helbredet endnu ikke var helt i top, dels for at finde ud af, hvad jeg skulle/ville med hensyn til fremtiden. Og det var slet ikke så let.

Jeg var meget ked af, at stillingen som røntgensygeplejerske var gået min næse forbi. Årsagen til, at jeg i sin tid søgte den, var, at jeg ikke turde søge ind på en sengeafdeling, idet jeg følte mig aldeles ukvalificeret til at påtage mig det ansvar, en sådan stilling ville medføre. Stillingsannoncerne i Tidsskrift for Sygeplejersker blev nøje studeret, og af mangel på bedre, søgte jeg alligevel stilling på en medicinsk sengeafdeling på Amtssygehuset i Herning, som sygehuset dengang hed. Inderst inde håbede jeg at få afslag, men jeg blev bedt om at komme til samtale hos oversygeplejerske frk. Agger, og resultatet blev ansættelse.

Sygehuset bestod af en kirurgisk og en medicinsk afdeling med hver sin overlæge og oversygeplejerske samt røntgenafdeling, vaskeri, køkken, maskinværksted og administrationskontor. Sidstnævnte kaldtes almindeligvis lønningskontoret, det var nemlig dér, vi den 1. i hver måned fik udbetalt vores løn. Pengene var lagt i en lille kuvert, som vi så kvitterede for ved modtagelsen.

Medicinsk afdeling omfattede fem underafdelinger med overlæge Mogensen og oversygeplejerske frk. Agger som chefer. I stuen lå B1, der var kvindeafdeling samt børneafdelingen B2, på 1. etage lå B3, der også var kvindeafdeling samt B4, der var mandsafdeling. Disse afdelinger lå samlede i en vinkelbygning på Pontoppidansvej. Afdeling C, der lå i en lille bygning for sig selv, havde både medicinske og epidemiske patienter, og patientklientellet var såvel mænd og kvinder som børn.

Den 1. april tiltrådte jeg så som vikarassistent på afdeling B3, hvor jeg fik en meget venlig modtagelse af såvel afdelingssygeplejerske frk. Anna Jensen, som af det øvrige personale.

En vikarassistentstilling var en ikke-pensionsberettiget stilling med lavere løn og kortere opsigelsesvarsel end en såkaldt fast stilling, d.v.s. en tjenestemandsstilling. Min begynderløn var omkring 400-450 kr. pr. måned, men den udbetalte sum var dog noget mindre, idet betalingen for kost og logi samt leje af sengelinned og håndklæder var fratrukket. Husker jeg ret, havde vi fri uniform. Skattesystemet var anderledes end i dag, idet skatten først blev beregnet, når den reelle årsindtægt forelå. Derefter fik vi en oversigt over den samlede skat med angivelse af terminer og beløb, som vi selv skulle indbetale. Ligeledes skulle vi selv betale sygekassekontingent, der ikke, som den nuværende sygesikring, var inkluderet i skatten. Det var således en stærkt reduceret sum penge, der var til rest, når alle udgifter var betalte.

Afdelingen havde plads til ca. 20 patienter fordelt på 3- og 4-sengsstuer samt en enkelt 2-sengs. De øvrige faciliteter bestod af køkken, skyllerum, linnedrum, badeværelse og depotrum. I sidstnævnte fandtes bl.a. medicinskabet, men desuden brugtes rummet almindeligvis som kontor, en funktion, der ofte måtte vige for at give plads til en patient.

Min plads i afdelingshierarkiet var som nr. 3, idet sygeplejeassistent frk. A. Andersen rangerede lige under frk. Jensen og var dennes afløser på fridage og i ferier. Arbejdsgangen lignede på mange måder den, jeg kendte fra medicinsk afdeling i Holstebro, men arbejdet var alligevel anderledes, idet jeg nu var »overordnet« i forhold til eleverne. Frk. Jensen var et dejligt menneske, og det prægede både klimaet og samarbejdet i afdelingen. Efter en tids forløb blev frk. Andersen flyttet til en anden afdeling, og jeg rykkede op på hendes plads. Det gav dog ikke mere i lønningsposen, kun anciennitet påvirkede aflønningen, »forfremmelsen« medførte derimod flere opgaver og et større ansvar. Først efter tre års ansættelse, d.v.s. i 1952, kunne jeg søge om fast ansættelse som sygeplejeassistent, hvilket jeg også fik bevilget.

I begyndelsen lå dagarbejdet fra kl. 7 til 19 med tre fritimer i løbet af dagen, men efterhånden blev den daglige arbejdstid nedsat til 8½ og senere igen til 8 timer. Samtidig gav ændrede arbejdsplaner os mulighed for samlet arbejdstid dagen før en fridag, så vi kunne gå tidligt – det var absolut forbedringer!

Herning Sygehus, medicinsk afd.. På 1. sal lå B3 og oven over var den »fine gang«.

Alle afdelingers sygeplejeassistenter indgik i en samlet vagtturnus omfattende aften- og nattevagt. Denne turnus blev lagt af oversygeplejersken, der havde kontor på afd. B 1.

Som sygeplejeassistent havde man nogle specifikke opgaver i forbindelse med behandling af og omsorg for patienter, men man deltog også i den helt elementære pleje i den udstrækning, det var nødvendigt eller kunne lade sig gøre.

Afdelingens patientklientel var meget blandet, både aldersmæssigt og i særdeleshed sygdomsmæssigt, idet hele registret af medicinske sygdomme var repræsenteret. Dette brogede sygdomsbillede samt den enkelte patients egenart stillede store krav til sygeplejens udøvere, men gjorde også dagligdagen spændende.

Der var ingen modtagelsesafdeling, så patienterne blev indlagt direkte i afdelingen. På grundlag af indlæggelsessedler og forventede ledige sengepladser foretog oversygeplejersken i samråd med overlægen indkaldelse og fordeling af patienterne. Om eftermiddagen fik afdelingerne besked om, hvilke patienter, der ville komme den følgende dag og på hvilke stuer, de skulle ligge. For akut indlagte patienter var forret-

Oversygeplejerske frk. Agger på sit kontor.

ningsgangen den samme, men i aften- og nattetimer meldtes patienterne til vagtlægen, som orienterede vagthavende sygeplejerske, der skulle ringe til frk. Agger og forhøre sig om placering, medmindre der i forvejen var givet besked om, hvilke sengepladser, der måtte bruges i løbet af vagten. Mangelen på modtagelsesafdeling gav meget ekstra arbejde, idet vi også skulle sørge for alle papirer i forbindelse med indlæggelserne – afdelingssekretærer var et ukendt begreb.

Frk. Agger var en meget myndig dame, som vidste besked med alt – ville i hvert fald *have* besked om alt – og bestemte, om ikke alt, så meget. Selv lægerne måtte undertiden bøje sig for hendes afgørelser, dog tror jeg, at hun respekterede overlæge Mogensen, hvis reserverede og noget tilknappede væsen ikke indbød til diskussioner. Men bag begge disse særprægede personligheders ydre skal kunne man engang imellem fornemme noget medmenneskeligt.

På B1 fandtes en undersøgelsesstue, som var fælles for alle B-afdelinger, og mellem den og frk. Aggers kontor havde overlæge Mogensen sit kontor. Et par eftermiddage om ugen havde han træffetid og privat konsultation. Pårørende og/eller patienter, der ønskede at tale med ham, kunne komme med kort varsel, medens konsultationssøgende skulle bestille tid i forvejen. Det var »borgerligt ombud« for sygeplejeassistenterne efter tur at passe disse konsultationer. Også denne turnusplan blev fastlagt af oversygeplejersken. I forbindelse med dette job skulle vi finde journaler frem, d.v.s. enten hente dem på afdelingerne, når det drejede sig om forespørgsler, eller finde dem i journalarkivet, der var beliggende i kælderetagen. Og så skulle vi selvfølgelig assistere ved undersøgelser, hvis det var påkrævet. Det var just ikke noget eftertragtet job.

I aften- og nattevagten var der en sygeplejeelev på hver afdeling, medens sygeplejersken havde ansvaret for alle fem afdelinger. Turnussen begyndte med nattevagt og sluttede med aftenvagt, hvorefter vi havde tre dage fri. Som overvagt skulle man dele sovemedicin ud på alle afdelinger, og langt de fleste patienter skulle have eller blev tilbudt en sovepille. Ofte skulle der også gives anden medicin i form af tabletter eller indsprøjtninger, og desuden skulle eleverne have hjælp til at ordne dårlige og meget tunge patienter til natten. Patienter, der blev akut dårlige, kunne kræve ens hele opmærksomhed, ikke blot i forbindelse med observation og behandling, men også i forhold til pårørende, der eventuelt skulle tilkaldes og i mange tilfælde havde behov for samtale. Drejede det sig om et spædbarn på børneafdelingen kunne der blive tale om dåb, undertiden nøddåb med hurtig tilkaldelse af en præst. Akut indlagte patienter skulle modtages, papirer ordnes, og var der tale om en genindlæggelse, skulle den gamle journal hentes i arkivet. Senere skulle eventuel undersøgelsesprogram og behandling sættes i gang. Der kunne være frygteligt travlt i en vagt, og ofte måtte man sætte sin lid til, at eleverne var årvågne og ansvarsbevidste.

For at komme til afdeling C måtte vi ned gennem haven, hvilket jeg ofte oplevede som en belastning, især i akutte situationer som f.eks. under de store polio-epidemier i 1952-53. Det var heller ikke rart om vinteren, når det var mørkt og stien kunne være glat, hvorimod turene om sommeren kunne være

rene naturoplevelser, især i forsommerens tidlige morgentimer når alt grønnedes og fuglene sang om kap. I sådanne øjeblikke glemte jeg træthed, fortrædeligheder og udsigten til eventuelle reprimander, når jeg senere skulle aflægge rapport til afdelingssygeplejerskerne og derefter til frk. Agger. Skønt jeg havde forsøgt at gøre mit bedste, blev mine handlemåder ikke altid vurderet som værende hensigtsmæssige, hvilket de vel heller ikke var – set i bakspejlet. Heldigvis kunne jeg ofte forlade en eller flere afdelinger med et venligt »godmorgen og sov godt« lydende i øret – det var dejligt.

I en af mine aftenvagter under polio-epidemien blev en en ung pige indlagt med åndedrætsbesvær, en livstruende situation. Lægerne besluttede derfor at overflytte hende til Marselisbog Hospital for at blive lagt i »den kunstige lunge«, som respiratorbehandlingen dengang kaldtes, en behandling, der ikke kunne gives på de almindelige sygehuse. Der skulle en læge og en sygeplejerske med under transporten med ambulancen, og da jeg ikke kunne få fat på en sygeplejerske, bad jeg nattevagten komme før tiden, så jeg selv kunne tage med. Turen forløb godt, og patienten overlevede, men oversygeplejerskenen var meget utilfreds med min håndtering af situationen. I en anden vagt kom der usædvanligt mange akutte patienter. Langt de fleste var børn, hvilket krævede min hjælp ved lægeundersøgelserne, der bl.a. omfattede lumbalpunktur, d.v.s. indføring af en kanyle mellem to ryghvirvler i lændedelen for at udtage lidt væske fra den dobbelthinde, der omgiver rygmarven. Ved polio indeholdt denne væske nogle karakteristiske stoffer. I folkemunde kaldes undersøgelsen ofte rygmarvsprøven, hvilket er helt misvisende, da punkturen foretages neden for rygmarven, hvor der kun findes væske. Dette øgede arbejdspres var meget belastende, især i aftenvagterne, hvor jeg som regel først nåede at give sovemedicin på de øvrige afdelinger hen imod midnat. En del patienter var selvfølgelig faldet i søvn, men det var slemt for de patienter, der ikke kunne sove. Det var også svært at få tid til at hjælpe eleverne med dårlige patienter.

Jeg havde lovet af besøge farbror og faster i Nr. Nissum i friweekenden, og tog – skønt dødtræt – af sted lørdag formiddag. Mandag morgen vågnede jeg med en voldsom hovedpine og diarré, hvilket kunne være symptomer på polio. Allige-

vel valgte jeg at rejse tilbage til Herning. Jeg husker intet om turens forløb, men hjem kom jeg i hvert fald. Den tilkaldte læge indlagde mig med det samme på afdeling C, hvor diagnosen polio blev stillet. Der fulgte nu ca. 3 ugers indlæggelse samt nogle ugers rekreation. Heldigvis slap jeg uden lammelser, og min sygdom fik oven i købet en meget positiv følge. Lægerne forelagde oversygeplejersken det helt urimelige i, at én sygeplejerske skulle klare aftenvagterne på alle fem afdelinger, og det medførte, at disse vagter efter den tid blev besat med to sygeplejersker.

Hvor relevant ovennævnte ændring var, ses også tydeligt af en speciel oplevelse, som jeg havde i en tidligere vagt. Det var en meget travl aften. På min runde med sovemedicin var jeg nået til en 3-sengsstue på afdeling B4, hvor der i midtersengen var kommet en ny patient med dårligt hjerte. Da jeg hilste på ham, mødte jeg et par angstfyldte øjne, der klart signalerede: »Hjælp! Jeg er bange for at dø«. Jeg vidste, at jeg burde sætte mig og snakke med patienten, men dét var der ikke tid til. Jeg nøjedes derfor med at sige noget beroligende og nævnte, efter en pludselig indskydelse, et skriftsted fra Bibelen, alt imens jeg sendte et suk opad om hjælp til patienten – så hastede jeg videre. Da jeg senere kiggede ind til ham, sov han. Den følgende dag døde patienten pludseligt, og lang tid efter kunne jeg fortsat se hans angstfyldte blik for mit indre øje.

Da jeg en eftermiddag nogle måneder senere havde besøgsvagt på B3, kom en ukendt herre og hilste på mig. Hr. NN fortalte, at han havde været indlagt på B4 samtidigt med og på samme stue, som den patient, jeg havde forsøgt at berolige. »Og« sagde han, »jeg ved ikke om min medpatient opfattede, hvad De sagde, men Deres ord fik afgørende betydning for mig«. Denne tilbagemelding glædede mig meget. Selvfølgelig kunne den ikke fjerne følelsen af, at jeg havde svigtet en patient, men jeg fik et bevis for, at jeg, trods ufuldkommenhed og fejltagelser, også kunne være til hjælp. Oplevelsen viste desuden, at intuition kan være en god vejleder.

I 1950erne blev der sat fokus på sygeplejerskeuddannelsen, og der oprettedes efterhånden sygeplejeskoler ved flere sygehuse. Det varede dog nogle år, før Herning sygehus nåede så langt, men det blev pålagt afdelingssygeplejerskerne at sørge

Afdelingssygeplejerske frk. Anna Jensen i sin hyggelige stue, der også fungerede som soveværelse.

for målbevidst oplæring af eleverne, et område, der hidtil havde været præget af tilfældigheder. Frk. Jensen, der var meget praktisk dygtig, havde ikke lyst til – og måske heller ikke tålmodighed til – at undervise, så hun bad mig tage ansvaret for elevernes oplæring. I kælderetagen var der en skolestue, hvor oversygeplejersken underviste i teori en eller to timer om ugen. Også den undervisning blev jeg bedt om at hjælpe med, men sagde nej tak, da jeg var bange for, at det dårligt kunne forenes med mit fuldtidsjob på afdelingen.

Jeg havde i forvejen påtaget mig et ekstra job. I afdelingens depotrum fandtes foruden vort eget medicinskab også et skab indeholdende medikamenter, som almindeligvis ikke fandtes på afdelingerne, men skulle være tilgængelige i akutte tilfælde, samt et mindre lager af anden vigtig medicin. Opsynet sorterede under lægerne, men vi havde en nøgle i afdelingen, så vi kunne udlevere medicinen. En dag fik jeg en henvendelse fra overlægen via oversygeplejersken, om jeg ville påtage mig opsynet med og administrationen af depotmedicinen. Da det alligevel ofte var mig, der udleverede medikamenterne, påtog jeg mig opgaven ud fra den betragtning, at det kunne være en

fordel selv at have ansvaret for skabet og derved sikre, at beholdningen til stadighed blev ajourført. Ved rekvisition af medicin fra apoteket skulle jeg have en læges underskrift. Denne regel gjaldt også ved rekvisition af medicin til afdelingens eget forbrug. Om aftenen og natten havde vagthavende sygeplejerske nøglen til medicindepotet.

B3 var en dejlig afdeling. Patienterne var ikke blot »tilfælde«, men mennesker, der blev taget hånd om, og hver dag var præget af nye oplevelser, gode såvel som dårlige. Og der skete fortsat fremskridt inden for den medicinske behandling.

Vi havde en del patienter med kronisk leddegigt, en invaliderende og meget smertefuld lidelse. Patienterne blev behandlet med guldkure, der foregik på den måde, at de fik indsprøjtet guldsalt, sanocrysin, i en blodåre med nogle dages mellemrum. Behandlingen var som regel ret virkningsfuld, men den havde desværre også generende og undertiden alvorlige bivirkninger. Disse patienter var »gengangere«, idet virkningen kun holdt sig en tid. Jeg husker især fru M, der fik gentagne behandlinger med aftagende virkning. I begyndelsen af 1950erne blev hormonpræparatet cortison indført som behandling, og virkningen var fantastisk. En dag blev Fru M genindlagt. Falck kom med hende liggende på en båre, fuldstændigt invalideret. Der blev ordineret cortison-indsprøjtninger, og efter få dages forløb kunne fru M både spise selv og klare den personlige hygiejne. Da hun skulle hjem, gik hun ned til bilen. En anden »genganger« var en lille pige med væskende udslæt over hele kroppen. Egentlig hørte hun hjemme på børneafdelingen, men af en eller anden grund blev hun indlagt på B3. Sammen med den almindelige eksembehandling, opvredne kogtvandsklude på hele kroppen, fik hun cortison-indsprøjtninger, og bedringen viste sig langt hurtigere, end jeg tidligere havde oplevet. Efterhånden blev hormonet fremstillet i tabletform, så brugen af indsprøjtninger kunne formindskes og i mange tilfælde helt undgås. Behandlingen havde kun symptomatisk virkning, d.v.s., at den fjernede symptomerne uden at helbrede, men alene denne virkning var og er et stort gode.

Ikke alle historier var solstrålehistorier. Med et par dages mellemrum fik vi to piger på 13-14 år indlagt med leukæmi

KJÆRS BILER TELF. 700
CARLO DYNESEN

(blodkræft). Denne lidelse kunne dengang kun behandles symptomatisk, hvilket skete ved at give blodtransfusioner med mellemrum og behandle eventuelle tilstødende betændelsestilstande med penicillin. Den ene af pigerne døde efter kort tids indlæggelse, medens den anden klarede sig et års tid. Det var to dejlige piger, der hver for sig, i takt med sygdommens fremadskriden, blev klar over og forstod sygdommens alvor.

Det daglige arbejde bød også på både morsomme og lærerige tildragelser. Fru B var en meget speciel person, mut, krævende og altid utilfreds. En gang, da jeg havde vagt i besøgstiden og kiggede ind på hendes stue, mødte jeg et ikke helt almindeligt syn. Fru B sad i sengen omgivet af familiemedlemmer og på dynen lå en kat. Det viste sig, at det ikke var første gang, katten var med på sygebesøg. Den var blevet smuglet ind, gemt i en taske, men den dag nåede fru B uheldigvis ikke at få katten puttet ned under dynen, da jeg uventet dukkede op. Familien fik selvfølgelig påbud om at lade katten blive hjemme for eftertiden, og jeg pådrog mig fru Bs vrede. Sådanne små mere eller mindre tilfældige inspektioner på stuerne kunne være nyttige. Fru C var indlagt på grund af udtalt overvægt. Da hun trods en skrap diæt ikke tabte sig, spurgte overlægen hende, om hun smugspiste ved siden af. »Nej, overhovedet ikke », lød svaret, men ak, også hun var så uheldig at blive overrasket af en sygeplejerske, medens hun nød et stort stykke lagkage med flødeskum! Fru C blev udskrevet den følgende dag.

Førend vi forlod afdelingen ved 19-tiden, sagde vi godnat til patienterne. Da jeg en aften stak hovedet ind ad døren på en 3-sengsstue, spurgte damerne, om jeg havde tid til en lille snak. Det havde jeg og satte mig i stuens lænestol. Så fortalte de, at elev frk. D tidligere på dagen var kommet derind og havde set så strålende glad ud, at de havde spurgt, om hun havde skudt papegøjen. »Nej«, svarede frk. D, »men jeg har fået ros af frk. Abildtrup, og når vi elever får ros af hende,

Sygehusets personale er inviteret på tur »ud i det blå«, så vidt jeg husker sponsoreret af forskellige leverandører med Falck som »krumtap«. Kun det nødvendigste personale blev hjemme. Jeg var konstitueret som oversygeplejerske.

føler vi, at vi vokser 2 cm«. Jeg ved ikke, hvorfor damerne havde valgt at fortælle mig det, men oplysningen gav stof til eftertanke. Frk. D var – i mine øjne – en lidt »klodset« elev og havde derfor fået mange, sikkert *for mange* belæringer og irettesættelser, men den dag havde hun åbenbart gjort sig fortjent til ros, jeg husker ikke hvorfor. Det var helt tydeligt, at med opmuntringen forsvandt det »klodsede«, og frk. D viste sig at være en særdeles dygtig og vågen elev. Jeg måtte erkende, at jeg uden tvivl selv havde været skyld i, at eleven hidtil ikke havde klaret sig så godt, og jeg lærte, at såfremt en undervisning skal lykkes og et menneske skal have mulighed for at udvikle sig positivt, så må grundlaget være tillid, tryghed og opmuntring sammen med vejledning. Jeg var damerne dybt taknemmelig for, at de berettede episoden for mig.

En eftermiddag om ugen var der gudstjeneste ved en af byens præster. Den holdtes på skift på de fire voksenafdelinger og varede ca. en halv time. Afdeling B3 og B4 havde et fælles stueorgel, som stod i trappe- og elevatorafsnittet mellem de to afdelinger, og det blev kørt ind på gangen. Stole blev stillet frem til oppegående patienter fra såvel egen afdeling som andre afdelinger. Sengeliggende patienter, der ønskede det, blev kørt ud på gangen, og dørene til stuerne blev lukket op. Efter gudstjenesten gik præsten som regel rundt og hilste på patienterne. Mange af oplandets præster kom forøvrigt tit og besøgte indlagte sognebørn.

Hver dag begyndte med morgensang og sluttede ofte med aftensang. Alle, der havde lyst at være med, samledes omkring orglet på 1. etage og med åbne døre på stuerne kunne patienterne på alle B-afdelinger høre sangen. Jeg havde jobbet som organist, også ved gudstjenesterne på de forskellige afdelinger, hvilket indebar en vis form for samarbejde med præsterne. Jeg var især glad for S. Nepper Christensen og H. F. Rasmussen, Herning Kirke samt Cai Rasmussen, Sct. Johannes Kirke.

Der blev gjort meget for at gøre de forskellige højtider festlige for patienterne, men især julen. Lillejuledag blev der pyntet overalt på gangene og stuerne. Der blev stillet store juletræer op i trappeafsnittene, og på afdelingerne blev små træer pyntet og stillet uden for stuerne, så de let kunne stilles

Julen synges ind.

ind næste dag. En tom stue var omdannet til julestue. Her samledes post, gaver, godter og frugt til patienterne. Når vi var færdige med forberedelserne d. 23., sang vi julen ind.

Juleaftensdag var der fri besøgstid. Kl. 12 fik patienterne julemiddag og efter middagshvil var der kaffe og småkager til alle. Om eftermiddagen var der juletræsfest på børneafdelingen, og lidt senere var der gudstjeneste på 1. etage, fælles for B1, B3 og B4. Foruden sygeplejepersonalet og læger, deltog mange besøgende i denne gudstjeneste. Afdeling C havde på grund af beliggenheden sin egen gudstjeneste. Bagefter deltes gaver og godter ud, medens patienter, pårørende og personale hyggede sig med hinanden. Hver eneste patient fik en gave fra sygehuset, indkøbt af de respektive afdelingssygeplejersker i samråd med oversygeplejersken. Dagen sluttede for patienternes vedkommende med højt smørrebrød til aften og senere kaffe med småkager til. Personalet fik frokost midt på dagen og julemiddag ved 18-tiden. Vi fik også en gave, indkøbt af frk. Agger, valgt med omhu til den enkelte, men jeg tror ikke, der var et specielt arrangement for os om aftenen. De, der ikke

»Fritime«.

kunne tage hjem, hyggede sig sikkert sammen med venner. De fleste gange lykkedes det mig at nå hjem.

På et tidspunkt blev overlæge Mogensen alvorligt syg. I begyndelsen lå han hjemme, og for at aflaste fru Mogensen skiftedes afdelingssygeplejerskerne til at være hos overlægen om natten. Jeg erfarede, at man også havde overvejet at bede mig hjælpe, men heldigvis var det blevet droppet – måske ville jeg i givet fald have haft mod til at sige fra. Min aversion imod at hjælpe skyldtes først og fremmest usikkerhed m.h.t., hvorledes jeg skulle tackle situationen som overlægens privatsygeplejerske. Men, trods frivillighed, syntes jeg også, at det var forkert at bede sygehusets personale om at fungere privat, hvilket jo desuden indebar dobbelt arbejdstid. Overlægen blev senere indlagt på B4, hvor jeg i en aften- og nattevagt oplevede ham som en nem og taknemmelig patient.

Syklubben samlet i »Jomfruburet«.

Efter overlæge Mogensens død, fik overlæge Harsløf stillingen. Med sit åbne, venlige væsen introducerede han et mere afslappet og ligeværdigt forhold mellem lægerne og sygeplejestaben.

Skønt tiltaleformen mellem ledende sygeplejersker og os andre fortsat var frøken og »De«, havde jeg det godt med alle fem afdelingssygeplejersker. Frk. Jensen var et varmt og rettænkende menneske med en snert af aristokrati over sig, meget afholdt af både patienter og personale. Frk. Møbjerg på B4 var stor, vidtfavnende og jovial, næppe nogen anden kunne som hun på samme tid optræde både »moderligt« og bestemt over for de mandlige patienter, der elskede hende. På B1 var frk. Asta Andersen en kort tid chef, men desværre viste det sig, at dette fine menneske, som hun var, også var offer for morfinismens kvælertag. Hendes afløser, frk. Clausen, var et stilfærdigt menneske, der skulle klare både at være afdelingsleder og stå til rådighed for oversygeplejersken og overlægen m. h. t. praktiske ting. Frk. Ninna Andersen på B2 var på mange måder det korrekte menneske, der også forventede det korrekte af andre – sikkert en god egenskab at besidde sammen med kærlighed til børn. Frk. Madsen på afdeling C var

Sygeplejersker og elever giver en hjælpende hånd på Børnehjælpsdagen 1955.

meget dygtig og meget bestemt, hun var et af de mennesker, man frygtede på forhånd, men blev glad for ved nærmere bekendtskab. Eleverne lagde ikke skjul på, at afdeling C var et godt lærested.

Som før nævnt boede jeg på sygehuset. I begyndelsen havde jeg et værelse på funktionærgangen over B4, men fik så tilbudt to sammenhængende værelser på den »fine gang« over B3. Betegnelsen beroede på, at dér boede oversygeplejersken samt frk. Ninna Andersen, frk. Asta Andersen og frk. Møbjerg. Jeg var lidt betænkelig ved at tage imod tilbuddet, da det indebar, at jeg så også skulle dele køkken og badeværelse med dem, men heldigvis sagde jeg ja tak. Skønt det kun var to små værelser, så var flyttet absolut en forbedring, og »Jomfruburet«, som jeg kaldte hybelen, blev rammen om mange hyggelige stunder.

Jeg oplevede et fantastisk godt kammeratskab med kollegerne. Nogle af os dannede engang syklub med det formål at forarbejde ting til en basar arrangeret af KFUK. Det var hyg-

gelige aftener med håndarbejde, oplæsning, kaffedrikning og snak.

Jeg var desuden meget glad for at komme i KFUK, der havde til huse i forfatter Nis Pedersens barndomshjem i Nygade og blev ledet af fru Meta Harreskov. Vi havde også jævnligt møde fælles med KFUM i Dalgasgade og med Indre Mission i missionshuset Bethania.

I min fritid kom jeg også i private hjem, hvilket indebar mange dejlige oplevelser.

I Th. Nielsensgade boede min faders to halvbrødre, Niels og Christian. Farbror Niels, der under krigen havde arbejdet i brunkulslejre, var pensionist og kunne tage sig af husførelsen, en opgave, som tante Elna ikke kunne klare, idet hun stadig led under følgerne af en fødselspsykose mange år tidligere. Jeg følte mig altid meget velkommen, så det var en fornøjelse at besøge dem. Farbror Christian, der boede i et værelse i samme hus, kom som regel ind for at drikke kaffe sammen med os. Begge mine farbrødre elskede at snakke politik, så vi fik mange livlige diskussioner. Farbror Niels og jeg havde ofte sammenfaldende synspunkter, hvorimod farbror Christians

Fætter Peder og Emmy på besøg fra Oslo.

Farbror Niels og tante Elna.

politiske overbevisninger var stærkt afvigende fra vores. Tante Elna sad stille og hørte på, men når bølgerne gik højest, rystede hun misbilligende på hovedet.

I Kirkegade, nu Nørre Allé, boede Karen og Vilhelm Hansen i huset »Nordlyset«, der i sin tid var blevet opført af Dansk Missions Selskab som missionsskole til uddannelse af missionærer. Vilhelm Hansen, der var sjællænder af fødsel, var som

Jens og Kristine Skov.

Farbror Christian.

ung mand blevet bestyrer hos Bedstemor (Else Marie, min faders stedmoder), der efter Farfars død flyttede til Najbjerg i Timring. De blev gift og købte senere »Nordlyset«. Efter Bedstemors død giftede Vilhelm sig så med Karen, og selvom familiebåndene således var klippet over, havde vi fortsat forbindelse. Det var derfor ganske naturligt, at jeg også af og til smuttede indenfor. Karen var et fint og rart menneske. Det var Vilhelm også. Han havde desuden et særpræg, som kom til udtryk i hans sprog, der havde en speciel »tone«, hvilket jeg tilskrev hans sjællandske rod, og så var han af væsen en yderst forsigtig mand. Datteren Hanne blev sygeplejerske og senere gift med læge Jørgen Nørlund Christensen, søn af sognepræsten i Vorgod.

Jeg nød også jævnligt en kop kaffe hos Kristine og Jens Skov på H. C. Ørstedsvej 44. De boede tidligere på Skovgaard, nabo til mit barndomshjem, men flyttede så til Herning, hvor de byggede ejendommene H. C. Ørstedsvej 44 og 46. Kristine var min faders kusine, datter af faster Ane og hendes første mand, Poul, der forøvrigt var broder til Bedstemor. Deres to ældste børn, Signe (Birthe) og Anna, var jævnaldrende med min søster Anne og mig og havde været vore bedste legekammerater. Signe boede sammen med sin mand og lille søn i en lejlighed i nr. 44, så dem så jeg ofte. Anna havde tandlægepraksis i Århus

Tante Anna og onkel Jørgen. Korstingsbroderi var en af onkel Jørgens hobbyer.

og boede med sin familie i Risskov. Tvillingerne Edel og Christian var også flyttet hjemmefra. I dette hjem mødte jeg ved særlige lejligheder en del af vores fælles familie, som jeg ikke havde set i flere år, og det var hver gang en dejlig oplevelse.

På 1. sal i Bredgade 35 boede Anna og Jørgen Husted Abildtrup, kaldet tante Anna og onkel Jørgen. Onkel Jørgen, der stammede fra Trøstrupgaard i Herborg, var fætter til min fader (og broder til den tidligere nævnte Marie Dalgaard). Det var et dejligt hjem, hvor jeg kom og gik næsten som hørende til familien. Onkel Jørgen var oprindeligt møbelsnedker, hvilket hjemmet bar præg af. Mange af møblerne var, ligesom dørkarme og paneler, gedigent håndværk, lavet af onkel Jørgen selv. Da maskiner fortrængte håndsnedkeriet, skiftede onkel Jørgen til trikotagefabrikation. Som barn havde jeg ofte mødt familierne fra Trøstrupgaard, og nu knyttedes båndene på ny i Bredgade 35.

En af onkel Jørgens brødre, Anton Abildtrup, redaktør af Venstres Folkeblad i Ringsted, var kendt for sin skarpe pen. Hans opskrift på en leder i avisen lød således: »Den skal være

som et sværdhug – herfra og dertil«. Han var desuden kendt for sin ildhu i kampen for at hjælpe mennesker, der på en eller anden måde var blevet uretfærdigt behandlet eller var kommet i klemme inden for det offentlige system. En så markant personlighed måtte selvfølgelig få modstandere, bl.a. i lægekredse. Da mit efternavn antydede slægtskab, blev jeg undertiden spurgt, om jeg var i familie med »ham, redaktøren i Ringsted«? Spørgsmålet røbede som regel mishag, men det fratog mig ikke min stolthed over at være i slægt med en »fighter«.

Til onkel Jørgens og tante Annas nære venner hørte bl.a. grosserer Chr. Meldgaard Andersen og fru Mariane, Mindegade 20, hvis gæstfrihed jeg også nød godt af. At det gik sådan, skyldtes selvfølgelig mit slægtskab med onkel Jørgen, men der var sikkert en grund mere: Chr. Meldgaard Andersen, der var født i Vorgod i »Æ Skold«, havde været min faders ungdomsven. »Æ Skold«, der betyder skraldet eller noget ringe, var en udstykning fra Abildtrup. I 1907 startede Chr. Meldgaard Andersen som Træskomand i Herning, men da der blev for lidt at lave, pakkede han nogle af de håndlavede træsko på cyklens bagagebærer og tog rundt til oplandets købmænd. Det blev begyndelsen til en stor grossistvirksomhed, der foruden fodtøj også omfattede andre varer. Fru Meldgaard Andersen havde i mange år en broderiforretning i Herning.

Der var tradition for, at Meldgaard Andersens inviterede vennekredsen, der foruden tante Anna og onkel Jørgen bl.a. også omfattede lærer L. B. Blom og fru Karen, Gjelleruplund Skole samt skotøjshandler Otto Maibom og fru Elna, til middag nytårsaften. Blandt gæsterne var desuden enkefru Wimmelmann og Meldgaard Andersens søn, Johannes (kaldet Johs), og fru Tove. Jeg oplevede at være med nogle gange, når jeg havde fri. Det var nogle meget festlige og morsomme aftener, anderledes kunne det næppe være, da fru Meldgaard Andersen var eminent til at arrangere selskaber, og de deltagende herrer, i ordets bedste forstand, var »lune jyder«.

Gennem ca. 30 år gik eller cyklede onkel Jørgen og Meldgaard Andersen morgenture sammen. Hver dag præcis kl. 8 ankom onkel Jørgen til Mindegade 20, hvorfra turene udgik. Begge elskede at fortælle historier, oftest om fælles bedrifter. Det var historier, der foruden at afspejle fortællernes lune,

Fru M. og Chr. Meldgaard Andersen med børnebørnene, Jytte og Inge.

Mindegade 20 set fra haven.

også viste træk af nogle af Hernings forhenværende særprægede personligheder. Derfor vil det vel være berettiget at medtage et par eksempler.

I en lille lejlighed i et baghus i Bredgade 10 boede en overgang ikke blot Hernings, men efter sigende en af landets mest fremtrædende originaler, An Wått. Onkel Jørgen og Meldgaard Andersen besluttede engang, at de ville glæde hende til jul. Med en købmandskurv, indeholdende mange gode sager, og et pyntet juletræ, gik de derfor sidst på eftermiddagen, juleaftensdag, hen til hendes lejlighed. Da døren ikke blev åbnet trods gentagen banken, listede de ind i køkkenet og stillede kurven og juletræet på bordet. På vej ud hørte de en skramlen, så damen var altså hjemme, og de nåede ikke ret langt væk, før døren blev revet op, og An Wåt råbte, idet hun smed juletræet efter dem: »A vil eet ha' jer lort«. Men kurven beholdt hun dog! Hendes voldsomme temperament var et kendt fænomen, så de to herrer skyndte sig bort, og der foreligger ingen beretninger om, hvorvidt An Wåt senere nød godt af deres julevelgørenhed. An Wått var født i 1868 og døde i 1944.

Under en morgentur i Sdr. Anlæg opdagede onkel Jørgen og Meldgaard Andersen nogle streger i kanten af gangen og vidste da, at en af deres gode bekendte gik ad den samme rute. For hver runde de gik, var der kommet en streg mere, og det kunne de drillelystne herrer ikke stå for. De slettede nogle streger og satte tempoet ned, så de mødte ophavsmanden, agent Bødker, der med løftet stok truede ad dem og sagde: »Kan I så holde jer fra mine streger«.

En morgen cyklede de til Gjelleruplund, og da de nærmede sig skolen, konstaterede de, ud fra børnenes leg i skolegården, at der var frikvarter. En pludselig indskydelse fik dem til at aflægge visit hos lærer Bloms. De bad et af børnene om at gå ind til læreren og sige, at biskoppen og provsten var kommet. Der blev stor opstandelse, men da lærer Blom og frue kom ud og så, hvem det var, endte det i latter og snak – de kendte jo »spøgefuglene«.

I forbindelse med mit »organistjob« på sygehuset fik jeg lyst til at genoptage undervisningen i orgelspil og blev elev hos Cort Cortsen, der var organist ved Herning Kirke. Jeg havde selv et

stueorgel, men af hensyn til patienterne nedenunder kunne jeg ikke spille ret meget på det, derfor fik jeg lov at øve på orglet i kapellet på Vestre Kirkegård. Ved det lille kirkeorgel, der havde to manualer (to rækker tangenter), pedal og 12 stemmer, havde jeg mange dejlige øvetimer. Selv om jeg vidste, at jeg havde låst yderdøren, inden jeg gik op på orgelpulpituret, kunne det dog en gang imellem give mig hjertebanken, når jeg på mørke vinteraftener hørte nogen rumstere nede i kapellet. Det var derfor en lettelse, når en stemme lod mig vide, at det enten var kirkegårdslederen, der lige skulle ordne noget, eller en anden elev, der ønskede at overtage orgelbænken. Undervisningen ved kirkens orgel var en tilbagevendende glæde. Bare det at spille på orglet, der havde tre manualer, pedal og 33 stemmer, var en oplevelse, men også mødet med organist Cortsen var værdifuldt. Han var en fin personlighed med udprægede pædagogiske evner, og privat var både han og fru Cortsen et par dejlige mennesker at være sammen med.

Familien

Da jeg i sin tid søgte ind på Holstebro Sygehus som elev, fravalgte jeg Herning Sygehus ud fra den betragtning, at jeg dér ville møde både familie og bekendte som patienter, og det havde jeg ikke mod til dengang. Men nu mødte jeg dem, enten som patienter på B3 eller på andre afdelinger. I langt de fleste tilfælde betød det blot et besøg hos den pågældende i fritiden, måske lidt ekstra hjælp til frisering eller lignende, måske nogle indkøb eller en kop kaffe til pårørende i »Jomfruburet«, hvis der var behov for det, eller muligheden forelå.

Andre tilfælde, f.eks. alvorlig sygdom, krævede undertiden mere af mig. Det oplevede jeg første gang et par måneder efter min ansættelse, da min kusine Marie Bækgaard blev indlagt med et akut astmaanfald. Marie var datter af faster Karen og farbror (onkel) Bækgaard, som i årene efter min faders død havde været min moders støtte og rådgiver, hvorfor der var knyttet tætte bånd mellem de to hjem. Skønt Marie var lidt ældre end jeg, havde vi altid haft megen glæde af hinanden. Marie havde i mange år lidt af astma, og i juli 1949 blev hun så indlagt på B1. Hun var meget dårlig. Med åndedrætsbesvær følger ofte angst, og derfor sad jeg hos hende, så tit jeg kunne, også den sidste nat, hun levede. Farbror Bækgaards havde tidligere mistet tre voksne børn, så Maries død var et smerteligt tab. Tilbage havde de sønnen, Aage, der sammen med sin kone, Gudrun, havde overtaget hjemmet i Vorgod Østerby efter, at forældrene var flyttet til Kibæk. I december 1952 døde farbror Bækgaard på Terndrup Sygehus og dagen efter døde faster Karen i hjemmet. De var begge født samme dag og samme år og blev således også begravet samme dag på Vorgod Kirkegård.

Med ansættelsen på Herning Sygehus kom jeg også på anden vis nærmere familien med alt, hvad dette kunne indebære. At det i så høj grad, som tilfældet var, kom til at påvirke min tilværelse, havde jeg overhovedet ingen anelse om på forhånd.

Jeg nød at kunne tage hjem på fridage. Selv om jeg tidligere

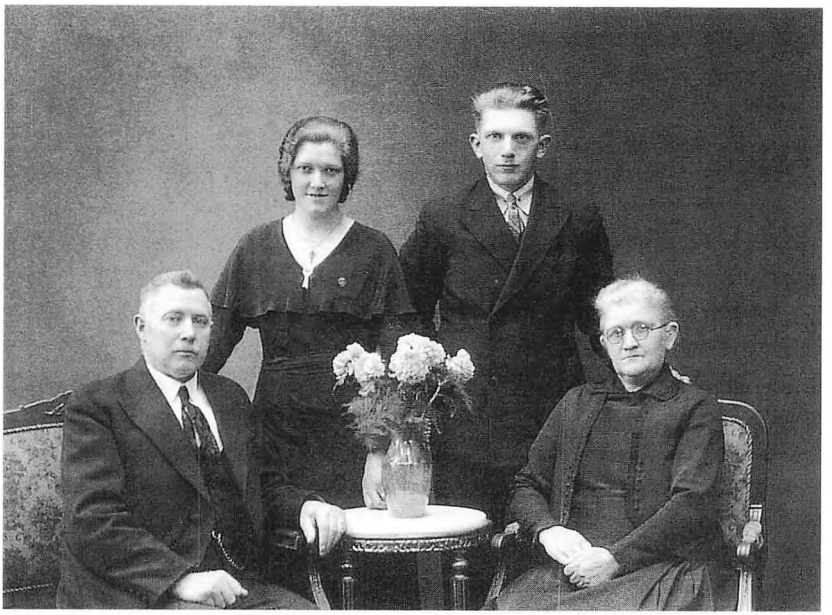

Familien Bækgaard. Bagest: Marie og Aage.

ofte havde tilbagelagt strækningen mellem Abildtrup og Herning, ca. 17,5 km, på cykel, så var jeg nu blevet mere magelig og benyttede oftest de gode rutebilforbindelser, der var genetableret efter krigen. Det var dejligt at kunne følge søskendebørnenes opvækst og udvikling og at kunne være med, når der var familiekomsammen. Mange af familiemedlemmerne kiggede indenfor, når de var på indkøb i Herning, og desuden havde jeg megen glæde af Musse, der en tid var ung pige hos Meldgaard Andersens, og det samme var tilfældet, da Elna senere havde et lignende job hos onkel Jørgen og tante Anna.

I foråret 1952 gik Ernsts drøm om egen gård i opfyldelse, idet han købte Kristian Frandsens ejendom, Aavang, der lå på Vorgod Aa's vestbred og mod nord grænsede ind til hovedvej 15. Da Ernst var ungkarl blev det ordnet således, at Mor skulle bo hos ham, og Anne skulle holde hus for dem. Det var kun et kort flyt, men Mor bemærkede dog, at hun nu flyttede fra Hammerum Herred til Bølling-Nørre Horne Herred, idet åen

»Aavang«.

Ernst maler vinduer, nøje overvåget af niecer og nevøer.

Anne læser julehilsner for Mor og Petrine.

Ninna er lige udskrevet fra B2. Kjolen, hun har på, var en julegave fra sygehuset.

dannede skel. Aavang blev nu samlingsstedet for familien. Enghave blev solgt, og dermed blev der sat punktum for et kapitel i vores historie.

I 1951 blev Svend indlagt på B4 til observation for mavesår. Han var tilsyneladende altid i godt humør og havde en god kontakt med både medpatienter og personale, men hjemveen plagede måske en lille smule. Oppegående patienter kunne efter aftale med afdelingssygeplejersken få lov at gå en tur i byen, det benyttede Svend sig ikke af, derimod tog han sig den frihed uden videre at gå ned på gaden, hyre en taxa og køre en tur hjem til familien! Et par timer senere vendte han tilbage

uden at nogen havde bemærket hans forsvindingsnummer. Nogle år senere måtte Krista have blindtarmen fjernet. Det var en fornøjelse også at besøge hende på kirurgisk afdeling, og jeg blev altid modtaget med et stort smil. Operationen forløb uden komplikationer, så hun kunne udskrives efter et par ugers forløb – en oplevelse rigere, tror jeg.

I december 1951 blev den kun 7 måneder gamle Ninna indlagt på B2 på grund af en forsnævring på mavemunden. Det blev et længerevarende ophold, så hun måtte fejre sin allerførste jul på børneafdelingen. Det havde sikkert ingen betydning for hende, men til gengæld fik Edith og Martha den spændende oplevelse sammen med lillesøsteren og deres moder at være med til afdelingens julefest om eftermiddagen den 24. december. Under Ninnas indlæggelse smuttede jeg ofte ind til hende, og vi blev særdeles gode venner.

Nytårsdag 1954 blev Jens indlagt på kirurgisk afdeling og opereret for blindtarmsbetændelse. Der stødte komplikationer til, så det blev et strengt sygeleje – og en streng tid for Tinne. Jens gav tidligt i sygdomsforløbet udtryk for, at han næppe blev rask igen, men hos os andre kæmpede håb og frygt om magten. En nat blev det nødvendigt at reoperere. Tinne og jeg ventede i afdelingens opholdsstue, og da operationen var overstået, blev jeg kaldt op på operationsafdelingen på 1. sal, hvor jeg fik den besked, at Jens' tilstand var yderst alvorlig, og der var intet håb om helbredelse. Dér stod jeg, og neden for trappen stod Tinne og ventede – aldrig har det været så svært at gå ned ad en trappe, som ad denne trappe, denne nat.

De sidste dage, Jens levede, var han ved bevidsthed og fuldstændigt afklaret, og det var således også hans ønske at sige farvel til børnene. Det var på samme tid betagende og tungt at overvære Marthas og Ediths afsked med deres fader, Ninna var ikke med. Natten til den 8. februar sov Jens ind, og den 12. februar blev han under stor deltagelse begravet på Vorgod Kirkegaard. Mor havde ikke kræfter til at være med ved begravelsen, derfor havde jeg lejet en båndoptager, et stort og tungt monstrum, for at optage højtideligheden i kirken og mindesamværet i forsamlingshuset. Det lykkedes nogenlunde, og om aftenen derhjemme i stuen kunne Mor så »være med«.

Edith, Ninna og Martha havde hvide bluser og mørkeblå nederdele på ved deres faders begravelse 1954.

Den 10. februar kom Tinne med en fødselsdagsgave, som fik en helt særlig betydning, en sølvteske, som Jens havde købt, før han blev syg, med det formål, at give mig den som tak for min omsorg for Ninna, da hun var indlagt på B2. Også fra Svend og Ernst fik jeg en speciel hilsen, en lille sølvbroche. De to havde skiftevis sammen med mig våget hos Jens de sidste nætter, han levede, medens Tinne hvilede i mit soveværelse. »Jomfruburet« var under hele forløbet et naturligt samlingssted for familien.

Jeg havde selvsagt dobbeltjob i den tid, hvilket medførte overbelastning i form af seneskedebetændelse i begge ben. En uges tid med sengeleje og varme omslag var uden virkning, hvorfor der ordineredes røntgenbehandling – og det hjalp.

Tinne forblev boende på »Hedevang« og klarede det daglige arbejde med hjælp af en bestyrer og en ganske ung søster. Hen på sommeren var Tinne så uheldig at slå hovedet imod en bjælke på høloftet og måtte indlægges med hjernerystelse. Det var ikke let for søsteren at skulle tage sig af tre småpiger, der

»Solbakken«, Nr. Nissum.

havde faderens dødsfald i frisk erindring, derfor kom børnene på »ferie« hos mormoderen.

Almindeligvis undgik man at indlægge patienter på afdelinger, hvor pårørende arbejdede. Men en dag, da jeg havde fri, blev Dorthea indlagt akut, og med efternavnet Bang var der ingen, der anede, at hun var min søster. Dorthea stillede ikke ekstra krav til mig, og jeg forsøgte så vidt muligt at undgå at gøre mere for hende end for de andre to på stuen. Den ene af hendes medpatienter var »damen med katten«, og set med hendes øjne gjorde jeg *stor* forskel – jeg kunne vel næppe vente andet.

Livet var dog ikke bare sorg og sygdom. Der var mange glade og festlige stunder ind imellem, bl.a. konfirmationer og runde fødselsdage, samt andre værdifulde sammenkomster og småbesøg hos familie og venner.

Den 12. maj 1954 var der fest på »Solbakken« i Nr. Nissum i anledning af farbror Jens' 70 års fødselsdag. Dagen blev fejret sammen med venner og gamle lærerkolleger, og jeg var med som repræsentant for familien, der var inviteret til en fest nogle dage senere. Det blev to meget festlige dage for farbror

Bøger fyldte meget i farbror Jens' og faster Marias tilværelse.

og faster, men det blev også sidste gang, de fik lov at feste sammen, idet farbror Jens kort tid efter fik en blodprop og døde på Lemvig Sygehus d. 27. maj. En flittig og anerkendt slægtsforskers arbejde var definitivt bragt til ophør, men resultatet af hans forskning efterspørges og bruges fortsat. Der var ingen børn i ægteskabet, så faster Maria følte sig, trods mange venner, usigeligt ensom. Velvidende, at jeg ikke kunne råde bod på denne ensomhedsfølelse, forsøgte jeg dog, så vidt muligt, at hjælpe hende ved at fordele mine fridage mellem besøg hjemme i »Aavang« og hos hende på »Solbakken«.

Den 1. april 1955 havde Kristine og Bendt sølvbryllup. Gæsterne var inviteret til både frokost og middag i hjemmet. Der var dækket op til spisning på stuehusets loft, og det blev en dejlig familiefest. Festtalerne og -sangene handlede naturligvis om de store forandringer, der var foregået i løbet af de femogtyve år – alt var forandret!

En dag i 1957 fik jeg besøg af Musse og hendes forlovede, Svend Aage Jørgensen, der ejede Tykskovgaard i Ejstrupholm.

Familien i Ejstrupholm på sølvbryllupsdagen d. 1. april 1955. Fra v.: Signe, Bendt, Elna, Musse, Christian, Erik og Kristine.

De fortalte, at de nu havde planlagt bryllup og for at undgå den store opmærksomhed, ville de gerne holde det i Herning. Desuden viste Musse mig den tillid at bede mig om at smykke hende på dagen, hvilket glædede mig meget. Den 18. juli blev de viet i Herning Kirke, og bagefter var der middag på Missionshotellet. Den nærmeste familie var indbudt, bl.a. Musses bedstemødre, men da ingen af dem kunne være med, kørte brudeparret efter vielsen både til Spjald for at hilse på farmoderen, og til »Aavang« for at hilse på mormoderen. Også Petrine, der på dette tidspunkt var indlagt på kirurgisk afdeling, fik besøg af dem.

Halvandet år senere så Peter dagens lys, og med ham påbegyndtes et nyt slægtled.

1957 blev også året, der på en speciel måde greb ind i min tilværelse.

Ernst blev forlovet med Kirsten, datter af mejeribestyrerparret i Rimmerhus, Clara og Niels L. Christensen, og familien

glædede sig med de unge. Men det gav også anledning til overvejelser. Mor sagde straks, at hun nu ville flytte fra »Aavang«, for svigerdatteren skulle ikke have en blind svigermor boende – en både fornuftig og realistisk indstilling. Spørgsmålet var så, hvor Mor skulle flytte hen. Svend tilbød straks, at hun måtte flytte hjem til Nedergaard, men der ville forholdet jo være det samme. Mor var villig til at flytte ind på Alderdomshjemmet i Vorgod, men hverken mine søskende eller jeg syntes, det var en god løsning. Midt under overvejelserne var der én, der stillede mig spørgsmålet: »Hvorfor flytter du ikke sammen med din moder?« Tanken havde strejfet mig, men jeg havde svært ved at se, hvorledes jeg skulle kunne klare at have Mor boende, da jeg af økonomiske grunde fortsat måtte have et fuldtidsjob. Men spørgsmålet bevirkede, at jeg tog en drøftelse med Mor, som straks var med på ideen. Også den øvrige familie syntes, at tanken var rigtig.

Musse og Svend Aage på Tykskovgaards trappe 1957.

Storgaardsvej 17.

Der fulgte nu mange overvejelser og drøftelser. Skulle vi finde en lejlighed eller købe et hus? Hvordan skulle vi rent praktisk klare dagligdagen, når jeg var på arbejde? Og så videre. Med hensyn til bolig bestemte Mor og jeg os for at købe hus i fællesskab på den vis, at jeg skulle stå som ejer, og Mor ydede mig et lån til hjælp til udbetalingen. Det viste sig, at Petrine var villig til flytte sammen med os, og dermed var problemet med hensyn til dagligdagen også løst. Petrine ville forsøge at finde en eller anden lille bibeskæftigelse i Herning, så hun kunne tjene lidt udover den løn, som vi kunne give. Men inden vi nåede at købe hus, fik hun konstateret kræft i det ene bryst og måtte opereres. Efter operationen fik hun tilkendt invalidepension, da hun jo ikke kunne klare jobbet på Hvilehjemmet i Kibæk, så det viste sig, at den planlagte ordning var god. Anne ville blive hos Ernst, indtil han og Kirsten kunne holde bryllup.

Efter en del søgen fandt jeg et hus, som jeg syntes, ville være et passende hjem for os. Huset, der virkede solidt og godt, lå på Storgårdsvej, i byens vestlige ende. Der var stoppested for rutebiler i nærheden, så Mor kunne let få besøg, og jeg kunne

cykle til sygehuset på et kvarters tid. Da de økonomiske forhold desuden forekom rimelige, blev det forholdsvis let at træffe beslutningen om køb.

Den 1. august overtog jeg Storgårdsvej 17, og en månedstid senere flyttede Mor og Petrine ind. En helt ny tilværelse lå foran os.

Mor følte sig hurtigt hjemme og lagde ikke skjul på, at hun befandt sig godt. Det tror jeg også, Petrine gjorde, men trods alt var flyttet nok sværest for hende, idet hun havde sagt farvel til et job, som hun havde været meget glad for samtidig med, at hun havde gener efter operationen og røntgenbehandlingerne, som hun fortsat fik. For mit eget vedkommende var forandringen absolut et gode. Jeg havde ikke forestillet mig, at det ville være så rart at komme væk fra sygehusmiljøet i fritiden. Jeg nød samværet med Mor og Petrine og var glad for igen, som i min barndom og tidligste ungdom, at kunne fungere som sekretær for Mor, d.v.s. læse og skrive breve for hende. Det var også dejligt at kunne ordne ting og sager i hus og have. Der kom mange gæster, hvilket især var godt for Mor og Petrine.

Over for os boede familien Sørensen med børnene Birgitte, Frants og Ulla. Dette genboskab havde vi megen glæde af. Fru Annie Sørensen, der var et kreativt og fint menneske, kiggede tit indenfor. En aften mellem jul og nytår var vi inviteret ind til dem. Vi ankom i vores pæneste søndagstøj, men blev modtaget af en festklædt familie. På spørgsmålet om, hvorfor de var så fine i tøjet, svarede fru Sørensen: »Det er jul, og vi glæder os over, at I er vore gæster«. Petrine og jeg gik hjem og klædte om! Og så fik vi ellers en meget hyggelig aften med forskellige spil og højtlæsning. Fru Sørensen havde lavet små gaver til os, bl.a. nogle smukke smørebrætter, som jeg har endnu. Denne aften lærte jeg noget om at vise glæde, når lejligheden er der.

I februar 1958 begyndte Mor at skrante. I forbindelse med en pludselig forværring besluttede lægen at indlægge hende på medicinsk afdeling. På grund af Mors blindhed, bad jeg frk. Agger om at få hende på B3, et ønske jeg fik opfyldt. Mor havde voldsomme opkastninger og var alment dårlig, hvilket kunne tyde på en kirurgisk lidelse, men lægerne skønnede, at

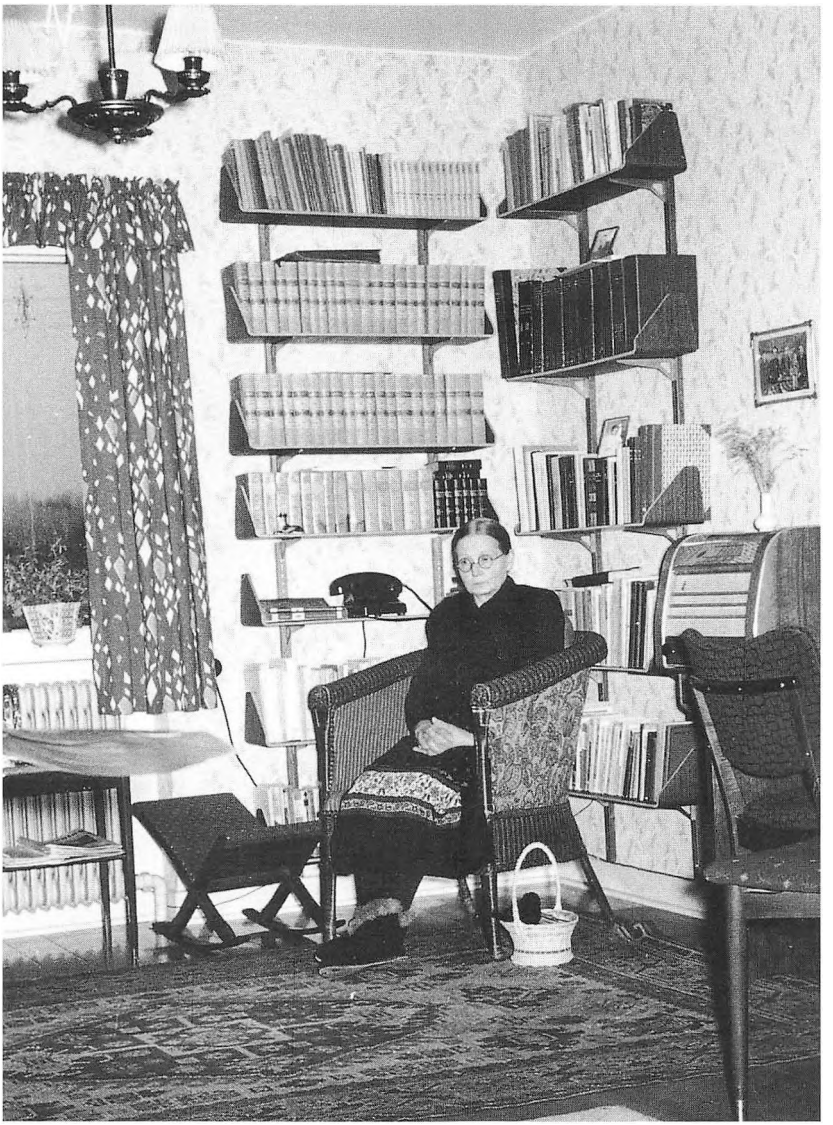

Mor i sin yndlingskrog.

Mor først og fremmest havde behov for tilførsel af væske, for så senere at få foretaget yderligere undersøgelser og eventuelt blive overflyttet til kirurgisk afdeling, hvis det viste sig, at en operation skulle blive nødvendig.

Petrines 50-års fødselsdag.

Mors tilstand forværredes hurtigt og efter få dages forløb gled hun ind i bevidstløshed. I familien havde vi lavet en ordning, så nogle af os hele tiden kunne være hos Mor. Når Kristine og Bendt sad der, sang Bendt ofte for hende, og det var tydeligt, at hun hørte det, skønt vi ellers ikke kunne komme i kontakt med hende. Den 1. marts ved 15-tiden kom pastor Nørlund Christensen på besøg, og med høj, klar stemme lyste han den aronitiske velsignelse – den, der lyder ved slutningen af en gudstjeneste – over Mor. En lille bevægelse med hovedet og øjnene viste, at også det opfattede hun. Et øjeblik senere udåndede Mor. Et hårdt prøvet menneske havde fået fred, en stilfærdig og ydmyg personlighed af ædel karat var gået bort.

Den 6. marts blev Mor stedt til hvile i familiegravstedet på Vorgod Kirkegård, fulgt af familie, venner, bekendte og gamle tjenestefolk. I den fyldte kirke talte pastor Nørlund Christensen over ordene fra Davids Salme kap. 68: *»Lovet være Herren. Fra dag til dag bærer han vore byrder, Gud er vor Frelse«*. En mere rammende tekst kunne han næppe have valgt.

Dagen var kold og blæsende, og stående ved den åbne grav dukkede mindet op om en anden lige så kold og blæsende dag,

Konfirmationsfest i Abildtrup Nedergaard d. 5. april 1959. Fra v.: Marie, Bent, Krista, Svend Erik og Svend.

den 27. nov. 1926, da jeg som fireårig stod samme sted ved Fars grav uden at fatte rækkevidden af det, der da skete. Var der mon en forbindelse mellem de tanker, der fyldte mig og det, jeg oplevede et øjeblik senere? I stilheden efter jordpåkastelsen hørte jeg pludselig min moders stemme højt og tydeligt sige: *»Marie, nu skal du føre slægtsarven videre«*. Jeg kiggede mig omkring for at se de andres reaktioner, men intet tydede på, at de havde hørt noget. Det var åbenbart kun mig.

I begyndelsen tænkte jeg tit på oplevelsen, og jeg undrede mig, jeg var jo hverken gift eller havde børn. Oplevelsen dukkede efterhånden sjældnere og sjældnere op i tankerne for til sidst helt at forsvinde fra erindringen. Og dog! Mange år senere, da jeg en dag sad i »slægtshulen« (mit lille arbejdsværelse) og arbejdede på sidste kapitel i bogen *»Mens som barn på landet jeg var hjemme«*, genoplevede jeg pludselig situationen ved Mors grav, og jeg udbrød højt, skønt jeg var alene: *»Nå, det var dét, du skulle!«* - Altså, bringe slægtsarven videre ved at skrive.

Lilly og Christian den 26. november 1960.

Anne og Laurids den 26. februar 1961.

Ernst var kun 1½ år, da Far døde, og Mor har fortalt, at hun ofte havde bedt Gud give hende lov til at leve, indtil Ernst blev konfirmeret. Da han så blev det, bad hun om lov til at se ham »komme godt i gang«, og da han så fik ejendom, ville hun også gerne se ham gift. Dette sidste ønske fik hun ikke opfyldt, idet Kirsten blev syg, og en overgang var det uvist, om hun ville blive så rask, at der kunne blive tale om bryllup. Hvor havde salmedigteren Thomas Kingo dog ret, da han i året 1681 skrev: *»Sorrig og glæde de vandre til hobe, lykke, ulykke de gange på rad, medgang og modgang hinanden tilråbe, solskin og skyer de følges og ad«.*

Den 16. maj 1959 ringede bryllupsklokkerne for Ernst og Kirsten. Det var en glædens dag. For brudeparret havde glæden sikkert en særlig farve og dybde på baggrund af sorgfulde og bekymrede dage. Efter vielsen lagde de blomster på familiegravene, Kirsten havde også mistet sin fader. Festen holdtes i Rimmerhus Forsamlingshus, hvortil også parrets unge venner var inviteret til at deltage om aftenen.

Ernst og Kirsten med Anette 1961.

Med Kirstens ankomst til »Aavang«, udløb Annes hverv som husbestyrer for Ernst. Og hvad skulle hun så?

I første omgang flyttede hun ind på Storgårdsvej 17 for at få tid og ro til at finde ud af, hvilket job, hun skulle søge. Endnu inden hun nåede at flytte ind, kom der en henvendelse fra Laurids Larsen i Vorgod Østerby med tilbud om jobbet som husbestyrer. Laurids Larsen havde mistet sin kone, der var en halvsøster til Meier, min svoger. Men den plads ville Anne ikke have, det var sikkert. I løbet af sommeren fik hun flere tilbud, som heller ikke passede hende, og på et tidspunkt henvendte Laurids Larsen sig igen, og denne gang bestemte hun sig for at sige ja. Den 1. november 1959 flyttede Anne så til Vorgod Østerby.

Det følgende år afstod Kristine og Bendt gården i Ejstrupholm til sønnen Christian og flyttede til Herning, hvor de havde købt Solvænget 7, der ligesom Storgårdsvej var beliggende i Sct. Johannes Sogn. Vi kom således tæt på hinanden, og det blev til gensidig glæde. Erik, der stadig var skolesøgende, flyttede med til Herning, også Signe boede hjemme en

tid. Den 26. november 1960 blev Christian viet til Lilly Kristensen, og familien var i den anledning samlet til en stor og dejlig fest i Kibæk, hvor Lillys forældre boede.

Det viste sig, at Anne havde valgt rigtigt, da hun sagde ja til jobbet hos Laurids Larsen. Den 26. februar 1961 erklærede pastor Nørlund Christensen dem for »rette ægtefolk at være«. Vielsen foregik i Sct. Johannes Kirke i Herning, og bagefter festede vi med brudeparret på Missionshotellet.

Kort tid forinden havde Kirsten og Ernst fået den yndigste lille pige, Anette. Der skete meget, som ville have glædet Mor overmåde, om hun kunne have oplevet det.

Opbrud

På sygehuset var der, som følge af udviklingen inden for uddannelsesområdet, blevet planlagt opførelsen af en sygeplejeskole på Gullestrupvej, og ligeledes blev der oprettet en stilling som praktisk instruktør på de medicinske afdelinger. Den søgte og fik jeg. Mit fremtidige arbejde bestod nu i undervisning af eleverne på afdelingerne, og samtidig overtog jeg den undervisning, som frk. Agger havde stået for hidtil. I forbindelse med byggeriet af sygeplejeskolen blev der oprettet to nye stillinger, en som forstander og en som sygeplejelærer. Den første blev besat af Agnes Fog Olsen, som nu blev min nærmeste foresatte. Hun var et »rundt« og rart menneske, meget vidende og i besiddelse af humoristisk sans. Den anden stilling blev senere besat af sygeplejelærer Kirsten Eie – også hende blev jeg glad for at samarbejde med.

I 1959 havde jeg været på et to måneders kursus for afdelingssygeplejersker i København, arrangeret af Dansk Sygeplejeråd. Det blev for mig to meget berigende måneder, hvor jeg forøvrigt boede hos organist Cortsens svigermoder og svigerinde. Det var vel nok dette kursus, der sammen med de øgede undervisningsopgaver bevirkede, at jeg efterhånden syntes, jeg *måtte* videre. Spørgsmålet var blot hvordan?

Jeg undersøgte mulighederne for videreuddannelse på »Institut for Syge- og Sundhedsplejersker ved Aarhus Universitet«, som det dengang hed, i dag »Danmarks Sygeplejerskehøjskole ved Aarhus Universitet«. Muligheden for optagelse var til stede under forudsætning af, at jeg udvidede mine sygeplejemæssige erfaringer med nogle måneders ansættelse på en kirurgisk afdeling, et krav, der var overkommeligt. Men så var der økonomien. I mange amter kunne man søge orlov med løn, i nogle tilfælde under betingelse af, at man lovede at vende tilbage til det pågældende sygehus, andre steder var det betingelsesløst. Jeg søgte og blev orienteret om, at jeg kunne få orlov med løn, såfremt jeg ville binde mig til stillingen for 5 år. Skønt jeg absolut ikke overvejede at søge bort fra Herning, blev mit svar dog et klart nej tak. Jeg turde ikke binde mig.

Men jeg *kunne* ikke opgive håbet om videreuddannelse, så mine tanker arbejdede under højtryk for at finde en udvej, og selvfølgelig var der én, men kunne den realiseres? Jo, hvis jeg solgte huset, var pengene hjemme, og jeg kunne søge orlov uden løn. Men hvad med Petrine?

Efter nogen tids forløb indviede jeg hende i mine tanker og spurgte, om hun kunne tænke sig at få sin egen lejlighed. I første omgang chokerede det hende, men efterhånden fik vi en rolig snak med drøftelse af fordele og ulemper ved en eventuel forandring, og resultatet blev, at Petrine indvilgede i, at vi forsøgte at finde en passende lejlighed til hende – en opgave, der kunne synes umulig, i hvert fald inden for den nærmeste fremtid. Men med onkel Jørgens hjælp lykkedes det at få en god toværelses lejlighed i et nyt byggeri, der forventedes færdigt til 1. januar 1961.

Jeg fik bevilget 15 måneders orlov uden løn fra Sygehuset i Herning, så jeg 1. marts 1960 kunne rejse til København og tiltræde et fem måneders vikariat på en af Diakonissestiftelsens kirurgiske afdelinger for derefter at begynde på Sygeplejerskehøjskolen i Århus midt i august. Jeg havde desuden fået tilsagn om et rentefrit lån fra Dansk Sygeplejeråd, så jeg kunne klare økonomien, indtil jeg fik huset solgt.

Petrine var meget ked af at skulle bo alene på Storgårdsvej 17, men det problem løstes på en god måde, idet Christians dengang forlovede, Lilly, der var defektrice på Apoteket i Herning, netop manglede et sted at bo i nogle måneder. Alt syntes således at »gå i hak«, og jeg rejste til København parat til både at lære og at opleve noget nyt.

De fem måneder indfriede helt mine forventninger. Jeg boede og spiste på Diakonissestiftelsen, og jeg fik mit daglige arbejde hos søster Else, der var en meget dygtig og bestemt afdelingssygeplejerske på afdeling A2. Hun var også et rart menneske, der altid var parat til at forsvare sine sygeplejersker, når det var berettiget. En aften, da jeg havde vagt, kom overlæge Fogh Andersen meget sent for at tilse en patient og forlangte min assistance her og nu. Jeg var på dette tidspunkt optaget hos en anden patient, som jeg ikke uden videre kunne forlade og blev derfor offer for overlægens vrede. Den følgende dag berettede jeg episoden for søster Else, og nu blev hun vred, ikke på

mig, men på overlægen, som følgelig fik besked på, at han skulle behandle sygeplejerskerne ordentligt og respektere deres arbejde samt, at det ikke lignede noget at komme og vække patienter, der havde fået sovemedicin, for at tilse et operationssår.

Der var tradition for, at afdelingens personale først på sommeren tog på en aftentur til Furesøen, således også dette år. Vi havde madkurv med fra køkkenet og blev kørt i bil til »Hytten«, et sommerhus, som en patient engang i taknemmelighed havde testamenteret til Diakonissestiftelsen. Efter at have nydt madkurvens lækre indhold, gik vi tur omkring søen, lyttede til nattergalesangen i skoven og nød den smukke solnedgang. Det var en dejlig oplevelse.

Foruden praktisk sygepleje lærte jeg også meget om undervisning, dels ved at overvære søster Elses timer med afdelingens elever, dels ved at snakke med sygeplejeskolens leder, søster Signe Østergaard. Og så fik jeg jo også indblik i diakonissernes liv og færden.

En stor sidegevinst var muligheden for at lege turist i København. Fridage og aftener blev brugt til at besøge museer, kunstudstillinger, kirker o.s.v. samt til at gå i teater og til koncerter. Jeg var således en sikker gæst i Tivolis koncertsal, når der var koncert med gratis adgang. Nu forstod jeg den begejstring, min fader gav udtryk for i brevene, som han skrev hjem, da han i efteråret 1925 var indlagt til fysiurgisk behandling på overlæge Ottosens klinik i København, en afdeling af Skodsborg Badesanatorium. Far havde formodentlig slidgigt i hofterne. Opholdet på den københavnske klinik, samværet med mennesker af forskellig rang, behandlingerne og turene ud i byen, alt var én stor oplevelse for hedebonden, der, udover et ophold på Silkeborg Kurbad året før, kun havde været borte fra hjemmet i længere tid, da han som ung var på højskole i Nr. Nissum.

Uheldigvis – eller var det måske et held? – fik jeg en nat nyresten. Min oversygeplejerske vidste ikke, at jeg var blevet syg, og derfor blev jeg ved en fejltagelse akut indlagt på Frederiksberg Hospital i stedet for på en af Diakonissestiftelsens egne afdelinger. Men denne fejltagelse blev meget lærerig for mig. Selve modtagelsen i afdelingens badeværelse var, efter min målestok, under al kritik. Jeg kom derefter på en 6-sengs-

stue og det gav mig mulighed for mange observationer. Ud fra medpatienternes indbyrdes samtaler kunne jeg forstå, at de ofte følte sig dårligt behandlet. Og i mit stille sind måtte jeg give dem ret. Jeg undgik at fortælle, at jeg var sygeplejerske, og jeg var glad for, at jeg havde fået en seng i et hjørne. Det gav mig nemlig mulighed for at vende mig om på siden og skjule ansigtet, når grædmmelsen over at være repræsentant for sygeplejerskerne og afmagtsfølelsen og vreden i forbindelse med den behandling, jeg selv blev udsat for, truede med at overmande mig. Nogle dage efter indlæggelsen ændredes personalets opførsel over for mig ganske pludseligt. Der var ingen grænser for det hensyn, de viste mig, og jeg kunne få al den hjælp, jeg ønskede. De havde vel fundet ud af, at jeg var sygeplejerske, men ændringen forøgede blot min skam over sygeplejestandarden, og jeg lovede mig selv, at jeg fremover i min undervisning ville lægge stor vægt på respekten for det enkelte menneske og for ansvaret i sygeplejen.

Efter hjemkomsten fra Diakonissestiftelsen havde jeg et par uger til at få forberedt salget af huset. En ejendomsmægler blev kontaktet, og Ernst og Svend påtog sig opgaven at repræsentere mig. Jeg kunne således roligt rejse til Århus.

Det varede ikke længe, før hushandelen var i orden. Køberen skulle overtage huset den 1. januar 1961, hvilket passede fint med, at Petrines lejlighed da skulle være klar til indflytning. Den nye sygeplejeskole var færdig, og der var en lejlighed til mig, så vi kunne tømme huset i juleferien. Men igen måtte jeg erfare, at planlægning er én ting, virkeligheden ofte en anden.

En dag kort før jul fortalte en dybt fortvivlet Petrine i telefonen, at hendes invalidepension var taget fra hende. Det kunne jeg ikke forstå. Men det viste sig, at det var en midlertidig pension, som vist blev tildelt alle brystkræftopererede i et bestemt tidsforløb efter operationen. Hvis patienten fortsat var uarbejdsdygtig, skulle vedkommende selv søge om fortsættelse. Desværre havde hverken Petrine eller jeg været klar over dette.

En ansøgning blev sendt omgående, men Invalideråd, som det vist hed dengang, forlangte, at Petrine først skulle igennem en række undersøgelser og dernæst forsøges omskolet til

andet arbejde. Det økonomiske grundlag for overtagelse af lejligheden 1. januar var således med ét forsvundet.

Det var en hård nød at knække, men knækkes skulle den. Samtidig blev jeg klar over, at nogle i familien syntes, at jeg handlede helt forkert, idet jeg burde have beholdt huset og være blevet i Herning. Jeg forsøgte at se situationen fra deres synspunkt, men følte, at min beslutning på længere sigt var rigtig. Jeg respekterede dem for, at de gav deres mening til kende over for mig, i stedet for at snakke om det bag min ryg, og vores gode familieforhold tog ikke skade.

Familien i Solvænget 7 blev vores frelsende engel, idet Kristine og Bendt tilbød, at Petrine måtte bo hos dem, indtil vi fandt en løsning på problemet. Det viste sig, at Petrine ikke kunne omskoles og derfor igen fik tilkendt invalidepension, men da havde hun ikke mod på at flytte i lejlighed, det var måske heller ikke muligt at få en. En plejehjemsplads kom derfor med i overvejelserne. Da der kort tid efter blev en stue ledig på Kibæk Hvilehjem, tilbød lederparret Petrine at flytte ind. Det ville hun gerne.

Trods bekymringer og spekulationer fik jeg en god tid i Århus. Ved siden af Instituttet lå Sygeplejerskekollegiet, hvor nogle navngivne værelser var doneret af forskellige fonde eller institutioner. Jeg havde søgt om og fået et af dem, en kærkommen økonomisk hjælp. »Cimbrerstuen«, med den dejligste udsigt til Vennelystparken, blev rammen om min studietilværelse, som foruden glæden ved studierne, også omfattede et godt kammeratskab.

På Instituttet var der videreuddannelse for både sundhedsplejersker, ledende sygeplejersker og undervisende sygeplejersker. Jeg frekventerede sidstnævnte linie. I forbindelse med denne uddannelse var jeg igen en tur i København, idet jeg havde en måneds praktik på Sct. Lukasstiftelsens Sygeplejeskole, hvis leder var den dygtige og meget anerkendte søster Elna Krogh Nielsen. Det blev et både lærerigt og dejligt ophold. Jeg faldt godt til i lærerkollegiet og havde desuden megen glæde af oversygeplejerske søster Edith Søndergaard Nielsen, som jeg kendte i forvejen, da hendes hjem lå i nærheden af mit.

Jeg nåede også et par gange, på patientniveau, at snuse til

sygeplejen på Aarhus Kommunehospital. Det var en bedre oplevelse end den Frederiksbergske, men én oplevelse tog jeg med derfra som »lære for livet«. En overlæge fortalte mig, at jeg »sikkert kunne leve tyve år endnu«. Det var jo dejligt, tænkte jeg. Tyve år er lang tid, når man ser fremad. Men efterhånden som tiden gik, og åremålet afkortedes, påvirkede det mig i den grad, at jeg mistede lysten til at investere tid, kræfter og penge i langsigtede projekter – jeg havde jo ingen fremtid foran mig. Heldigvis sejrede fornuften en dag, og jeg bestemte, at den århusianske professor i hvert fald ikke skulle bestemme over mit liv, det ville jeg lade Vorherre gøre! Og således blev det.

30. maj 1961 kunne jeg så rejse fra Århus med bevis på, at jeg på *»Institut for Syge- og Sundhedsplejersker ved Aarhus Universitet havde gennemgået 9½ måneds uddannelse for undervisende sygeplejersker og bestået eksamen med anerkendelse«*. Nu var jeg *sygeplejelærer*.

Efter mange års forløb og lang vej, gik forstander Kaags »vision« og mit ønske således op i en højere enhed.

Fuld af optimisme og med store forventninger tog jeg tilbage til Herning, hvor min stilling var blevet ændret fra praktisk instruktør til sygeplejelærer.

Jeg fik mange opgaver, nogle klarede jeg godt, tror jeg, andre mindre godt, specielt i de fag, hvor jeg manglede erfaring. Foruden den teoretiske undervisning i klasseværelserne, skulle jeg også tage mig af den praktiske undervisning på de kirurgiske afdelinger. Det var en svær opgave. Trods mange måneders kirurgisk sygepleje i elevtiden og den ajourførende opfølgning på Diakonissestiftelsen, var kirurgi ikke rigtig noget for mig. Men uanset svingende succes i undervisningen, så var jeg, som tidligere, meget glad for at arbejde med og blandt eleverne.

Derimod faldt jeg ikke rigtigt til i lærerkollegiet. Jeg ved ikke hvorfor. Jeg følte mig udenfor og anderledes end de to andre, og en mindreværdsfølelse voksede sig stærkere for hver dag, der gik. Måske havde mine forventninger været alt for store samtidig med, at jeg fuldstændigt overså, at min »anderledeshed« måske kunne være blevet et positivt islæt i samar-

Mit sidste hold elever på Sygeplejeskolen i Herning. Bagest t.v. drøfter frk. Fog Olsen et problem med en elev.

bejdet, hvis jeg havde forstået at takle det ret. Eller var vanskelighederne nødvendige for at få mig til at rykke teltpælene op?

Efterhånden trængte tanken om forandring sig på, og stillingsannoncerne i *Tidsskrift for Sygeplejersker* blev studeret nøje, dog uden, at jeg fandt den »rigtige«, men én annonce blev ved at rumstere i min hjerne, det var en stilling som sygeplejelærer ved Sygeplejeskolen i Odense. Hen på foråret 1962 besluttede jeg mig for at gøre noget ved situationen, men på dette tidspunkt var Odense-annoncen udgået af bladet, så jeg troede, at stillingen var besat. Alligevel sendte jeg en forespørgsel og fik omgående brev tilbage med opfordring til at sende en ansøgning.

Den 1. juni 1962 forlod jeg min vestjyske hjemstavn og flyttede til Fyn.

Slægtsarven

Afslutningsvis vil jeg vende tilbage til oplevelsen ved min moders begravelse i 1958. Hvad var det for en slægtsarv, jeg skulle føre videre?

En slægtsarv er for mig hverken penge eller materielt gods, men derimod værdien af alle de påvirkninger, indtryk og traditioner, som et menneske, bevidst eller ubevidst, overtager fra sit hjem og sin slægt. Den er slet ikke så let at beskrive, i hvert fald ikke med få ord, men jeg vil forsøge at tegne et rids af *min* slægtsarv. En del af den træder tydeligt frem på baggrund af to erindringsbilleder, der står i skærende kontrast til hinanden.

Året er 1925 eller begyndelsen af 1926. Far og jeg opholder os i den »pæne stue«. Far sidder i gyngestolen, der er hans yndlingshvileplads, og læser. Jeg leger. Så rejser Far sig, tager mig med hen til bogskabet, åbner glasdørene, tager en bog ned fra øverste hylde og siger: *»Se, Marie, det er din bog, dit navn står her«*, og han viste mig titelbladet, hvor han selv havde skrevet mit navn. Bogen var *Abildtrupgaard og dens Beboere 1489-1925* skrevet af min farbror, Jens Abildtrup. I denne bog findes de første oplysninger om vores forslægt. Der er ingen tvivl om, at det var vigtigt for Far at gøre mig opmærksom på bogen, men hans egentlige bevæggrund dertil kan jeg kun gisne om. Jeg ved, at Far havde en udpræget slægtsfølelse, og det var måske den, han ønskede, min unge alder til trods, at videregive til mig ved at spore mig ind på hjemmets og slægtens historie.

Det andet billede er fra en senere tid og viser min fætter Peders søgen efter sine forældre. Efter fødslen på Frederiksberg Hospital i 1907 blev Peder adopteret af min moster Dorthea, der var blevet enke efter et års ægteskab. Moster Dorthea boede sammen med Morfar i et hus i Vorgod, og man kan undres over, hvorledes det gik til, at hun fik et adoptivbarn fra København, men jeg tror, at min moster Karen, der var sygeplejerske i København på dette tidspunkt, har været mellemmand. Da Peder var syv år, døde moster Dorthea, og sammen med Morfar flyttede han hjem til os. Som voksen be-

gyndte han at lede efter sine biologiske forældre, men kunne kun få oplyst moderens navn samt, at han var født på Frederiksberg. Trods flere forsøg kom han ingen vegne, der var totalt lukket af for yderligere oplysninger, hvilket var meget svært for ham. Peder rejste i sine modne år til Oslo, hvor han fik et godt hjem sammen med fru Emmy, der var enke. Efter hans død i 1979 efterlyste Skifteretten i Oslo slægtsarvinger og bragte i den forbindelse nogle oplysninger om moderen og en halvbroder, der begge var døde, men ingen om faderen. Selv disse sparsomme oplysninger ville have været en hjælp for Peder.

Foran bogskabet derhjemme blev der altså i mit barnesind sået et lillebitte frø, der siden udviklede sig til en voksende interesse og forståelse for slægtens betydning. En betydning, der understregedes af Peders dybe skuffelse over sin historieløse fortid og manglende rod.

Min slægtshistorie, der har sin oprindelse såvel i min faders som i min moders slægt, er en væsentlig del af slægtsarven. Når jeg følger min slægt så langt tilbage, som jeg kan, ser jeg et spejlbillede af tidligere tiders historie, kultur og levevis. Men trods store forskelle oplever jeg samtidig en stærk samhørighed med den slægt, hvori jeg har rod. Uden den havde jeg jo ikke været til, og den er med til at give mig min identitet. Fra slægten har jeg arvet evner og træk af min personlighed, en arv, som hjælper mig til at forstå mig selv.

En anden og ligeså væsentlig del af slægtsarven kan og skal tilskrives mit barndomshjem.

Som før nævnt havde Far en udpræget slægtsfølelse, hvilket bl.a. kom til udtryk i hans omsorg for og hjælp til familiemedlemmer, der på den ene eller den anden måde kom i vanskeligheder. En hjælp, der ikke blot omfattede hans egen slægt, men også Mors. Slægtsfølelsen viste sig også ved videreførelse af traditioner, både dem, der hørte hverdagene til, og dem, der satte deres helt specielle præg på højtider og fester.

Fars og Mors samliv var præget af en stærk samhørighed. Det var derfor naturligt, at Mor efter Fars død videreførte gården og hjemmet i den ånd, der havde været deres fælles grundlag. Mit hjem var således præget af stor hjælpsomhed og

gæstfrihed. Gennem arbejde lærte vi børn tidligt at hjælpe til og at være ansvarlige for vore handlinger, og vi lærte at tage hensyn. Vi lærte at spare og at værne om det, vi havde, og derved erfarede vi, at glæde og lykke ikke beroede på penge og materielle goder. I de tunge tider så vi, hvor stor bærekraft vore forældres kristne tro havde. Var vor opdragelse end præget af fasthed og regler, så var den i lige så høj grad præget af kærlighed, tryghed og interesse for vores »gøren og laden«. Hver eneste af os havde betydning.

»*Jamen, var der ikke noget, du ønskede anderledes?*« vil nogle sikkert spørge. Jo, der var helt sikkert noget, ind imellem måske meget, jeg opponerede imod eller drømte om selv at ændre. Når jeg i dag ser tilbage, forstår jeg dog min barndomstid bedre end nogensinde før, idet jeg nu kan se, at mine forældre gav mine søskende og mig et hjem og en opdragelse, der byggede på deres overbevisning og viden om, hvad der var bedst for os, i pagt med deres tids ånd og menneskesyn. Således har det givetvis været i tidligere generationer, og således vil det være i kommende generationer – tror jeg. Men det udelukker jo ikke, at der altid har været, og at der også fremover vil være forældre, der svigter børnene.

Den slægtsarv, som jeg fik med i bagagen fra barndomshjemmet, ville jeg nødigt være foruden.

Tider skal komme

Beretningen om min familie slutter her med året 1962, men der er naturligvis sket meget siden da. Nogle er gået bort, andre er kommet til, og slægten sætter stadig nye skud. Også på anden vis har billedet ændret sig. Bortset fra Petrine og mig, slog mine søskende sig ned som landbofamilier, af mine tolv søskendebørn drejer det sig kun om seks, og endnu mere markant er ændringen i den følgende generation. Det samme billede tegner sig, når jeg ser på såvel min moders som min faders slægt.

Min moders familie er næsten usynlig i denne bog. Det skyldes, at min tilværelse formede sig således, at jeg i ungdomsårene havde størst tilknytning til min faders familie.

I bogen *Abildtrup Nedergaard 1487-1987* citerer jeg et lille stykke fra Martin A. Hansens bog *Af Folkets Danmarkshistorie*. Citatet, som jeg holder meget af, er fra afsnittet: *Højen, Sjælen og Solen*. Et slægtsforløb kan næppe beskrives kortere og bedre, end det er dér, hvorfor jeg også vil lade det indgå i afslutningen af denne bog. Martin A. Hansen fortæller om en udsigt, som han fra sit arbejdsrum har til en mark, og han skriver:

»Tænkte man sig nu, at alle de bønder, som har dyrket den plet jord i tidernes løb, kom og besøgte ham, der nu havde gården, så kunne de ikke være i hans hus, for de ville være mellem hundrede og halvandet hundrede i tal. Og de ville stå og se på hverandre, i vidt forskellige klædedragter, og mange af dem ville ikke forstå et muk af hinandens tale, så uhyre meget er sproget forandret i tidens løb. Men stillede de sig op på række, med den første bonde i den ene ende og så den næstældste, og så den tredie og så videre, så kunne snakken gå lige fra den ene ende til den anden, så kunne de fortælle historier fra den ene ende til den anden af den lange række, og selv om historien lød anderledes i den nulevende bondes mund, så var det samme historie alligevel«.

I alle slægter er den yngre generation en frugt af den ældre, og således løber der en tråd gennem hele slægten, en tråd, der forbliver ubrudt, så længe nye generationer kommer til. Slægten er hvert eneste menneskes grundvold, og slægtens historie er hvert eneste menneskes historie.

Slægtsbegrebet har til alle tider optaget mennesker. *»Tider skal komme, tider skal henrulle, slægt skal følge slægters gang«*, står der i B.S. Ingemanns smukke salme *»Dejlig er jorden«*. Slægten omtales mange steder og i mange forskellige sammenhænge i Det gamle Testamente, f. eks. udtrykker Prædikeren det således: *»Slægter kommer, slægter går og jorden er bestandig«*. Men ét sted vil jeg trække frem, fordi det for mig rummer et udsagn med stor dybde, nemlig slutningen af Salme 100. I oversættelsen fra 1931 lyder det således: *»God er Herren, hans miskundhed varer evindelig, fra slægt til slægt hans trofasthed«*.
Hvilken rigdom! Hvilket perspektiv!

EGET FORLAG